

ॐ श्रीः ॐ

आनन्दवनविद्योतिसुमनोभिः सुसंस्कृता ।
सुवर्णाऽङ्कितभव्याभशतपत्रपरिस्कृता ॥ १ ॥
चौखम्बा-संस्कृतग्रन्थमाला मञ्जुलदर्शना ।
रसिकालिकुलं कुर्वादमन्दाऽऽमोदमोहितम् ॥ २ ॥

स्तवकः ८२.

THE
CHOWKHAMBA SANSKRIT SERIES

A

COLLECTION OF RARE & EXTRAORDINARY SANSKRIT WORKS

NO. 82.

THE
Ākhyata Chandrikā
A LEXICON OF SANSKRIT VERBS

By

BHATTAMALLA

Edited for the First time with Indexes etc.,

By

S. P. V. RANGANATHASWAMI ARYAVARALUGARU
Grandson and grateful pupil of Mahamahopadhyaya
Sri Paravastu Bhagavada Venkataranganathacharya
Aryavaraguru, Vizagapattam

Re-Edited by

VYĀKARANA-SĀHITYĀCHĀRYA-SĀHITYARATNA
PANDIT S'RĪ HARAGOVINDA MIS'RA

PUBLISHED BY

JAYA KRISHNA DĀS HARIDĀS GUPTA

The Chowkhamba Sanskrit Series Office.

Benares City

1936.

(All Rights Reserved by the Publisher)

PUBLISHED BY

JAYA KRISHNA DAS HARIDAS GUPTA

The Chowkhamba Sanskrit Series Office

BENARES.

Printed at the Vidya Vilas Press, Benares.

1936,

॥ श्रीः ॥

चौखम्बा—संस्कृत—ग्रन्थमाला

(ग्रन्थ-संख्या ३०)

सी. नं. ८२

श्रीभट्टमल्लविरचिता

आख्यातचन्द्रिका ।

(क्रियाकोशः)

वैशाखपक्षमीयेन, महामहोपाध्याय श्रीपरवस्तु भगवद्वेङ्कटरङ्गनाथा

चार्यार्यवरगुरुपौत्रेण, तत्पादसेवासमधिगतविद्यावैशद्येन

वेङ्कटरङ्गनाथस्वामिना आर्यवरगुरुणा

पदसूच्यादिविन्यासपूर्वकं परिष्कृता ।

सेयं

व्याकरणसाहित्याचार्य-सहित्यरत्नेन

पण्डित श्रीहरगोविन्दमिश्रेण संशोधिता ।

प्रकाशकः—

जयकृष्णदास हरिदास गुप्तः—

चौखम्बा संस्कृत सीरिज़ आफिस,

बनारस सिटी ।

वि० सं० १९९३

राजकीयनियमानुसारेणान्य सर्वेधिकाराः प्रकाशकेन स्वायत्तीकृताः ।

प्राप्तिस्थानम्—

चौखम्बा संस्कृत पुस्तकालय बनारस सिटी ।

प्रमेयसूची ।

१ भूमिका	पत्रसंख्या
२ प्रशस्तिश्लोकौ	१—४
	१
प्रथमकाण्डारम्भः	१—१३
३ ग्रन्थारम्भः	१
भावविकारवर्गः १	१
बुद्धिवर्गः २	३
अन्तःकरणवृत्तिवर्गः ३	६
वाक्क्रियावर्गः ४	६
व्यवहृतक्रियावर्गः ५	१२
प्रथमकाण्डसमाप्तिः	
द्वितीयकाण्डारम्भः	१३—३३
मनुष्यचेष्टावर्गः १	१३
ब्रह्मचेष्टावर्गः २	१७
क्षत्रियचेष्टावर्गः ३	२०
वैश्यचेष्टावर्गः ४	२८
शूद्रचेष्टावर्गः ५	३२
द्वितीयकाण्डसमाप्तिः	३३
तृतीयकाण्डारम्भः	३४—५०
प्रकीर्णकवर्गः १	३४
सनाद्यन्तवर्गः २	३४
नानार्थवर्गः ३	३८
आत्मनेपदपरस्मैपदवर्गः ४	४७
तृतीयकाण्डसमाप्तिः	
परिशिष्टम्	
४ पदसूची	१—७२
५ पर्यायार्थसूची	३०—३७
६ शुद्धपाठः, पाठभेदश्च	३८

इत्याख्यातचन्द्रिकायाः प्रमेयसूची समाप्ता ।

प्रथमावृत्तेः भूमिका ।

वन्दे श्रीपरवस्तुश्रीवासगुरोः पदाश्रितं तनयम् ।

वेङ्कटरङ्गेशगुरुं रामानुजमुनिदयोऽल्लसितबोधम् ॥

इह खलु जगत्प्रसिद्धासु सर्वास्वपि भाषासु गीर्वाणसंस्कृतादि-
शब्दैर्व्यवहियमाणा आर्यभाषैवातिप्राचीनेति निर्विवादमेव ।

सा च भाषा नामाख्यातादिभेदेन चतुर्धा विभक्ता श्रीमता यास्के-
न—“तद्यान्येतानि पदजातानि नामाख्याते चोपसर्गनिपाताश्च” इति ।

तत्र सत्त्वप्रधानानां नाम्नां समाम्नायरूपेणार्थादिबोधका भट्टहला-
युधादिप्रणीता निघण्टुकोशाद्यपरनामधेयाः प्रसिद्धा एव निबन्धाः ।

भावप्रधानानामाख्यातानां समाम्नायरूपेणार्थादिबोधकाः कोशा
बहुभिः प्राचीनैः प्रणीता इति तत्तद्व्याख्यातुभिः स्वीयग्रन्थेषु प्रमा-
णतयोपन्यस्तैर्वाक्यैर्ज्ञायते । तत्र च मद्बुद्धिपथंग तास्वेते—(१)
भट्टमल्लविरचित्ता आख्यातचन्द्रिका, (२) विद्यानन्दस्य क्रियाकला-
पः, (३) वीरपाण्ड्यस्य क्रियापर्यायदीपिका, (४) रामचन्द्रस्य क्रिया-
कोशः, (५) कविसारङ्गस्य ? प्रयुक्ताख्यातमञ्जरी, (६) गुणरत्नसूरेः
क्रियारत्नसमुच्चयः, (७) दशबलस्य (वरदराजस्य वा) धातुरूपमे-
दः, (८) हलायुधस्य कविरहस्यम् । तेषु चायमाख्यातचन्द्रिकाख्यः
क्रियाकोशो मल्लिनाथादिभिः प्रामाणिकैः व्याख्यातुशिरोमणिभिः प्रमा-
णीकृतः, यतस्सर्वेस्वपि क्रियाकोशेषु प्रशस्तः । अस्य च कर्ता भट्टमल्लः
कतमं देशं कतमं च कालं मण्डयामासेति त्विदानीं न निश्चेतुं शक्यते ।
परं तु नामलिङ्गानुशासनकर्तुरमरसिंहात्रवीनः, खिस्ताब्दीयचतुर्दश-
शतकस्थमल्लिनाथात् प्राचीन इति चानुमीयते । यत आख्यातचन्द्रि-
कायाः काण्डवर्गादिरीतिरमरकोशानुसारिणी, यतश्च आख्यातचन्द्रि-
कां प्रमाणत्वेनोद्धृतवत्सु मल्लिनाथ एव प्राचीनः ।

आख्यातचन्द्रिकाप्रमाणयितारस्वेतेः—(१) मल्लिनाथसुरिः, (२)
अमरकोशटीकासर्वस्वकारोवन्द्यघटीयस्सर्वानन्दः, (३) मल्लिनाथसू-
रिसूनुः कुमारस्वामी, (४) कविकल्पद्रुमव्याख्याता दुर्गादासः, (५)
अभिज्ञानशकुन्तलव्याख्याता राघवभट्टः, (६) रामायणचम्पूव्याख्याता

रामचन्द्रः, (७) मनोरमाकृद्भोजोदीक्षितः, (८) सटीकराघवनैषधीय-
काव्यकर्ता हरदत्तसूरिः ।

आख्यातचन्द्रिकां मुमुद्रयिषुभिः श्रीमद्भिरस्मत्पितृवरणैः
सर्वशास्त्रस्वतन्त्रविषयैः प्रातःस्मरणीयनामधेयैः श्रीनिवासजग-
न्नाथस्वामिभिरार्यवरगुरुभिः लिङ्गं वंशोद्भवबहुभाषावैज्ञानिकल-
क्ष्मजीपण्डितस्य उत्कलमातृकाया आन्ध्राक्षरेषु पुत्रिका लेखितु-
मारब्धा, तेषु परमपदमलङ्कारेषु मया सम्पूरिता । मुमुद्र-
यिषति च मयि मधुरेशपुर(Madras)स्थ राजकीयप्रधानपाठशालासं-
स्कृतोपाध्यायः(Professor of Sanskrit, Presidency College)
राजकीयप्राचीनलिखितपुस्तकालयाध्यक्षः (Curator, Govern-
ment Oriental Mss. Library) एम. ए. उपपदधारी श्रीशेषगि-
रिशाली १८९३—९४ वत्सरीयविज्ञापनायां (Report of a
search for Sanskrit and Tamil manuscripts for the
year 1893-94.)आख्यातचन्द्रिकाविषयिणीं स्वीयां मुमुद्रयिषामेवं
व्यक्त्यकरोत्:—Akhyatachandrika is a short treatise on
verbs written by Bhattamalla. I have not seen the
work noticed in any of the catalogues of Sanskrit
manuscripts published in India or elsewhere. ** From
the above description, it will be clearly seen that the
work will be a very useful guide to the students
learning Sanskrit and has a high educational value
in consideration of which I intend editing it with notes
and making it accessible to students studying Sanskrit
in schools and colleges in this Presidency. ततो मत्पुस्तके-
नापि प्रोत्साहयितुकामः पत्रमेवमलिखम्:—I see from your
report on manuscripts that you are just going to
get printed Akhyatachandrika of Bhattamalla with
index and notes so that it may be useful for students.
Sometime ago I got a manuscript of the same in Uriya
character and have translated it into Telugu with the
object of getting it printed myself. Now as you have

undertaken to do that work with additions which may be great used to students. I have the honour to write you I am ready to send the manusecript if you think it worth your perusal. तदुपरि तत्प्रेषितं प्रत्युत्तरम्:—Many thanks to you for your kind letter. I shall be much obliged to you if you send the Telugu transcript which you have made from the Uriya Ms. of the Akhyatachandra-drika of Bhattamalla. I have already secured three copies of the work from the three different countries, Salem, Kumbakonam and Mysore. Your transcript which comes from the Uriya Ms. must be very important. *** (25th. June 1900). ततो मत्पुस्तकस्य प्रतिकृतिः प्रेषिता । सोऽपि तत्प्राप्तिमनुमोदयन्नेवमलिखत्:—Many thanks to you for the copy of the Akhyatachandrika, which you were kind enough to send me and also for the careful collation you made of the transcript with the original. ** The work will be printed with an introduction, wherein I shall express my obligation to you for the good copy which have kindly secured for me. (29th. January 1901).

एवं न्यस्तभरेऽपि मयि दैवदुर्विपाकेन तस्य स्वर्गवासेन तत्रापि विघ्नमनुभूय पुनरपि मय्येवाविशदाख्यातचन्द्रिकामुद्रणभारः । शेष-गिरिशालिसमीपप्रेषितमन्मातृकाविषये तत्पुत्रसकाशे पत्रद्वारा स्वयं गत्वा च कृतोऽपि यत्नः न फलेग्रहितभूत् । 'पुस्तकं वनिता विस्रं पर-हस्तगतं गतम्' इति ह्याभाणकः ।

नानाविधापूर्वमहाग्रन्थसम्पादनरसिकस्य काशीस्थस्यास्मन्मित्र-वर्यस्य श्रीगोविन्ददासमहोदयस्य प्रेरणया चौखम्बासंस्कृतपुस्तकमालाध्यक्षोऽनेकापूर्वमहानिबन्धप्रकाशनरसिकः श्रेष्ठिश्रेष्ठः श्रीहरिदास-गुप्तः स्वीयपुस्तकमालायामेनामाख्यातचन्द्रिकां प्रचिकाशयिषुर्मय्येव शोधनभारं न्यधादिति दूरदेशस्थो विघ्नेर्मुहुर्मुहुः प्रतिहन्यमानोऽप्यह-मेतत्कार्यसम्पादनाय प्रावर्तिषि ।

एतन्मुद्रणाधारभूता मातृकास्त्वेताः—

१ श्रीलिङ्गवंशोद्भवानेकभाषावैज्ञानिकलक्ष्माजीपण्डितस्योत्कलाक्षरमयी तालपत्रमातृका । एतत्पठने श्रीमता महाराज-श्रीविक्रमदेव-वर्मणाऽऽस्मन्मित्रप्रकाण्डेन यः सहायोऽकारि तदुपकारवर्णनेऽशक्तस्तं महाराजमनामयदीर्घाशुष्वाशिषा योजयामि ।

२ श्रीविजयनगरमहाराजाङ्गलपाठशालासंस्कृतप्रधानोपाध्यायस्य मेडेपल्लिवेङ्कटरमणपण्डितस्य मातृका अन्ध्राक्षरमयी ब्रह्मचैष्टावर्गान्ता ।

३ मैसूरराजकीयप्राच्यकोशागार (Mysore Govt. Oriental Library) स्था १०६ सङ्ख्याका कर्णाटलिपिलिखिता प्रथमपत्ररहिता प्राचीनकागजपत्रमयी । एषा च तत्कोशागाराध्यक्षस्य बि. ए. उपपद्धारिणोऽऽस्मन्मित्रवर्यस्य श्रीमहादेवशास्त्रिणः कृपया यावत्संशोधनमस्मन्निकटे स्थापितेति तन्महाशयस्योपकारं वर्णयितुमक्षमः तस्य धन्यवादं प्रकाशयामि । तस्य चान्ते “रौद्रिसंवत्सरअधिकआश्वीजमासे सितपक्षे द्वितीयाइन्दुवासरे...रुनगरस्थितसज्जीवव्यपुत्रकेशवप्पेन लिखितम्” इति लेखनसमयो वर्तते ।

एतन्मातृकात्रयाधारेणैकां पुत्रिकां निष्पाद्य, आख्यातमञ्जरी-क्रियाकोश-कविकल्पद्रुम-धातुपाठ-धातुवृत्ति-कविरहस्यादिग्रन्थसहायेन यथामति संशोध्य च तदनुसारेणैषा मुद्रणा निरवर्त्यतेति शम् ।

गच्छतः स्खलनं कापि भवत्येव प्रमादतः ।

हसन्ति दुर्जनास्तत्र समादधति साधवः ॥

गुणदोषौ बुधो गृह्णन्निन्दुद्वेलाविवेश्वरः ।

शिरसा श्लाघते पूर्वं परं कण्ठे नियच्छति ॥

विशाखपत्तनम्

१-६-०४

}

इति विज्ञापयति

वेङ्कटरङ्गनाथस्वामी.

द्वितीयावृत्तिभूमिका ।

क्रियाकलापाख्यातमञ्जर्याद्याख्यातकोषेषु मूर्धन्यत्वेनावस्थितायाः श्रीमद्-
मलविरचिताख्यातचन्द्रिकाया आद्यसंस्करणं महता श्रमेण सम्पादितं तत्रभवद्भि-
र्विद्वद्वेसरैः श्रीवेङ्कटनाथस्वामिमिरित्यत्र नास्ति कश्चित्सन्देहलेशः । पुनः ज्येष्ठि-
वर्ग्यैः काशीस्थविद्याविलासमुद्रणयन्त्रालयाध्यक्षैर्जयकृष्णदासहरिदासगुप्तमहोदयैर्मयि
सन्न्यस्तमस्या द्वितीयसंस्करणभारं पिष्टपेषणायितं नाकलयन्तु प्रेक्षावन्तः,
सूक्ष्माक्षरत्वादिनाऽक्षरसंयोजक-संशोधक-यन्त्रादि-उल्लभदोषजानामशुद्धिविशेषा-
णामपाकरणस्य प्रतिमुद्रणमावश्यकत्वात् । अस्याः प्रथमसंस्करणे पदपर्यायसूच्यां
वर्गाद्यक्षर-पर्यायाङ्काबास्तामिति तद्द्वारा पदान्वेषणे क्लिष्टत्वमाकलयन्त्यास्मिन्
संस्करणे मया क्रमशः काण्ड-वर्ग-पर्यायाङ्काः परिवर्तिताः । यत्रकचिच्च भिन्नपर्या-
यपदानां भ्रमादिनैकस्मिन्नेव पर्यायाङ्क उल्लेख आसीत् तत्र २ यथाधिषणं
पृथक्कृत्य संलिखिताः ।

मुद्रिताया आख्यातचन्द्रिकायां श्लोकानां कचिदाधिक्यं कुत्रचिन्मन्यन्तव्यं
कुहचिद्भिन्नत्वमांशिकसमानाकारत्वं च संदृश्यते । वर्गानाम्नां सर्वत्र सारूपत्वेऽपि
एतदाख्यातचन्द्रिकायां पश्चिमस्य 'आत्मनेपदपरस्मैपदवर्ग'स्य स्थाने तत्र 'अक-
र्मक'नामको वर्गः संदृश्यते, तद्वर्गे श्लोकाश्चैतदपेक्षया सर्वथा भिन्ना एव, श्लोक-
संख्या च तत्र किञ्चिदेव न्यूना । तत्र प्रथमकाण्डस्य १ भावविकारवर्गे २०, २
बुद्धिविकारवर्गे ३१, ३ अन्तःकरणवृत्तिवर्गे ३९½, ४ वचन(वाक्)क्रियावर्गे
१२, एवं प्रथमकाण्डे सर्वश्लोकसंख्या १३०½; द्वितीयकाण्डस्य १ मनुष्यचे-
ष्टावर्गे ४६, ब्रह्मचेष्टावर्गे ३१½, क्षत्रियचेष्टावर्गे ८८, ४ वैश्यचेष्टावर्गे ४४, ५
शूद्रचेष्टावर्गे १७½, एवं द्वितीयकाण्डे सर्वश्लोकसंख्या २२७; तृतीयकाण्डस्य १
प्रकीर्णवर्गे १०½, २ सनादिवर्गे २१, ३ अनेकार्थवर्गे ३९½, आत्मनेपदपरस्मै-
पदवर्गस्थानीये अकर्मकवर्गे १४½, एवं तृतीयकाण्डे सर्वश्लोकसंख्या ८१½ वर्तते ।
इत्यत्र ४३९ श्लोकैर्ग्रन्थः परिपूर्णः । तत्रादौ—

“भट्टमल्लैर्विरचिता यादृशुताख्यातचन्द्रिका ।

ततः संगृह्यते प्रायः प्रयुक्तो धातुसञ्चयः” ॥

इत्येवं कृतया तद्ग्रन्थसम्पादकप्रतिज्ञया तद्ग्रन्थस्य सङ्ग्रह(संक्षेप)रूपतया
एतदाख्यातचन्द्रिकापेक्षया तत्र न्यूनत्वस्यैवौचित्यात् तत्रेत सर्वशिशुभिन्नाः, अधिका
वा श्लोकाः कुतस्तस्याः, अन्ते वर्गश्लोकविपर्ययश्च कथमिति त एव विदाङ्कुर्वन्तु ।

अन्ते च मानवसहजदोषजं स्तुलितं दृष्टिपथमागच्छेच्चैतक्षाम्यन्तु प्रेक्षावन्त
इति नामन्नाममभ्यर्थये ।

गवर्नमेण्ट संस्कृत कालेज,
काशी ।
महाशिवरात्रिः सं० १९९२ वै०

}

विबुधजनवर्शवदः—
श्रीहरगोविन्दमिश्रः

॥ श्रीः ॥

प्रशस्तिहलोकौ ।

श्रीमतो भट्टमहाराष्ट्रःसूतैषा कालानिधेः ।

विद्वज्जकोरैरास्वाद्या भवत्वाख्यातचन्द्रिका ॥ १ ॥

त्रयीमूर्तेर्भगवतः सम्प्रवृत्ता प्रसादतः ।

त्रैलोक्यस्रक्षुर्भूतस्य तस्य प्रीत्यै प्रकल्पताम् ॥ २ ॥

॥ श्रीमते हयग्रीवाय नमः ॥

॥ नमः परमर्षिभ्यः ॥

भट्टमल्लविरचिता ।

आख्यातचन्द्रिका ॥

प्रथमकाण्डः ।

भूवार्यादिप्रकृतये पुरुषत्रयमूर्तये ।

सदाख्यातपदायास्मै परस्मायात्मने नमः ॥ १ ॥

संस्मृत्य गुरुपादाब्जे भट्टमल्लेन रच्यते ।

व्युत्पित्सूनां प्रमोदार्थमेकार्थाख्यातपद्धतिः ॥ २ ॥

१. अथ भावविकारवर्गः ॥

(१) सत्तायामस्ति भवति विद्यते (२) चाथ जन्मनि ।

उत्पद्यते जायते च प्ररोहत्युद्भवस्यपि ॥ ३ ॥

(३) निर्वर्तते सम्भवति सिद्धौ सिध्यति राध्यति ।

निष्पद्यते च राध्नोति साध्नोति फलतीति च ॥ ४ ॥

(४) वर्तते तु वसत्यास्ते ध्रियते चावतिष्ठते ।

क्षियति स्थलति स्थित्यां मठत्यपि च तिष्ठति ॥ ५ ॥

(५) जीवे बलस्यूर्जयति श्वसित्यनिति जीवति ।

अन्यतेऽथ प्राणिति च समनित्युदनित्यपि ॥ ६ ॥

व्यनित्यपानिति प्राणवृत्तिष्वाख्यातपञ्चकम् ।

(६) कृच्छ्रजीवे क्षञ्जयति कठत्यातङ्कति त्रयम् ॥ ७ ॥

(७) परिणामे परिणमत्यात्मनेऽपि विवर्तते ।

सम्पद्यते कल्पते(८)ऽथ वृद्धौ बृंहति वर्धते ॥ ८ ॥

आप्यायते स्फायते च श्वयत्युधोति वर्धति ।

आपूर्यते पुष्यति च पोषत्युधयति पृषति ॥ ९ ॥

वंहते मंहते मेध्यत्येधते च विपोलति ।

नीवत्यपि स्थूलयते तथा पीवति मीवति ॥ १० ॥

महीयते च वठति विपोलयति तीवति ।

क्रमते प्यायते स्फीतीभवति प्रथतेऽपि च ॥ ११ ॥

क्रम्यते प्रसते तौति तवीति च्छान्दसौ कचित् ।

(९) स्फुटति स्फोटते फुल्लत्युन्मीलत्यपि पुष्प्यति ॥ १२ ॥

विजृम्भते विकचते विकासे विकसत्यपि ।

(१०) मीलति स्मीलति क्षमीलत्येते सङ्कुचतीति च ॥ १३ ॥

कूणयत्यपि सङ्कोचे मुकुलीभवतीति षट् ।

(११) अथो जरायां जरति सप्त जीर्यति झीर्यति ॥ १४ ॥

जूर्यते जारयति च जिनाति च जृणाति च ।

(१२) दलति स्फोटति विशीर्यते फलति शीयते ॥ १५ ॥

द्राडतेऽमी विशरणे ध्राडते चाष्ट सीदति ।

(१३) अल्पत्वे लिश्यते कृश्यत्यमी ह्रसति' चुण्डते ॥ १६ ॥

चत्वारो(१४)ऽथ दरिद्राति व्युधोति व्युध्यतीत्यपि ।

दरिद्रत्वे त्रयो(१५)ऽथापक्षीयते चापि दीयते ॥ १७ ॥

अपक्षये जायति चापक्षयत्यपि दस्यति ।

तस्यत्यपि क्षायति च सायतीति पदाष्टकम् ॥ १८ ॥

(१६) सप्त प्रध्वंसतेऽप्येति विनश्यति विलीयते ।

प्रलीयते विनाशेऽमी स्यू रिष्यति विपद्यते ॥ १९ ॥

(१७) परैति प्रैति मरणे म्रियते च प्रमीयते ।

सन्तिष्ठते समाप्नोति विरमत्यारमत्यपि ॥ २० ॥

पर्यवस्यत्युपरमत्यात्मनेपदसंस्थितौ ।

(१८) निर्वाति निर्वायति विध्यायत्युद्वायतीति च ॥ २१ ॥

उद्वाति शाम्यतीत्येते तेजसो विरतौ तु षट् ।

इति भावविकाराः षट् सभेदाः प्राय ईरिताः ॥ २२ ॥

इति भावविकारवर्गः ॥ १ ॥

२. अथ बुद्धिवर्गः ॥

(१) स्फूर्तौ सप्ताविरस्त्याविर्भवति प्रादुरस्ति च ।

प्रादुर्भवति निर्भाति स्फुरति प्रतिभासते ॥ २३ ॥

(२) वेत्ति जानाति जानीते वेद बोधति बुध्यते ।

निबोधते चेतयते मन्यते प्रतिपद्यते ॥ २४ ॥

प्रेक्षते पण्डते प्रत्येत्यवगच्छति चेतति ।

मनुते चोपलभतेऽवैति वेदयतेऽश्चति ॥ २५ ॥

ज्ञाने * मानयते संवेद्यात्मनेऽयमकर्मकः ।

गृह्णात्यपि च गृह्णीति चिक्रेत्ति च चिक्रेति च ॥ २६ ॥

एतौ छन्दसि केषाञ्चित् ज्ञानार्थाः षट् च विंशतिः ।

धात् च नीवदी ज्ञानविषयौ स्तः क्वचिद्यथा ॥ २७ ॥

विद्यासु नयते प्राज्ञो वदते तासु पण्डितः ।

(३) चिचेमनस्युरसितः करोति कुरुते † परे ॥ २८ ॥

मनसा गोचरीकारे (४) मनस्वित्वे मनस्याति ।

(५) मेधायति तु मेधायां त्रयं मेदति मेदते ॥ २९ ॥

(६) विभ्राम्यति विपर्येति विपर्यस्यति विभ्रमे ।

* “गारयते” इति पाठान्तरम् ॥

† “पदे” इति पाठान्तरम् ॥

भ्रमति भ्राम्यतीत्येते (७) विमतौ तु विमायति ॥ ३० ॥
विमन्यते विवदते तथा विप्रतिपद्यते ।

(८) संशये पञ्च सन्देग्धि सन्दिग्धे विचिकित्सति ॥ ३१ ॥

संशेते च विशेषेते च (९) वितर्कयति तूहते ।

मीमांसते स्थमयते वितर्के विमृशत्यपि ॥ ३२ ॥

विन्ते चोत्पश्यति परामृशत्युत्प्रेक्षते तथा ।

णावध्युपालोचते द्वौ पर्यालोचत इत्यमू ॥ ३३ ॥

विचारयति सम्पृच्छत्यात्मनेऽयमकर्मकः ।

सम्प्रधारयतीत्येते समर्थयत इत्यपि ॥ ३४ ॥

(१०) शङ्कायां रगतीति स्याद्रेकते शङ्कते त्रयम् ।

(११) सम्भावयति तुल्यार्थाववकल्पयतीत्यमू ॥ ३५ ॥

(१२) विस्मम्भते तु प्रत्येति विश्वसित्याश्वसित्यपि ।

श्रद्धते श्रद्धयातीति विश्वासे प्रश्वसित्यपि ॥ ३६ ॥

(१३) विवेके तु विवेबोक्ति विविनक्त्यात्मनेऽप्यमू ।

(१४) निश्चिनुते निर्णयते निर्णयति च निर्णयेऽध्यवस्यति च ॥ ३७ ॥

निष्ठक्यति च सप्त च निर्धारयतीह निश्चिनोति स्युः ।

(१५) सङ्कल्पयति सङ्कल्पेऽभिसन्धत्त उदीक्षते ॥ ३८ ॥

(१६) लक्ष्मीकरोत्युद्दिशति चोद्देशेऽपदिशत्यपि ।

साक्षात्करोत्यात्मनेऽपि प्रत्यक्षेऽध्यक्षयत्यपि ॥ ३९ ॥

साक्षयत्यपि चाध्यक्षीकरोत्यनुभवत्यपि ।

(१७) मिमीते मीयते माति मिनोति मिनुते मितौ ॥ ४० ॥

प्रमानुमोपमासु स्युः प्रानृपादीन्यनुक्रमात् ।

(१८) ध्याने चिन्तयति ध्यायत्यमी भावयति त्रयः ॥ ४१ ॥

(१९) स्मरणे त्वभिजानाति स्मरत्यध्येति च त्रयम् ।

(२०) प्रतिजानाति चोत्कण्ठत्युत्कण्ठयति मण्ठते ॥ ४२ ॥

उत्कण्ठते चोत्कण्ठायामाध्यायत्युन्मनायते ।

(२१) दैवं पर्यालोचयतीत्यर्थे राध्यति चेक्षते ॥ ४३ ॥

(२२) प्रत्यभिजानात्यभिसन्धत्तेऽप्यनुसन्दधाति समा ।

प्रतिसन्धत्ते प्रत्यबमृशति प्रतिसन्दधातीति ॥ ४४ ॥

(२३) विस्मृत्यां विस्मरति च स्फूर्छति प्रस्मरत्यपि ।

(२४) मोहे विचेतीभवति विमुह्यति च मूर्छति ॥ ४५ ॥

युप्यत्यष्टौ विलुभति रूप्यत्यृच्छति लुप्यति ।

(२५) प्रयुच्छति संस्रति चानवधाने प्रमाद्यति ॥ ४६ ॥

विमनीभवतीति स्युः पञ्चामी विमनायते ।

(२६) समादधात्यवदधात्यमी प्राणिदधाति च ॥ ४७ ॥

आत्मनेऽपि त्रयं शीलित्यवधाने(२७)ऽथ संश्रवे ।

आश्रृणोति प्रतिश्रृणोत्यभ्युपैत्यभ्युपेयते ॥ ४८ ॥

आतिष्ठतेऽवगिरते प्रतिजानीत इत्यपि ।

सङ्गिरते संश्रृणोतीत्यात्मनेऽयमकर्मकः ॥ ४९ ॥

समादधात्यात्मनेऽपि मुणत्यभ्युपगच्छति ।

(२८) उर्यैर्यथूर्युररीभ्यः करोति कुरुते * परे ॥ ५० ॥

प्रसौत्यभ्यनुजानाति प्रसवत्यनुमन्यते ।

शूषति स्मानुमनुतेऽप्यनुज्ञाया(२९)पथेक्षणे ॥ ५१ ॥

निर्वर्णयति निध्यायत्यालोकयति पश्यति ।

आलोकते लक्षयते निभालयत ईक्षते ॥ ५२ ॥

निरूपयत्यपि निशामयते च विचायति ।

निबुन्दत्यात्मनेऽपि द्वौ लक्षयत्यपि लोचते ॥ ५३ ॥

चष्टे छन्दसि सम्पश्यत्यात्मने स्यादकर्मकः ।

(३०) शृणोत्याकर्णयति च तद्वन्निशमयत्यपि ॥ ५४ ॥

निशाम्यतीति श्रवणे (३१) * घ्राणे जिघ्रति शिङ्घति ।

(३२) स्पृशत्यामृशति स्पर्शे लुपत्यालभते च षट् ॥ ५५ ॥

स्पशति स्पशते (३३) लेढि त्वास्वादे रसयत्यपि ।

लागयत्यास्वादयति लीढे राकयतीति षट् ॥ ५६ ॥

इति बुद्धिवर्गः ॥ २ ॥

३. अथ अन्तःकरणवृत्तिवर्गः ॥

(१) लषते लष्यति लषत्याशास्ते माङ्गतीप्सति ।

आकाङ्क्षति स्पृहयति नाथते वष्टि वाञ्छति ॥ ५७ ॥

आशंसते कामयते लष्यते वाङ्गतीच्छति ।

लिप्सते हर्षतीच्छायां खटत्यप्यनुरुध्यते ॥ ५८ ॥

विंशतिः स्यु(२)र्भूणयते त्वपि लुभ्यति गृध्यति ।

ककते † चार्थयति च गाध्यते षट् स्युर्धनायति ॥ ५९ ॥

(३) क्रमते क्रम्यते यस्यत्युद्युक्ते चोत्सहत्यपि ।

आराधयत्युत्सहत एषते संयसत्यपि ॥ ६० ॥

यसत्यपि प्रयतते संयस्यति च जेहते ।

वेहते षोडशोत्साहे वाहतेऽमी व्यवस्यति ॥ ६१ ॥

(४) विप्रीयतेऽपरजति द्वेष्टि द्वेषेऽपरज्यति ।

विरुणाद्धि विगृह्णाति पञ्चामी चात्मनेपदे ॥ ६२ ॥

वैरायते स्पर्धते च (५) विराघ्नोत्यभ्यसूयति ।

सूक्ष्मयतीक्ष्मयति चेर्ष्यायामीर्ष्यत्यपि च भत्स्र्यते ॥ ६३ ॥

(६) मोदते ह्लादते माद्यत्यानन्दति च तुष्यति ।

हृष्यति प्रीयते निर्वात्यपि नन्दति तूषते ॥ ६४ ॥

* “घ्रातौ” इति राघवनैषधीय १।४ श्लोकव्याख्याने पाठः ॥

† “गर्दयति च” इति पाठान्तरम् ॥

निर्वृणोत्यात्मने मुख्यत्येते प्रीतौ सुखायते ।

प्रचेतीभवतीत्येवं प्रमनीभवतीति च ॥ ६५ ॥

सुमनायत इत्येवं सुमनीभवतीत्यपि ।

(७) ह्रियां ह्रीच्छति जिह्रेति लजते च हूणीयते ॥ ६६ ॥

व्रीड्यति त्रपते मन्दाक्षयत्यप्यष्ट लज्जते ।

(८) बिभेति त्रस्यति दरत्येवं त्रसति भेषते ॥ ६७ ॥

विनक्ति भ्यसते चैव दर्भयत्यपि दर्भति ।

भेषत्युद्विजते भीत्यां व्यथते द्वादशेरिताः ॥ ६८ ॥

(९) तितिक्षतेऽधिकुरुते क्षान्तौ सहति सहति ।

मृष्यतीदं मर्षति चेत्यात्मनेऽपि चतुष्टयम् ॥ ६९ ॥

* क्षाम्यत्येवं क्षामयति क्षमते परिमृष्यति ।

तथा मर्षयति क्षम्पयति साहयतीति च ॥ ७० ॥

(१०) अवधीरयति यातयत्यवजानाति हेडते ।

विमानयत्यट्टयति मुट्टयत्यवमन्यते ॥ ७१ ॥

होडते हिण्डते रौडत्येते शेटति सेटति ।

करोत्यधस्तिरोभ्यां चात्मनेऽवगणयत्यपि ॥ ७२ ॥

अनादरे स्माययते तथा परिभवत्यपि ।

मङ्गते त्वात्मने विप्रकरोति निकरोति च ॥ ७३ ॥

त्रयोऽतिसन्दधात्येते (११) विचति च्छलयत्यपि ।

प्रलोभयत्यपि शठत्युल्लापयत इत्यपि ॥ ७४ ॥

दभ्नोति विप्रलभते प्रतारयति वञ्चने ।

अमी वञ्चयते गर्धयति (१२) चाथ जिघांसने ॥ ७५ ॥

जिघांसति द्रुहति चापराधनोत्यपराध्यति ।

अपराध्यत्यपकरोत्येतेऽपकुरुतेऽपि च ॥ ७६ ॥

चिरिणोति रिणोत्येवं क्षिणोति जिरिणोति च ।

दाश्नोति च दृणोत्याहुः पदानि च्छान्दसानि षट् ॥ ७७ ॥

(१३) कुप्यति क्रुध्यति क्रोधे भामते भामयत्यपि ।

चण्डते रोषयति च मन्तूयति च रुष्यति ॥ ७८ ॥

गुध्नात्येवं संरभतेऽथागृह्णात्यात्मनेऽप्यदः ।

आग्रहेऽभिनिविशते (१४) कृपायां करुणायते ॥ ७९ ॥

कृपायते चानुकम्पतेऽनुक्रोशत्यृतीयते ।

घृणायते च दयते क्रपतेऽभ्युपपद्यते ॥ ८० ॥

प्रसीदत्यनुगृह्णाति चात्मनेऽयं (१५) विषीदति ।

शोचतीति च शोके द्वे (१६) त्रयोऽनुशयवाचिनः ॥ ८१ ॥

अनुशतेऽनुतपति स्युर्विप्रतिसरत्यपी ।

(१७) कन्दति क्रन्दति क्लन्दत्यस्रयत्यपि रोदिति ॥ ८२ ॥

वाष्पायते विलपति तेवते परिदेवते ।

क्रोशति क्लिन्दते क्लिन्दत्येते द्वादश रोदने ॥ ८३ ॥

(१८) अनुरज्यत्यनुरजत्यात्मने मिन्दयत्ययम् ।

(१९) मेद्यति स्निह्यति स्नेहे प्रीयते सप्त मेदते ॥ ८४ ॥

गर्वेऽभिमन्यते गर्वयते कर्वति खर्वति ।

हृष्यति स्माभिमनुते गर्वत्युद्धति हृष्यति ॥ ८५ ॥

क्षीयते शौटति कडत्यपि हर्षति कण्डते ।

माद्यत्यहङ्करोत्यात्मने(२०)ऽप्युन्मादे तु लोडति ॥ ८६ ॥

म्लेटत्युन्माद्यति म्लेटत्येते लेड्यति लोड्यति ।

(२१) ताम्यति श्राम्यति ग्लानौ खिन्ते खिन्दति खिद्यते ॥ ८७ ॥

ग्लायति क्लाम्यति परिम्लायति क्लामतीति च ।

निर्विद्यते चोपति च ग्लेपते(२२)ऽप्यथ दूयते ॥ ८८ ॥

क्लिश्यते व्यथते तन्तस्यति पम्पस्यतीति च ।

दुःखायते दुःखयति च दुःखे कृच्छ्रायतेऽष्टकम् ॥ ८९ ॥

- (२३) बीभत्सते च बीभत्से जुगुप्सत ऋतीयते ।
 (२४) प्रमीलतीति तन्द्रयां स्याद्घूर्णते प्रचलायते ॥ ९० ॥
 (२५) जम्भते जृम्भते चापि जृम्भे जञ्जभ्यते त्रयम् ।
 (२६) शेते द्रायति निद्राति संसास्ति स्वापितीति च ॥ ९१ ॥
 निद्रायते संविशति निद्रायां संस्ति मन्दते ।
 (२७) बलते परिवृत्तौ स्याद्घोटते परिवर्तते ॥ ९२ ॥
 (२८) प्रबुध्यते च जागर्ति द्राहते जागरे त्रयम् ।

इत्यन्तःकरणवृत्तिवर्गः ॥ ३ ॥

४. अथ वाक्क्रियावर्गः ॥

- (१) आचष्टे वक्ति वदति रपत्याख्याति भाषते ।
 ब्रूतेऽभिधत्ते गदति व्याहरत्यपि जल्पति ॥ ९३ ॥
 ब्रवीत्यभिदधाति व्याहरते कथयत्यपि ।
 गृणात्युदीरयत्युक्तौ कीर्तयत्यालपत्यपि ॥ ९४ ॥
 भणत्यपि वचत्येके वाचयत्यपि शंसति ।
 (२) पठत्यधीतेऽध्ययने चर्चयत्यपि चर्चति ॥ ९५ ॥
 आमनत्युपयुक्ते च गमयत्यपि शिक्षते ।
 (३) शिक्षणेऽध्यापयति च शिक्षयत्यनुशास्ति च ॥ ९६ ॥
 (४) वेदमाचष्ट इत्यर्थे वेदापयति सम्मतम् ।
 (५) संस्तौत्यभ्यस्यति परिचिनोतीत्यात्मनेऽप्यमी ॥ ९७ ॥
 स्युः शीलयति च गुणयत्याप्रेडयति शीलने ।
 (६) सत्यापयति सत्योक्तौ (७) कुन्द्रयत्यनृतोदिते ॥ ९८ ॥
 (८) असम्यगुक्तौ शठयत्येवं शठयति द्वयम् ।
 (९) अपशब्दयति म्लेच्छत्यपभ्रंशयतीत्यपि ॥ ९९ ॥

म्लेच्छयत्यपशब्दे स्युरपभाषत इत्यमी ।

(१०) स्खलति भ्रेषति म्लेषत्यन्यत्वेऽन्यथयत्यपि ॥ १०० ॥

(११) मिथ्याकारयते त्वेतदन्यथात्वेऽसकृत्कृते ।

(१२) शपते शप्यति शपत्याक्रोशत्यपि शप्यते ॥ १०१ ॥

वेदत्याक्रोशनेऽपी षड्(१३)थ मिथ्याभिर्शंसने ।

अभ्याख्यात्यप्यभिज्ञापत्यभ्याचष्टेऽभिर्शंसति ॥ १०२ ॥

(१४) जुगुप्सते वाचयति प्रवदत्यपि गर्हते ।

त्रयः क्षिपत्यात्मनेऽपि चोपक्रोशति निन्दति ॥ १०३ ॥

निसः परेश्व वदति गल्हत्यपि च गल्हते ।

निन्दायां स्युः कुत्सयते क्षिपत्यपकरोत्यमी ॥ १०४ ॥

(१५) भर्त्सयते तर्जयते सन्तर्जति लजति लाजति च ।

लज्जति लाज्जति तुल्याः तर्जयति च दृश्यते कविषु ॥ १०५ ॥

(१६) प्रतिभिन्ते प्रतिभिनच्युपालभत इत्यपि ।

उपालम्भे (१७) सनिन्दे तु परिभाषत इत्यदः ॥ १०६ ॥

(१८) स्तौति स्तुते लुवति नौति पनायतीद्रे

स्तुत्यामृचत्यपि पनायति च स्तवीति ।

स्युर्वन्दतेऽर्कयति चेडयति प्रशंस-

त्येतानि पञ्चदश दीव्यति मन्दते च ॥ १०७ ॥

(१९) कथ्यते स्तोमयति च श्लाघते शाढतेऽपि च ।

शीभते शलभते शाठयते स्युः सप्त कथ्यते ॥ १०८ ॥

(२०) कवते वर्णयति च कवित्वे कवयत्यपि ।

(२१) उपश्लोकयतीत्येतच्छ्लोकोपस्तवनार्थकम् ॥ १०९ ॥

(२२) यज्ञेषु शंसतीत्यृग्भिः (२३) स्तुते स्तौतीति सामभिः ।

(२४) शास्त्रे * प्रतिगृणातीति प्रोत्साहेऽनुगृणाति च ॥ ११० ॥

* शास्त्रे शास्त्रसम्बन्धिनि, प्रोत्साहे इत्यस्य विशेषणमेतत् ॥

- (२५) स्यात्प्रत्ययभिवदत्याशीर्वाद आशास्त इत्यपि ।
 (२६) निवध्नाति ग्रन्थति च ग्रथनाति श्रन्थयत्यपि ॥ १११ ॥
 श्रन्थनाति वटयत्येवं पटयत्यपि गुम्फति ।
 गुफत्येकादश ग्रन्थे दृभति ग्रन्थयत्यपि ॥ ११२ ॥
 (२७) समाहरति सङ्क्षेपे सङ्गृह्णाति समस्यति ।
 सङ्क्षिपत्यात्मनेऽप्येते सङ्क्षिप्यति तनक्ति च ॥ ११३ ॥
 यन्त्रयत्यपि सङ्क्षिप्तावष्ट कूणयतेऽप्यमी ।
 (२८) विस्तृणोति व्यस्यति च विस्तृणात्यातनोति च ॥ ११४ ॥
 चत्वारस्त्वतिविस्तारे (२९) पञ्चते पञ्चयत्यपि ।
 व्याकरोति व्याकुरुते व्याचष्टेऽर्थापयत्यपि ॥ ११५ ॥
 व्याख्याति स्पष्टयति च व्यनक्ति व्यञ्जयत्यपि ।
 करोति प्रादुराविभ्यां विवृणोत्यात्मनेऽप्ययम् ॥ ११६ ॥
 प्रकाशने प्रकथयत्येते लक्षयतीत्यपि ।
 तिष्ठते घोषयति च विशब्दयति घोषति ॥ ११७ ॥
 (३०) आकारयत्याहयति हूतौ निह्वयते त्रयम् ।
 (३१) स्यात्संहूतौ संह्वयते (३२) स्पर्धया ह्वयते हवे ॥ ११८ ॥
 (३३) अनुयुङ्क्ते प्रश्नयति प्रश्ने द्वीप्सति पृच्छति ।
 (३४) आपृच्छते तु यात्रार्थे (३५) विप्रश्ने राध्यतीक्षते ॥ ११९ ॥
 (३६) आभिमुख्येन वचने प्रवदत्यभिषक्ति च ।
 प्रतिवक्त्युत्तरयति प्रत्याहेत्यादयोऽपि च ॥ १२० ॥
 (३७) अपहृतेऽपजानीते निह्वनेऽपलपत्यमी ।
 अपह्ववे (३८) निराचष्टे प्रत्याचष्टे निरस्यति ॥ १२१ ॥
 प्रत्यादिशत्यपनयत्यपोहति परास्यति ।
 पराणुदति चापास्यत्यात्मने स्युर्व्युदस्यति ॥ १२२ ॥
 नवैतेऽपाकरोतीति प्रत्याख्याति निराकृतौ ।

पराकरोत्योणति च दूषयत्यपि लुञ्जति ॥ १२३ ॥

(३९) उपमन्त्रयते चोपवदते सान्त्वयत्यपि ।

चपत्युपच्छन्दयति सामयत्यपि सान्त्वने ॥ १२४ ॥

सप्तानुनयतीत्येतदात्मनेऽप्य(४०)थ सूचने ।

सूचयत्यप्युत्कुरुते त्रयः पिशुनयत्यमी ॥ १२५ ॥

इति वाक्क्रियावर्गः ॥ ४ ॥

५. अथ ध्वनिक्रियावर्गः ॥

(१) ह्लादते नर्दति नदत्यपि गर्जति गुञ्जति ।

कूजति क्षीजति गुजत्यपि गजति गृञ्जति ॥ १२६ ॥

रेभते शिञ्जति रणत्येवं व्रणति मुञ्जति ।

अम्बते लम्बते वेटस्यति कणतीति च ॥ १२७ ॥

शब्दायते कणति च रौति भ्रणति रासते ।

वणति ध्रणति ह्लादते च ध्वनति नासते ॥ १२८ ॥

कल्लते कौति वनति ध्वनयत्यपि मोजति ।

कवते तोसति रसत्यपि ह्रसति रायति ॥ १२९ ॥

गवते घोषति रवीत्यपि स्पमति कायति ।

ह्वते घवते वनूयतेऽवते स्वनतीति च ॥ १३० ॥

रम्भते खवते गर्जयत्येते शब्दवाचिनः ।

(२) भषते बुकयति च बुकतीति शुनां ध्वनौ ॥ १३१ ॥

(३) रिणाति रेषते वार्के (४) तिरश्चां वाड्यते ध्वनौ ।

(५) द्राङ्क्षति ध्राङ्क्षति ध्वाङ्क्षत्येते स्युर्घोरवाशिते ॥ १३२ ॥

(६) घुरत्यार्ते च कुरति (७) तारे कोचति निःस्वने ।

(८) हेषते ह्रेषतेऽध्वानां (९) हस्तिनां बृंहतीति च ॥ १३३ ॥

- (१०) जीमूतानां स्तनयति गदयत्यपि गर्जति ।
 (११) स्फूर्जत्यशनिनिर्घोष (१२) उत्कण्ठास्वन आनुते ॥ १३४ ॥
 (१३) उच्चर्चति च सङ्क्रीडेत्यते शकटकूजने ।
 (१४) हिकते हिकतीत्येतौ हिकायां (१५) क्षौति तु क्षुते ॥ १३५ ॥
 (१६) कासते कफजे शब्दे (१७) सौरते मणतीत्यदः ।
 (१८) कौक्षे कर्दत्य(१९)पानोत्थे पर्दते शर्धते पदे ॥ १३६ ॥
 (२०) चीत्करोति * टङ्करोति करिकामुकयोः क्रमात् ।
 द्वावात्मनेऽपि (२१) भूषादेः शिक्ले (२२) गीते तु गायति १३७ ॥
 (२३) उपवीणयतीत्येतदुपगाने हि वीणया ॥ १३८ ॥

इति ध्वनिक्रियावर्गः ॥ ५ ॥

अत्र भावविकाराणां धियामिच्छादिकर्मणाम् ।

वाचां तत्सङ्गतानां च पर्यायाः प्राय ईरिताः ॥ १३९ ॥

इति प्रथमकाण्डः ॥

अथ द्वितीयकाण्डः ।

अथोच्यन्ते नृविप्रादिचेष्टा वर्गैः समासतः ।

प्रसङ्गसङ्गताश्चान्याः पर्यायैस्तिङ्गपदात्मकैः ॥ १ ॥

१. अथ मनुष्यचेष्टावर्गः ॥

(१) प्रक्रम्यते प्रारभते प्रस्तौत्युद्धातयत्यपि ।

प्रस्तुते चोपक्रमते दशोपक्रम्यतेऽप्यमी ॥ २ ॥

अभ्यादत्ते प्रक्रमते उपजानात्पुपक्रमे ।

(२) कृतौ करोत्यावहति * विदधात्यादधाति च ॥ ३ ॥

वितनोत्यात्मने पश्च (३) सृजत्युत्पादयत्यपि ।

निर्मिमीते भावयति निर्माति रचयत्यपि ॥ ४ ॥

निष्पादयति निर्वर्तयति साधयतीति च ।

(४) अनुतिष्ठत्याचरति श्रद्धायुक्तेऽनुसृज्यते ॥ ५ ॥

(५) उत्तिष्ठते तु घटते चेष्टते व्रन्दतीहते ।

व्यायच्छते व्याप्रियते चेष्टनेऽष्टौ प्रवर्तते ॥ ६ ॥

(६) विडुत्सर्गे तु गुवति हृदते(७)ऽथावमेहति ।

मूत्रणे मूत्रयति च प्रस्रवत्यपि च त्रयम् ॥ ७ ॥

(८) उद्वर्तयति चोत्सादयत्युत्सीदति तत्समम् ।

(९) वस्ते प्रोर्णोति संवस्त्रयति प्रोर्णोति चेळति ॥ ८ ॥

परिधत्ते परिदधात्याच्छादे प्रोर्णुतेऽष्टकम् ।

(१०) अनुलिम्पति चर्चायां दिग्धे देग्ध्यनुलिम्पते ॥ ९ ॥

चर्चत्येवं चर्चयति षड्(११)थो भूषणार्थकाः ।

मण्डति मण्डयति च भूषयत्यपि भूषति ॥ १० ॥

परिष्करोत्यात्मनेऽलङ्करोति द्वे च मङ्कते ।

प्रसाधयत्य(१२)थोत्तंसत्यवतंसेऽवतंसति ॥ ११ ॥

(१३) प्रतिमुञ्चत्यपिनहत्यामुञ्चति पिनहति ।

भूषाद्यामोचने चत्वार्यूहनीयानि चात्मने ॥ १२ ॥

(१४) चकास्ति भासते भाति द्योतते रोचतेऽसति ।

राजति त्वेषति घृणोत्यात्मनेऽपि चतुष्टयम् ॥ १३ ॥

भ्राजते शुम्भति शुभत्येजते शोभतीति च ।

प्रकाशते भ्राशते च भ्लाशते इयन्यपि द्वयम् ॥ १४ ॥

* “विदधात्यादधात्यपि” इति राघवनैषधीय १।१२३ श्लोकव्याख्याने पाठः ॥

भ्रेजते दीव्यति हटत्यमी उवलति जोतते ।

वर्चते दीप्यते दीप्तौ कनत्युल्लसतीति च ॥ १५ ॥

केचिज्जिवर्ति दीधीते बभस्ति छान्दसान्विदुः ।

कञ्चते योतते मन्दतेऽमी द्वान्निशदीरिताः ॥ १६ ॥

(१५) नटत्यमी नाटयति नृत्ते नृत्यत्य(१६)थो हसे ।

जक्षिति कक्खति तकति प्रहसति कखति घघति स्मयते १७

(१७) क्रीडति दीव्यति खेळति केलति विहरति च कूर्दते लसति ।

रमतेऽमी विहरते कुमारयति खूर्दते ॥ १८ ॥

केलायति ललत्येलायति खेलायतीति च ।

आङोऽनुसम्पारिभ्यश्च क्रीडते क्रीडनार्थकाः ॥ १९ ॥

(१८) हिलति स्याद्भावकृतौ त्रयं चुडुति चुल्लति ।

(१९) विडम्बयत्यनुकरोत्यात्मनेऽनुहरत्यदः ॥ २० ॥

अनुकारे (२०) रिङ्गणे तु रिङ्गति स्खलति द्रयम् ।

(२१) भण्डते स्फुण्डयति च केलौ परिहसत्यपि ॥ २१ ॥

(२२) कुत्सिते स्मयने प्रोक्तं तद् वा कुस्मयते पदम् ।

(२३) तर्षे तृष्यत्यमी धित्सत्युदन्यति पिपासति ॥ २२ ॥

(२४) पिबत्याचामति धयत्यपि चूषति पीयते ।

पाने(२५)स्य क्षुध्यति क्षुध्यशनायति जिघत्सति ॥ २३ ॥

(२६) जेमत्यशनाति जमति भक्षयत्यात्ति खादति ।

चरति प्साति ज्ञमति भुङ्क्ते चमति चर्वति ॥ २४ ॥

वल्मते घसति कापि लमति प्रत्यवस्यति ।

चषत्यप्यभ्यवहरत्येते तर्णोति भक्षति ॥ २५ ॥

तृणोति चात्मने पञ्चाप्युपभुङ्क्ते च जक्षिति ।

वेति भुक्तौ विष्वणति चावष्वणति सध्वनौ ॥ २६ ॥

(२७) ग्रसते ग्लसते गीर्णौ गिरत्येते गिलत्यपि ।

- (२८) गर्हितायां निजागतिं निजोगित्यत इत्यपि ॥ २७ ॥
- (२९) दन्दश्यते दन्दशीति दन्दष्यपि च खर्दति ।
गर्हे दंशे(३०)ऽथ दशति शुद्धे दंशयति द्वयम् ॥ २८ ॥
- (३१) वान्तौ वमत्युद्गिरति स्नुह्यत्युद्गिरतीत्यमी ।
- (३२) निष्ठीव्यति ष्ठीव्यति च निष्ठीवति च थृत्कुतौ ॥ २९ ॥
- (३३) शेषे परिशिनष्टीति शेषयत्यपि शेषति ।
- (३४) तृप्यत्येते मादयते तृप्नो ध्रायति तृम्फति ॥ ३० ॥
तृप्नोत्येके छन्दसीदं तृपत्येवं चकत्यपि ।
- (३५) विश्राम्यतीति विश्रान्तौ कचिद्विश्रमते मतम् ॥ ३१ ॥
- (३६) स्युरास्ते तूपविशति निषीदत्युपवेशने ।
- (३७) ऊर्ध्वाभवति तूत्तिष्ठत्यूर्ध्वत्वे तिष्ठतीत्यपि ॥ ३२ ॥
- (३८) आदाने कोकते लाति गर्हते गृह्यते कचित् ।
वर्कते घिण्णते गृह्णात्येवं झषति चीवति ॥ ३३ ॥
स्वीकरोतीति चत्वारि चात्मने स्युः प्रतीच्छति ।
घुण्णतेऽमी गृह्यते घृण्णते स्युश्चतुर्दश ॥ ३४ ॥
- (३९) रहति त्यजति त्यागे जहात्युज्झति बुस्यति ।
विमृजत्युत्सृजति च मुञ्चते मुञ्चतीति च ॥ ३५ ॥
विष्यत्यवस्यति रहयति मोक्षयतीत्यपि ।
मोचयत्यूनयति चोत्सृज्यते हापयत्यमी ॥ ३६ ॥
- (४०) वृणाक्ति वर्जयति च वृक्के युङ्गति जुङ्गति ।
वर्जने राखति प्रत्याचष्टे वर्जति बुङ्गति ॥ ३७ ॥
व्यासेधति निषेधत्यात्मने परिहरत्यपि ।
- (४१) अथ व्रीणाति वरति वृणाति च वृणोति च ॥ ३८ ॥
व्रीण्यात्मनेऽपि वरणे वारयत्यपि वृक्षते ।
वावृत्यते कीटयति व्रीयते चापि वृश्यति ॥ ३९ ॥

- (४२) करोति हस्तेपाणिभ्यां कुरुन चापयच्छते ।
विवदत्युद्वहति चोद्वाहे परिणयत्यपि ॥ ४० ॥
चत्वारि वात्मने (४३) ज्येष्ठेऽनृढेऽत्र परिविन्दति ।
(४४) परिष्वजत आश्लिष्यत्यालिङ्गत्युपगूहति ॥ ४१ ॥
क्रोडीकरोत्यात्मने ह्वावङ्कपालयतीति च ।
आलिङ्गने सप्त परिरभतेऽप्य(४५)थ कामने ॥ ४२ ॥
रिरंसते कामयते यियप्सति (४६) वृषस्यति ।
अन्यस्त्री चे(४७)दथाश्वा चेदश्वस्यत्य(४८)थ चुम्बने॥४३॥
निक्षति चुम्बति निंस्ते (४९) व्यवैति मिथुनीभवत्यपि च ।
यभति च भजतीत्येते निधुवति संविशति मैथुनेऽमी स्युः॥४४॥
(५०) उपभुङ्क्ते तूपभोगे सम्भुङ्क्ते निर्विशत्यपि ।
(५१) शूलत्यामयतीत्येते रुजत्यपि रुजि त्रयम् ॥ ४५ ॥
(५२) प्रसूयते प्रसूते च गर्भमोक्षे विजायते ।
प्रजायते जनयति जजन्ति च्छान्दसं विदुः ॥ ४६ ॥
(५३) उल्लाघयति भैषज्ये भिषज्यति चिकित्सति ।
उपक्रमत इत्येतच्छाम्यत्युपरमत्यमी ॥ ४७ ॥

इति मनुष्यचेष्टावर्गः ॥ १ ॥

२. अथ ब्रह्मचेष्टावर्गः ॥

- (१) प्रक्षालयति पल्पूलयति शोधयतीत्यमी ।
निर्णेनेक्ति पुनातीति धावत्यप्यात्मने त्रयम् ॥ ४८ ॥
निङ्क्ते मार्ष्टि च शौचे स्युर्मार्जयत्यपि मार्जति ।
(२) मज्जत्याप्लवते स्नाति स्नायत्येतेऽवगाहते ॥ ४९ ॥
स्युर्मज्जने क्रुद्धत्येते (३) शुन्ध्यत्यपि शुन्धानि ।
शुन्धते शुध्यति शुचीभावे स्युरवदायति ॥ ५० ॥
(४) उपस्पृशति चाचामत्यमू आचमनार्थके ।

- (५) अभिवादयते नमति प्रणतावभिवन्दते नमस्यति च ॥ ५१ ॥
उपसङ्गृह्णात्युपसङ्गृह्णीते प्रणिपतति नमस्कुरुते ।
- (६) अथार्चत्यञ्जति भजत्यपचायति चात्मने ॥ ५२ ॥
चत्वारि वल्गूयति च सभाजयति मानति ।
सपर्यत्यर्चयति चाराध्नाति महयत्यपि ॥ ५३ ॥
पूजयत्यर्हयति च महत्याराधयत्यपि ।
मानयत्यञ्जयति चार्हति यक्षयतेऽर्चने ॥ ५४ ॥
- (७) सम्मन्यते त्वाद्वियते सम्भावयति सूक्ष्मति ।
सत्करोत्यादरेऽपि स्यु(८)रुपास्तौ वरिवस्यति ॥ ५५ ॥
शुश्रूषते परिचरत्युपास्ते च द्रवस्यति ।
- (९) यजति त्रिदशार्चायां यजते चोपतिष्ठते ॥ ५६ ॥
- (१०) भिण्णज्यत्युपसेवायां लाडयत्युपसेवते ।
वासयत्यपि संवाहयति विश्रमयत्यपि ॥ ५७ ॥
- (११) ददाति निर्वपति च दधात्यपि च दाशति ।
सनोति दासति दिशत्यात्मने सप्त यच्छति ॥ ५८ ॥
अपवर्जयति स्पर्शयति विश्राणयत्यपि ।
वितरत्यर्पयति च चणत्यतिमृजत्यपि ॥ ५९ ॥
ददते राति शणति प्रतिपादयतीति च ।
दाने विळभते भ्राजयति श्रणति लाति च ॥ ६० ॥
- (१२) स्वधाकरोत्यात्मने द्वौ पितृभ्यो निर्वपत्यपि ।
- (१३) विक्षिपत्यात्मनेऽपि स्याद्विक्षेपे विकिरत्यपि ॥ ६१ ॥
- (१४) प्राक्षिप्यति प्राक्षिपति भिनोत्यप्यात्मने द्वयम् ।
प्रक्षेपे पर्ययति च (१५) हविर्दाने जुहोत्यदः ॥ ६२ ॥
स्वाहावौषड्वषडभ्यश्च करोति कुरुते पदे ।
- (१६) प्रीणाति प्रयति द्वावप्यात्मनेऽवति तर्पति ॥ ६३ ॥

पृणाति प्रीणयति च जिन्वत्यपि च हिन्वति ।

धिनोति धिन्वति ध्रायतीत्यादीनि च तर्पणे ॥ ६४ ॥

(१७) केतयत्यामन्त्रयते निमन्त्रयत इत्यपि ।

आमन्त्रणे ग्रामयति कुणयत्यपि पञ्चकम् ॥ ६५ ॥

(१८) धापयत्यात्मनेऽपि द्वौ धापने पाययत्यम् ।

चूषयत्यादयोऽप्यत्र स्युः(१९)रथो परिवेषणे ॥ ६६ ॥

परिवेवेष्टि परिवेविष्टे यामयति त्रयम् ।

(२०) आदयत्यात्मनेऽप्येतद्भोजयत्यादि भोजने ॥ ६७ ॥

(२१) पृणाति पूरयति च पिपतिं प्राति पूर्वति ।

पारयत्युभति तथा पर्वत्युभति मर्वति ॥ ६८ ॥

तूणयत्याप्याययति पूरणे स्युर्भृणाति च ।

(२२) आह्लादते मृडति च मृणाति मुखयत्यपि ॥ ६९ ॥

पृडत्येवं मदयति मृडयत्यादि तोषणे ।

(२३) इज्यारम्भे दीक्षते च (२४) जपतीति जपे तथा ॥ ७० ॥

(२५) जञ्जप्यते तु जञ्जप्ति कुत्सिते जञ्जपीति च ।

(२६) अभुक्तौ तूषवसति लङ्घते व्रतयत्यपि ॥ ७१ ॥

(२७) तपस्यति श्राम्यति च तप्यते च तपःकृतौ ।

(२८) मुण्डति मुण्डयति च मौण्ड्ये वापयतीति च ॥ ७२ ॥

मद्राकरोत्यात्मनेऽपि द्वयं भद्राकरोति च ।

(२९) उपेक्षत उदास्ते च पदे माध्यस्थ्यवाचिनी ॥ ७३ ॥

(३०) स्युर्विरज्यत्युपरमत्यात्मने विरमत्यमी ।

उपशाम्यति वैराग्ये मोक्षते च मुमुक्षते ॥ ७४ ॥

(३१) परिव्रजति सन्न्यासे सन्न्यस्यत्यात्मनेऽप्यदः ।

(३२) ब्रह्मीभवति कैवल्ये मुच्यते चापवृज्यते ॥ ७५ ॥

इति ब्रह्मचेष्टावर्गः ॥ २ ॥

३. अथ क्षत्रियचेष्टावर्गः ॥

- (१) ऐश्वर्यं इन्दति नाथति सुरत्यपि नाथते ।
तप्यते तपतीत्येके सुवतीष्टे च सौति च ॥ ७६ ॥
- (२) भुनक्ति पाति दयते गोपायति पिपति च ।
रक्षति त्रायते त्राणे पाळयत्यपि तेजति ॥ ७७ ॥
स्पृणोति कुण्डयति च गुण्डयत्यपि जंसति ।
- (३) शास्ति शिष्टौ दण्डयति शिक्षयत्यपि दाम्यति ॥ ७८ ॥
- (४) आवर्जयति वशयत्यपि राधयतीति च ।
वशीकरोति सङ्गृह्णात्यात्मने द्वौ वशीकृतौ ॥ ७९ ॥
- (५) परिक्रीणीत इत्येतदुत्कोचादिवशीकृतौ ।
- (६) आयत्तौ स्यादायतते वशीभवति राध्यति ॥ ८० ॥
- (७) स्थिरीकृतौ स्थापयति द्रढयत्यपि बृंहति ।
- (८) दधाति धत्ते बिभृते बिभर्ति भरतीति च ॥ ८१ ॥
धरतीत्यात्मनेऽपि द्वौ भुरण्यति धियत्यपि ।
मलते धारयति च मल्लते पोषयत्यपि ॥ ८२ ॥
दधते त्रासयति च स्कुन्दते धारणार्थकाः ।
- (९) नियुङ्क्ते आज्ञापयति निर्दिशत्यादिशत्यपि ॥ ८३ ॥
द्वावात्मनेऽपि चाज्ञाया(१०)मथ प्रस्थापयत्यमी ।
स्युः प्रेषणे प्रेषयति प्रेष्यति प्रहिणोति च ॥ ८४ ॥
- (११) सन्देशे वादयति च सन्दिशत्यात्मनेऽप्यदः ।
- (१२) सुवति क्षिप्यति प्रेरयतीरति कुषुभ्यति ॥ ८५ ॥
नुदति क्षिपतीत्येतावात्मने कालयत्यपि ।
डिपत्येवं डेपयति लाभयत्यपि डिप्यति ॥ ८६ ॥
ईरयत्येळयति च प्रेरणेऽस्यति विस्सति ।
- (१३) सेवते जुषते चापि शेवते क्लेवतेऽपि च ॥ ८७ ॥

खेवते गेवते चापि ग्लेवते पेवते तथा ।

मेवते चापि सेवायां भजति श्रयतीति च ॥ ८८ ॥

आत्मनेऽनुरुणद्ध्येतेऽनुसरत्यनुवर्तते ।

(१४) सम्भक्तौ तु वृणीते स्युर्वनत्येवं सनत्यमी ॥ ८९ ॥

(१५) सज्जुःकरोत्यात्मनेऽपि साह्ये सत्राकरोति च ।

(१६) नृणाति लम्भयति च वहत्यपि नयत्यमू ॥ ९० ॥

आत्मनेऽपि प्रापणे स्युः प्रापयत्यापयत्यपि ।

गत्यर्था ये गिजन्तास्ते धातवो नीबू समार्थकाः ॥ ९१ ॥

(१७) मन्दायते शोठति च लुण्ठत्यपि विकम्बने ।

द्वावात्मनेऽपि समयाकरोति व्याक्षिपत्यमू ॥ ९२ ॥

(१८) प्रतीक्षते प्रतीक्षायां स्युरागमयते तथा ।

अनुपाळयतीत्येते प्रतिपाळयतीति च ॥ ९३ ॥

(१९) त्वरायां सम्भ्रमति च सम्भ्राम्यति तुरण्यति ।

गुप्यति त्वरते सप्त सम्भ्रम्यति तुतोर्ति च ॥ ९४ ॥

(२०) वैक्लव्ये विक्रवति च टलति ट्वलतीति च ।

समति स्तमतीत्येते विह्वलत्यपि कन्दते ॥ ९५ ॥

क्रन्दतेऽपि च कैश्चित्तु क्न्दते क्रदते स्मृते ।

(२१) क्लीबायते क्लीबते च क्लैव्ये स्युरवगल्भते ॥ ९६ ॥

(२२) कुटति ग्रन्थते द्वर्छत्यपि कपरति वङ्कते ।

नसते तुणति कुञ्चत्येवं हरति कुञ्चति ॥ ९७ ॥

भुजति ध्वरतीत्येते कौटिल्ये न्युञ्जतीति च ।

(२३) गुप्तोक्तौ स्यान्मन्त्रयते (२४) भेदे तूपजपत्यदः ॥ ९८ ॥

(२५) दम्भेच्छायां धीप्सतीति दिदम्भिषति धिप्सति ।

(२६) संवर्मयति सन्नहत्यात्मने सज्जतीत्यमी ॥ ९९ ॥

संयतते दंशयते सन्नाहे पदपञ्चकम् ।

- (२७) अध्यास्ते त्वधिरोते चाधिवसत्यधितिष्ठति ॥ १०० ॥
 अधिरोहत्यधिक्रामत्यारोहत्यधिरोहणे ।
- (२८) स्पन्दने स्पन्दते तद्वत्स्फुरति स्फुलति द्वयम् ॥ १०१ ॥
- (२९) चलने चलति प्रेङ्खत्येवं हलति घट्टते ।
 वलते वलते वेललत्येवं हलति चेलति ॥ १०२ ॥
- (३०) उच्छ्राये तटति स्तुप्यत्युच्छ्रयत्यात्मनेऽप्यदः ।
- (३१) क्षोभते क्षुभ्यति क्षोभे क्षुभ्नाति च्छान्दसं क्वचित् ॥ १०३ ॥
- (३२) प्रतिष्ठतेऽञ्चत्ययते व्रजत्ययति गच्छति ।
 ऋणोत्यटति यात्येति सरतीयति सर्पति ॥ १०४ ॥
 हम्पति द्रमति त्वङ्गतीङ्गत्यमति मीमति ।
 जिहीते कङ्कते नक्षतीखत्यृच्छति वभ्रति ॥ १०५ ॥
 श्वङ्कते श्रौकते वस्कतेऽहते टीकतेऽभ्रति ।
 मस्कते लङ्कते शोणत्यङ्कते व्रङ्कतेऽर्दति ॥ १०६ ॥
 पयते वयते विच्छायति पन्थयतीयते ।
 चरण्यति स्रङ्कतेऽपि घटते श्वञ्चतेऽङ्गति ॥ १०७ ॥
 रङ्गति श्वचते लङ्गतीर्ते ध्वजति ध्वञ्जति ।
 चरति धञ्जति श्वत्यण्टते ग्लुञ्चतीष्यति ॥ १०८ ॥
 वञ्चति ओचति म्लोचत्यजति त्वञ्चतीजते ।
 फणति द्रवते गाते पथते विच्छति क्वचित् ॥ १०९ ॥
 पथति क्रामति पतयते रिण्वति रण्वति ।
 स्रवति श्यायते धन्वत्यञ्चते सलतीत्यपि ॥ ११० ॥
 शुनति छङ्गयति च श्वर्तयत्यपि रेवते ।
 ससर्ति च्छान्दसं केचिदेषते नेषते गतौ ॥ १११ ॥
 सप्ताशीतिरितोऽप्यन्ये नोक्ता विस्तरतो भयात् ।
 (३३) वेगितायां गतौ सप्तामी स्युर्धावति तूर्यते ॥ ११२ ॥

जवति श्वलति श्वलत्यपि द्रवति रंहति ।

(३४) डयते डीयते व्योमगते(३५)ऽथाकति चागति ॥ ११३ ॥

चञ्चूर्यतेऽटाव्यते जङ्गम्यते चाप्यरार्यते ।

गत्यर्था यङ्लुगन्ता ये कुटिलायां गतौ हि ते ॥ ११४ ॥

(३६) वलगतीति प्लुतगतौ प्लवते शशति त्रयम् ।

(३७) मन्दायां चोपति गतौ (३८) चतुरायां तु धोरति ॥ ११५ ॥

(३९) सन्ततायामतति च (४०) त्सरति च्छब्बना गतौ ।

(४१) मन्दते विकलायां तु द्वयं खञ्जति खोरति ॥ ११६ ॥

(४२) नीचैः फकति (४३) कुत्सायां द्रात्य(४४)थाग्रे पुरत्यदः ।

(४५) पवते वाति वातस्य (४६) वहति प्रवहत्यपाम् ॥ ११७ ॥

(४७) भ्रमति भ्राम्यति भ्रम्यत्यपि पर्यटति भ्रमे ।

घोणते घूर्णते पर्येत्येते घुणति घूर्णति ॥ ११८ ॥

(४८) उद्गच्छत्युन्नमति चाप्युज्जिहीत उदीयते ।

उदञ्चत्युदयत्येतावात्मने द्वाबुदेति च ॥ ११९ ॥

गत्यर्थाः प्राय उत्पूर्वा * उदयस्याभिधायकाः ।

(४९) आक्रम्यते चाक्रमते ज्योतिष्कर्तृक उद्गमे ॥ १२० ॥

(५०) सञ्चारे चरतीत्येष तृतीयायुक्त आत्मने ।

(५१) पतत्यधोगतौ भ्रंसतेऽपि भ्रश्यति भृश्यति ॥ १२१ ॥

गलति संसतेऽष्टामी व्यवते स्कन्दतीति च ।

(५२) अस्तङ्गमेऽस्तमयते निम्लोचत्यस्तमेति च ॥ १२२ ॥

(५३) इष्यति नश्यति पलायतेऽन्तर्धच इत्यपि ।

मुण्ठतेऽपैत्यपक्रामत्येवमाद्याः पलायने ॥ १२३ ॥

(५४) स्कुनाति च स्कुनीते च स्कुनोत्याप्रवतेऽपि च ।

स्कुनुते स्कुन्दते चापि षडाप्रवणवाचिनः ॥ १२४ ॥

- (५५) अतिक्रामत्युच्चरते चादृत्यतिचरत्यपि ।
उल्लङ्घयत्यतिक्राम्यत्येवमाद्या अतिक्रमे ॥ १२५ ॥
- (५६) द्यौत्यभिगच्छत्यभियात्यभ्येत्याद्या अभिक्रमे ।
- (५७) अभियोगेऽभ्यवस्कन्दत्यङ्कुत्यास्तिघ्नतेऽपि च ॥ १२६ ॥
सप्ताभियुक्ते तिक्रोति तिग्नोत्यासेधतीति च ।
- (५८) सेनया त्वभियाने स्यादाभिषेणयतीति च ॥ १२७ ॥
- (५९) सन्निकर्षत्यवष्टभ्नात्यासीदत्यपि नेदते ।
परस्मै द्वौ सन्निकृषतेऽवष्टभ्नाति चान्तिके ॥ १२८ ॥
- (६०) प्राप्तौ प्राप्नोति भवते विन्दत्यवरुणद्धि च ।
आत्मनेऽपि द्वयं भावयते लभत ऋच्छति ॥ १२९ ॥
- (६१) व्याप्नोति चाश्नुतेऽक्ष्णोति व्याप्तौ श्लाखति शाखति ।
द्वावाचिनोति वेवेष्ट्यात्मनेऽप्यक्षति चेन्वति ॥ १३० ॥
- (६२) पर्याप्नोति तु शक्नोति क्षमते प्रभवत्यपि ।
प्रोथत्यलत्यात्मनेऽपि द्वौ पारयति कल्पते ॥ १३१ ॥
राघते लाघते शक्तौ स्फुरते विभवत्यपि ।
- (६३) स्युरुद्यमऽवगुरते वृहत्यडति गूर्यते ॥ १३२ ॥
उद्गारयत उद्युङ्क्त उद्यच्छत्यात्मनेऽप्यदः ।
- (६४) वेडति स्नायति वटत्यपि गुध्यति वण्डते ॥ १३३ ॥
मण्डते वेष्टते वेष्टे मगध्यति मुरत्यपि
कृणात्ति गुण्डयति च परिक्षिषति चात्मने ॥ १३४ ॥
- (६५) वेष्टनायां वटयति वेष्टयत्यादयोऽपि च ।
- (६६) निरुणद्धि निगृह्णाति चात्मने द्वौ निरोधने ॥ १३५ ॥
- (६७) आञ्छत्याकर्ष आकर्षत्यायच्छत्यात्मनेऽप्यदः ।
- (६८) धृष्णोति चाधिकुरुते धर्षयत्यपि धर्षति ॥ १३६ ॥
जयत्येवं विजयते जयत्यभिभवत्यपि ।

अभ्यस्ति च प्रसहते पराभावयतीति च ॥ १३७ ॥

विमानयत्यभिभवे वलीनाति न्यकरोति च ।

लङ्घयत्याक्रमति च तरत्याक्रम्यतीति च ॥ १३८ ॥

(६९) विशेषयत्यतिशये हातिशेते विशेषति ।

उत्कर्षयत्यञ्चयति विशिनष्टि प्रकर्षति ॥ १३९ ॥

(७०) चित्रीयते लिङ्गयति विस्माययति चाद्भुते ।

(७१) स्यातां कुहयते विस्मापयते हेतुतोऽद्भुते ॥ १४० ॥

(७२) धूनयति धुवति चलयति धूनोति धवति धुनाति च धुनोति ।

चत्वारि चात्मने कम्पयति क्षमापयति वाजयति ॥ १४१ ॥

हालयति ह्मालयति ह्वलयति ह्यलयतीति स्युः ।

तद्वत्प्रेङ्खोलयति प्रकम्पने डोलयत्यपि च ॥ १४२ ॥

(७३) विलोडयति मथ्नाति मथत्येवं खजत्यपि ।

गाहते मन्थने लुब्धत्यपि लोटति मन्थति ॥ १४३ ॥

(७४) खेट्युत्त्रासने भायत्येवं दरयत्यपि ।

(७५) प्रयोजकाद्भये भीषयते भापयतेऽपि च ॥ १४४ ॥

(७६) क्षमायते कम्पते त्वङ्गत्येजतीर्ते च वेपते ।

केपते ग्लेपते कम्पे गेपते विजते दक्ष ॥ १४५ ॥

(७७) ताडने ताडयति घ हन्ति विध्यति तण्डते ।

प्रहरत्यात्मने * सट्टयति स्फिट्टयतीति च ॥ १४६ ॥

आघट्टयति चास्फालयति जासयतीत्यमी ।

आहतेऽकर्मकत्वे स्यात् स्वकीयेऽङ्गे च कर्मणि ॥ १४७ ॥

(७८) युध्यते सम्प्रहरते युद्धे जजति जञ्जति ।

सम्मर्दयति सङ्ग्रामयतीमे कलहायते ॥ १४८ ॥

(७९) करोत्युपाजेऽन्वाजेभ्यामात्मनेऽपि बलार्पणे ।

* “कुट्टयति पिच्छयतीति च” इति पाठान्तरम् ॥

- (८०) विक्रम्यते वीर्यते पराक्रमत इत्यपि ॥ १४९ ॥
 प्रगल्भते शूरयते पराक्रम्यत इत्यसौ ।
 ओजायते विक्रमते विक्रमेऽष्टपदी भवेत् ॥ १५० ॥
- (८१) अरुष्करोत्यात्मनेऽपि व्रणयत्यङ्गचूर्णने ।
 (८२) गोकर्तृकायां हिंसायां प्रस्तुम्पति सुटा भवेत् ॥ १५१ ॥
 (८३) हिनस्ति सज्जपयति सूदते हन्ति तर्दति ।
 तोपति च त्रोपतीषत्यपि तूर्वति थूर्वति ॥ १५२ ॥
 तोफति त्रोफति रुशत्यपि तुम्पति त्रुम्पति ।
 तुम्फति त्रुम्फति शसत्यूर्वत्यर्वाति तोजति ॥ १५३ ॥
 नभते भर्वति मषत्येवं नभ्नाति नभ्यति ।
 तोभते शर्वति वषत्यपि तुभ्नाति तुभ्यति ॥ १५४ ॥
 शूर्यते शेषति तुपत्यपि रोषति रेषति ।
 धूर्यते यूषति तुफत्यपि दूर्वति धूर्वति ॥ १५५ ॥
 प्रमापयत्यर्दयति निर्वापयति रिष्यति ।
 तृणेदि मारयति च श्लथत्यर्दति गूर्यते ॥ १५६ ॥
 क्रथत्युज्जासयति च क्राथयत्यपि युथ्यति ।
 * तृहत्युन्मूलयति च क्षिणाति च कृणाति च ॥ १५७ ॥
 प्रतिष्किरत्यालभते तृणात्युन्मथतीति च ।
 क्षेणोति च्छषति दूणाति कृणोति क्षिणोति च ॥ १५८ ॥
 अष्टौ क्षणोति मीनाति स्पृणातीत्यात्मनेऽप्यमी ।
 कुन्थति पुन्थति लुन्थति रिशति रुशति हिंसति स्तृहति ॥ १५९ ॥
 तृंहति सृम्भति मृणति च चुम्बयति श्रथति च क्लथति ।
 सर्भति मेदति दृणति स्फिद्वयति च हिंसयत्यमी चृतति ॥ १६० ॥
 षण्णवतिर्हिंसायामुक्ताः शिष्टाश्च य गणे दृश्याः ।

केवालीशेवालीकेवासीमत्ससाशब्दाः ॥ १६१ ॥

आतालीवर्षालीपार्दालीमसमताश्च तथा ।

गतिसञ्ज्ञा हिंसायामष्टोद्दिष्टाः करोतेः प्राक् ॥ १६२ ॥

(८४) वस्तयते गन्धयते लुम्बति लुम्बयति चार्दनार्थाः स्युः ।

ओहति तोहति दोहति तद्रुत्तुम्बति च तुम्बयत्येते ॥ १६३ ॥

(८५) दम्फति दफति दुनोति व्यथयति दुःखयति तपति पीडयति ।

क्लिश्नाति दूनयत्यपि धूपायति खेदयत्याद्याः ॥ १६४ ॥

दुःखाकरोति तुदति च करोति वैकल्यमुदाद्विभ्योऽमी ।

आत्मनेऽपि ग्लपयति ग्लापयत्यपि पीडने ॥ १६५ ॥

रोठते लोठते कुथ्नात्यपि मन्थति बाधते ।

एठते हठते तत्र लोटते क्लेशयत्यपि ॥ १६६ ॥

शण्डते शूलति रुजत्यूषत्यामयतीति च ।

(८६) * भनक्ति मोटयति च भञ्जयत्यपि मोटति ॥ १६७ ॥

मुटति म्रदते मर्दे मृद्नाति च पिनष्टि च ।

क्षुन्ते क्षुणत्ति सञ्चूर्णयति पाशयतीति च ॥ १६८ ॥

(८७) पंसयति ध्वंसयति च नक्कयति च धक्कयत्येते ।

जम्भयति क्षपयति च नाशयति च नाशनार्थाः स्युः ॥ १६९ ॥

(८८) उन्मूलयत्युज्जहाति चोत्पाटयति वै समाः ।

उत्खनत्यात्मनेऽप्येते पञ्चोऽज्जटयतीति च ॥ १७० ॥

(८९) भङ्गे पराभवत्युक्ते पराभवत इत्यमू ।

(९०) जयत्युत्कर्षसम्प्राप्तौ तथा विजयते पदम् ॥ १७१ ॥

इति क्षत्रियचेष्टावर्गः ॥ ३ ॥

४. अथ वैश्यचेष्टावर्गः ॥

- (१) कृषते कृषतीत्येते कृषौ क्षुरति कर्षति ।
रदत्येवं विलिखति हलति स्युः खनत्यपि ॥ १७२ ॥
- (२) बीजाकरोत्युप्तकृष्टौ (३) स्वाद्वितीयाकरोति च ।
शम्बाकरोति द्विगुणाकरोति द्विः कृषौ त्रयम् ॥ १७३ ॥
- (४) तृतीयात्रिगुणाभ्यां च करोति त्रिः कृषौ मतम् ।
आख्यातानि खनत्यादीन्यूहनीयानि घातमाने ॥ १७४ ॥
- (५) हलिग्रहे हलयति हलिरुक्तो महद्धलम् ।
(६) वपत्युप्तौ प्रकिरति वपतेऽप्य(७)थ रोपणे ॥ १७५ ॥
शूलयत्यपि संरोहयति संरोपयत्यपि ।
- (८) ध्रुवति ध्रुवति स्थैर्ये स्थिरीभवति खायति ॥ १७६ ॥
बदत्येते च खदति मूलति प्रतितिष्ठति ।
- (९) पावत्येते वाषति च शोषे शुष्यति शुण्ठति ॥ १७७ ॥
आश्यायते शुण्ठयति लङ्घतेऽप्य(१०)थ वर्षति ।
उनात्ति शीकते शर्धत्यपि मर्धति सिञ्चति ॥ १७८ ॥
आर्द्रीकरोति च ज्ञेयमात्मनेऽपि चतुष्टयम् ।
सीकयति तेमयतीत्यादि जेषति सूदति ॥ १७९ ॥
सचत्ते पर्षति गरत्यपि मेषति मर्षति ।
घरत्युन्नति सेके स्युर्नेषत्यपि च शिम्प्यति ॥ १८० ॥
गडत्येवं मेहति च तथा सिन्वति निन्वति ।
क्लिद्यति स्तिम्यति स्तीम्यत्यार्द्रीभावे च तिम्यति ॥ १८१ ॥
- (११) स्युः पुंसयति पुष्पाति दृहत्यादि च वर्धने ।
(१२) सम्ब्रजे सम्बिभर्तीति सम्भरत्यात्मने त्रयम् ॥ १८२ ॥
सञ्चिनोति खलत्येवं सम्भाण्डयत इत्यपि ।
राक्षीकरोत्यात्मने द्वौ समूहति समूहते ॥ १८३ ॥

- (१३) उच्चिनोति शिलत्युञ्छे शिलत्युच्चिनुते तथा ।
उञ्छति ध्रासयति च ध्रस्नात्यपि तथेषति ॥ १८४ ॥
- (१४) अवहन्तीति वैतुष्यकरणे कण्डयत्यपि ।
फलीकरोति वितुषीकरोतीत्यात्मने द्वयम् ॥ १८५ ॥
परापुनात्यात्मनेऽपि प्रस्फोटयति तत्समम् ।
- (१५) मिमीते मायते माने माहते मस्यतीति च ॥ १८६ ॥
शुल्वयत्यपि सम्माति (१६) सम्भवे सम्भवत्यपि ।
- (१७) पणते दीव्यति तथाऽऽत्मने व्यवहरत्यदः ॥ १८७ ॥
व्यवहारे च पनते परिवर्तयतीत्यपि ।
- (१८) क्रीणाति चैवं क्रीणीते विसारयति च क्रये ॥ १८८ ॥
- (१९) विक्रीणीते निमयतेऽवक्रीणीते च विक्रये ।
- (२०) सत्याकरोत्यात्मनेऽपि तुल्यौ सत्यापयत्यपि ॥ १८९ ॥
- (२१) निष्णाति दक्षते चापि नैपुण्ये निपुण्यत्यपि ।
- (२२) अर्जने त्वर्जयति च तथैवार्जति सर्जति ॥ १९० ॥
- (२३) कलयत्यपि सङ्ख्याति सङ्ख्याने गणयत्यपि ।
सञ्चष्टे कलते (२४) तुल्यौ त्वाहन्ति गुणयत्यमू ॥ १९१ ॥
- (२५) उत्पुंसयति तु प्रोञ्छे प्रोञ्छत्युत्सारयत्यपि ।
- (२६) वण्डति व्युष्यति तथा विभजत्यात्मनेऽप्ययम् ॥ १९२ ॥
विभागे वण्टयति च * विभाजयत्यवमाति च ।
- (२७) न्यासे निक्षिप्यति न्यस्यत्येवं परिदधाति च ॥ १९३ ॥
निक्षिपत्यात्मने चोपनिदधाति चतुष्टयम् ।
- (२८) तिरोदधात्यपिदधात्यन्तर्धौ पिदधाति च ॥ १९४ ॥
तिरस्करोति व्यस्यति च्छन्दस्यपवरत्यपि ।
आवृणोति व्यवदधात्यूर्णोत्यतिदधाति च ॥ १९५ ॥

* “विभाजयत्यवचौति च, विभाजयत्यवयौति च” इति पाठान्तरे ।

संवृणोति स्तृणात्येतान्यात्मनेऽपि त्रयोदश ।

अषवारयति ज्छादयति स्थगयतीति च ॥ १९६ ॥

कूळति त्वचतीत्येवं कुम्बयत्यपि कुम्बति ।

ह्रगति ह्रगतीत्येते थुडति स्थुडतीति च ॥ १९७ ॥

स्तृणोति तिरयत्येवं स्तृणुते गोपयत्यपि ।

अपोर्णुते त्वपार्णोति (२९) विवृतौ विवृणोति च ॥ १९८ ॥

तथैवापवृणोति द्वावात्मने * निरिणाति च ।

(३०) अपेक्षतेऽभ्यर्थयते भिक्षतेऽर्दति नाथति ॥ १९९ ॥

याञ्ज्यायां वनुते मार्गत्यमी चतति याचति ।

चदतीत्यात्मनेऽपि स्युः (३१) वेथते मार्गयत्यपि ॥ २०० ॥

मार्गत्यप्यञ्जति गवेषयत्यन्वीक्षतेऽपि च ।

अन्वेषते च पयति चिनोतीत्यात्मनेऽप्यदः ॥ २०१ ॥

अन्वेषणे मृगयते मृगयतीत्यपि केचन ।

(३२) प्रतिदत्ते विनयते निर्यातयति तत्समम् ॥ २०२ ॥

वित्तोत्सर्गे व्ययति च तथा विनयतेऽपि च ।

(३३) दोहानुकूल्ये दुग्धे (३४) गौः प्रस्तुते प्रस्नवे स्वयम् ॥ २०३ ॥

रिणक्ति दोग्ध्यात्मनेऽपि प्रपूरयति दोहने ।

(३५) क्षरणे स्तेपते श्रोतत्यपि क्षरति तेपते ॥ २०४ ॥

रीयते स्यन्दते चैव (३६) स्रवति स्नौति तु स्रवे ।

(३७) विष्णाति रेचयति च विप्रयुङ्क्ते च रेचति ॥ २०५ ॥

विश्लेषणे स्युर्विश्लेषयति यौति वियौति च ।

(३८) मिश्रयत्यपि संयौति सम्पृक्ते सम्पृणक्ति च ॥ २०६ ॥

मिश्रणे संसृजति च श्रीणातीत्यात्मनेऽप्यदः ।

(३९) सङ्गतौ समियतीति सङ्गच्छति समृच्छति ॥ २०७ ॥

अकर्मकास्त्वात्मनेऽपि सम्बध्नाति मिलत्यपि ।

समवैति व्यतिमृजत्येवं सचत उच्यति ॥ २०८ ॥

(४०) आतश्चत्थातश्चने चा(४१)लम्बयत्यासजत्यपि ।

आलम्बने(४२)ऽथ शैथिल्ये श्रन्थते चिल्लतीति च ॥ २०९ ॥

(४३) ओलण्डयत्युन्नयत उत्क्षिपत्यात्मनेऽप्यदः ।

उलण्डयति चोत्तम्नात्युत्तम्नोत्युत्तरत्यपि ॥ २१० ॥

उत्तम्भयति चोत्क्षिप्यत्युत्क्षेपे दोलयत्यपि ।

(४४) आनीतावानयत्येतावात्मनेऽप्याहरत्यपि ॥ २११ ॥

(४५) सम्मार्जयति सम्मार्ष्टि तथा परिसमूहति ।

समूहते च सम्मार्ग (४६) उपदेग्ध्युपलिम्पति ॥ २१२ ॥

पदद्वयं चात्मनेऽपि गोमयत्युपलेपने ।

(४७) सन्धुक्षयति सन्दीपयतीन्धे ज्वालयत्यपि ॥ २१३ ॥

सन्धुक्षणे ज्वलयति छर्दते छर्दयत्यपि ।

(४८) पाके श्रीणाति पचतीत्यात्मने श्रपयत्यपि ॥ २१४ ॥

रन्धयत्यपि विक्लेदयति साधयतीति च ।

श्राति श्रायति विक्लिद्यत्यपि राध्यते रध्यते ॥ २१५ ॥

पच्यते कथ्यते चैते पाके स्युः कर्मकर्तृके ।

(४९) ऋञ्जते भर्जते भ्राष्ट्रे तूपभृज्जति भृज्जते ॥ २१६ ॥

(५०) शूलाकरोत्यात्मनेऽपि शूलपाके पदं मतम् ।

(५१) द्रवीकृतौ लीनयति लयति द्रावयत्यपि ॥ २१७ ॥

लालयत्यपि लाययत्यपि लापयतीत्यमी ।

(५२) द्वौ सन्दधात्यभिषुणोत्यात्मने द्वौ च शुच्यति ॥ २१८ ॥

तथा चुच्यत्यभिषवे (५३) संस्कृतौ संस्करोत्यदः ।

आत्मेने (५४) प्रतियत्ने तु स्यादुपस्कुरुते पदम् ॥ २१९ ॥

(५५) स्वादते स्वर्दते रुच्यां स्वदते रोचतेऽपि च ।

५. अथ शूद्रचेष्टावर्गः ॥

- (१) वयते वयति व्युतावूयते(२)ऽथ विषीव्यति ॥ २२० ॥
 स्युतौ निषीव्यति तथा परिषीव्यति सीव्यति ।
- (३) तक्ष्णोति तक्षति तनयति त्वक्षति तक्षणे ॥ २२१ ॥
 तनूकरोत्यात्मनेऽपि परिवासयतीति षट् ।
- (४) उत्तेजयति तीक्ष्णत्वे सङ्क्षुण्णते क्ष्णौति निश्चयति ॥ २२२ ॥
 निश्चिनोति निशीशांसत्यात्मनेऽपि मतं द्वयम् ।
- (५) लुनाति लुम्पति तथा छिनत्तीत्यात्मने त्रयम् ॥ २२३ ॥
 जुटति च्छोटयति च चुटति च्छुटतीति च ।
 छेदने वर्धयति च च्छयति वृश्चति कुन्तति ॥ २२४ ॥
 चतुर्दश त्रोटयति द्यति च्छेदयतीत्यमी ।
- (६) त्रोटति जुव्यति ज्छेदे छिद्यते कर्मकर्तृके ॥ २२५ ॥
- (७) भिन्ते विदारयति च भिनत्ति द्यति मुण्डति ।
 बिलति स्फोटयति च दृणात्याखण्डयत्यपि ॥ २२६ ॥
 मुस्यति च्छिद्रयति च दारयत्यपि भेदने ।
- (८) दहति श्रेषति श्लेषत्यपि प्रोषति चूर्यते ॥ २२७ ॥
 तापयत्योषति तपत्यपि प्लुष्यति कुण्डते ।
 दाहे कूटयति प्लोषत्यमी (९) तत्र तु गर्हिते ॥ २२८ ॥
 दन्दह्यते दन्दद्वीति दन्दग्धीति पदत्रयम् ।
- (१०) ग्रोचति स्तेनयति च चुरण्यति च रुण्टति ॥ २२९ ॥
 स्तेये चोरयति ग्लोचयति कोजति खोजति ।
 मुष्णाति लुण्टयति च मूषत्यपहरत्यदः ॥ २३० ॥
 आत्मने(११)ऽप्यास्कन्दतीति जर्हतीति बलाद्धुतौ ।
- (१२) प्रसहत्यात्मनेऽप्येष हठतीति बलात्कुतौ ॥ २३१ ॥
- (१३) धूर्तक्रियायां शठति द्राघते मङ्गते त्रयम् ।

- (१४) निष्कुणाति च निष्कर्षे निष्कर्षति च तूळति ॥ २३२ ॥
 स्यान्निष्कुलाकरोत्येतदात्मने चा(१५)त्र सव्यथे ।
 हाग्निष्पत्रासपत्राभ्यां करोति कुरुते परे ॥ २३३ ॥
- (१६) सन्दानयति बध्नाति मूर्वत्यन्दति कीळति ।
 पाशयत्यन्तति जुटति सिनुते च कञ्चते ॥ २३४ ॥
 कचते टङ्कयति च योजयत्यपि मव्यति ।
 काञ्चते ग्रन्थयति च सिनाति च सिनोति च ॥ २३५ ॥
 संयच्छत्यात्मने षट् स्युर्नष्टत्यपि दधाति च ।
 युनातीति मवते च बन्धे मवति योजति ॥ २३६ ॥
- (१७) स्तम्भते स्कम्भते स्तम्भे वस्यत्यपि च पीळति ।
 स्तम्भोति प्रतिबध्नाति स्तम्भनाति स्तम्भयत्यपि ॥ २३७ ॥
 स्कम्भोति चैव स्कम्भनाति स्तुम्भोति स्कम्भयत्यपि ।
 स्तुम्भनाति चैव स्कुम्भनाति स्कुम्भोत्येतानि षोडश ॥ २३८ ॥
- (१८) साहसिक्ये प्रकुरुते (१९) दुःखयत्यघयत्वपि ।
 कष्टायते दुष्कृतेऽमी (२०) प्रत्यवैति तु दुष्यति ॥ २३९ ॥
 विघ्ने विहन्त्यन्तरेति प्रत्यूहत्यात्मनेऽप्यदः ।
 विघ्नयत्यन्तरयति विच्छिन्ते विच्छिनत्ति च ॥ २४० ॥
- (२१) * सन्ताने सन्तनोतीति निर्वहत्यात्मने द्वयम् ।
 तथा सत्रयते सन्तानयतीति चतुष्टयम् ॥ २४१ ॥

इति शूद्रचेष्टावर्गः ॥ ५ ॥

इति द्वितीयकाण्डः ॥

अथ तृतीयकाण्डः ।

प्रकीर्णकसनाद्यन्तनानार्थान्यात्मनेपदे ।

तदन्यस्मिन् विभागश्च सङ्गृह्यन्तेऽत्र वर्गशः ॥ १ ॥

१. अथ प्रकीर्णकवर्गः ॥

यानि पूर्वमसङ्गृत्या नैवाख्यातान्यचक्षत ।

वक्ष्यन्ते तानि वर्गेऽस्मिन् प्रकीर्णख्ये यथास्मृति ॥ २ ॥

(१) विभाति व्युच्छते व्युष्टे प्रभाति विविशत्यपि ।

(२) श्विन्दते श्वेतते त्रीणि स्युः शुक्लत्वेऽवदायति ॥ ३ ॥

(३) रज्यति त्रीणि रजति लोहितायति चात्मने ।

शोणतीति च रञ्जिन्नि (४) श्यामत्वे श्यामलायते ॥ ४ ॥

नीलायते नीलति च तथा श्यामायते पदम् ।

(५) बिन्दत्यवयवे भिन्दत्यवयौति सटत्यपि ॥ ५ ॥

(६) सङ्घाते झटति श्रोणत्येवं जटति पूलति ।

गोष्ठते लोष्ठते श्लोणत्यपि अक्षति पिण्डते ॥ ६ ॥

श्लोकते हुण्डते पिण्डयति पूलयतीत्यपि ।

शण्डतेऽथो मुस्तयतिः स्त्यायत्यश्नोति चाक्षति ॥ ७ ॥

इति प्रकीर्णकवर्गः ॥ १ ॥

२. अथ सनाद्यन्तवर्गः ॥

(१) धातोस्तुमर्थादिच्छायां सनि रूपं बुभूषति ।

शिशिशिषत इत्यादि पूर्ववच्चात्मनेपदम् ॥ ८ ॥

(२) सुपो मान्ताव्ययान्यस्मात्कचित्काम्यतिकर्मणः ।

आत्मनस्तु तदिच्छायामर्थे शब्दद्वयं भवेत् ॥ ९ ॥

पुत्रकाम्यति पुत्रीयत्यृक्काम्यत्यृच्यतीति दिक् ।

(३) एवं कर्मण आधारादाचारादुपमार्थकात् ॥ १० ॥

कचित्पुत्रीयति च्छात्रं मञ्चे सौधीयतीति दिक् ।

- (४) उपमानात्तथा कर्तुराचारार्थे क्यङि किंपि ॥ ११ ॥
 द्वे रूपे भवतो यद्वद्गर्दभोऽश्वायतेऽश्वति ।
- (५) क्यङ्योऽजोऽप्सरसोर्नित्यं पय आदेस्तु वा सलुक् ॥ १२ ॥
 कन्याऽप्सरायते त्वोजायतेऽहिः कं पयायते ।
 पयस्यते * तथाऽन्यस्मात्सलोपादि समूह्यताम् ॥ १३ ॥
- (६) च्यर्थे भृशादेर्हलोपे † क्यङ्यच्च्यन्ताद्भृशायते ।
 सुमनायत इत्यादिरूपाण्युद्धानि सर्वतः ॥ १४ ॥
 भृशः शश्वत्पद्रेहद्रेहद्वर्चोऽथ दुर्मनाः ।
 सुमना उन्मना ओजोऽभिमनाश्चपलः शुचिः ॥ १५ ॥
 मन्दरेफन्मद्रभद्रपण्डिताण्डरकण्डराः ।
 उत्सुको हरितो नीलः फेनः शीघ्रो भृशादयः ॥ १६ ॥
- (७) तत्रैव डाङ्लोहितादेः क्यषि वा चात्मनेपदम् ।
 दिङ्लोहितायतीत्यादि डाचः पटपटायति ॥ १७ ॥
 लोहितजिह्मश्यामाः सुखदुःखे धूमचर्मगर्वाश्च ।
 हर्षो मूर्छा निद्रा कृपा च करुणादयोऽप्यवृत्तरणात् ॥ १८ ॥
- (८) कष्टात्सत्राच्च कक्षाच्च कृच्छ्राद्गहनतोऽपि च ।
 कष्टायते प्रमृतयः पापार्थं क्रमणे क्यङि ॥ १९ ॥
- (९) तं वर्तयति रोमन्थाद्रोमन्थायत इत्यदः ।
- (१०) बाष्पोष्मफेनादुद्गन्ताविदं बाष्पायतेमुखम् ॥ २० ॥
- (११) सुखादेः स्यादनुभवत्यर्थे दुःखायतेमुखाः ।
 सुखदुःखास्रकृपणकरुणाकीकृतृप्रवत् ॥ २१ ॥
 कृच्छ्रप्रतीपसोढाः स्युरमी दश सुखादयः ।
- (१२) शब्दादिषु कृतौ शब्दायते वैरायतेमुखाः ॥ २२ ॥

* “तथाऽन्यस्मात्सलोपे वा दिङ्लुह्यताम्” इति पाठान्तरम् ॥

† “क्यङ्यर्थे भृशायते” इति पाठान्तरम् ॥

शब्दादयस्तु सूत्रोक्ता वार्तिकोक्ता अटादयः ।

अटाट्टशीकाकोटाश्च सोटापृष्ठौ च दुर्दिनम् ॥ २३ ॥

पोटापृष्ठा च सुदिनं नीहारश्चेत्यटादयः ।

(१३) तपस्यतीत्यादिकं तु प्रायः पूर्वं प्रदर्शितम् ॥ २४ ॥

(१४) कण्ड्वादेर्यकि कण्डूयत्यात्मनेऽपि हणीयते ।

अमूयतीत्यादिकं च प्रायः प्रागेव कीर्तितम् ॥ २५ ॥

(१५) धातोर्हलादेरेकाचः पौनःपुन्ये मृशे यङि ।

चेक्रीयतेप्रभृतयो * न मृशार्थे शुभो रुचः ॥ २६ ॥

(१६) बहुलं लुकि तत्रापि बोभोत्यादिकमूहताम् ।

(१७) सूचिसूत्र्यूर्णुमूत्र्वर्थ्यशिश्वश्च यङिष्यते ॥ २७ ॥

सोसूच्यतेऽटाज्यतेऽरार्यते इत्यादिकं ततः ।

(१८) गत्यर्थेभ्यस्तु कौटिल्ये लुपादेर्भावगर्हणे ॥ २८ ॥

यङि जङ्गम्यते लोलुप्यते इत्यादिकं भवेत् ।

(१९) प्रयोजकस्य व्यापारे † धातुमात्राकृतेर्णिचि ॥ २९ ॥

भावयत्यादि तत्रोहं णिचश्चेत्यात्मनेपदम् ।

(२०) सुबन्ताणिचि धात्वर्थे बहुलं भादि चेष्टवत् ॥ ३० ॥

(२१) तत्करोतीति मुण्डादेः बटुं मुण्डयतीति दिक् ।

(२२) स्थुलादेस्तु तदाचष्टे स्थवयत्यादिकं भवेत् ॥ ३१ ॥

(२३) सत्यार्थवेदादापुक् च स्यात्सत्यापयतीति दिक् ।

(२४) श्वेताश्वाद्श्वतरतो लोपोऽश्वतरयोर्णिचि ॥ ३२ ॥

गाळोहिताहारकयोर्लुप्येते इतकौ तथा ।

श्वेतयत्यश्वयति गाळोडयत्याहरयति ॥ ३३ ॥

* अनेन निबन्धेन “भृशं रोचते क्षोभते इत्यत्र यङ् नेति भाष्यम्” इति सिद्धान्तकौमुद्यां दाक्षितोक्तिरपि सङ्गच्छते ॥

† “धातुमात्राकृते णिचि” इति पाठान्तरम् ॥

(२६) णिच् कृतत्वचवर्णेभ्यस्तं गृह्णात्यर्थ इष्यते ।

अत्वं च हलिकल्योः स्या(२६)न्निध्याने रूपशब्दतः ॥ ३४ ॥

(२७) विमोके संयमे पाशा(२८)त्तूस्ताद्विहनने भवेत् ।

(२९) भोजने तन्निवृत्तौ च व्रतशब्दाणिचो विधिः ॥ ३५ ॥

(३०) परिधाने समाच्छादे वस्त्रा(३१)ल्लोम्नोऽनुमार्जने ।

(३२) तेनातिक्रामत्यर्थेऽश्वयति हस्तयतीति च ॥ ३६ ॥

(३३) सेनाशब्दात्तृतीयान्तादभियाने तु सः ष च ।

(३४) वीणया उपगाने स्यात् (३५) सन्नाहे वर्मणो भवेत् ॥ ३७ ॥

(३६) चूर्णादवध्वंसनेऽर्थे (३७) तुलाणिजवकोषणे ।

(३८) श्लोकादुपस्तुतौ (३९) वास्याः परेऽछेदन इष्यते ॥ ३८ ॥

(४०) णिङ्ङात्तन्निरसने दिग्घस्तयत आदिकम् ।

(४१) पुच्छादुदसने णिङ् स्यात्पर्यासे व्यसनेऽपि च ॥ ३९ ॥

(४२) चीवरात्सञ्चये चार्थे परिधाने च णिङ् भवेत् ।

(४३) भाण्डात्समाचिनोत्यर्थे णिङ् सम्भाण्डयते हि दिक् ॥ ४० ॥

(४४) निर्दिष्टार्थे कृतस्तस्मादुपसर्गादितोऽपि च ।

कंसं घातयतीत्यादिसिद्धयेऽन्यो णिजुच्यते ॥ ४१ ॥

प्रत्यक्षमिव कंसादेः * साधनत्वेन मन्यते ।

उक्तं हि भर्तृहरिणा महाभाष्यानुसारिणा ॥ ४२ ॥

शब्दोपहितरूपांश्च बुद्धेर्विषयतां गतान् ।

प्रत्यक्षमिव कंसादीन् साधनत्वेन मन्यते ॥ ४३ ॥

इति सनाद्यन्तवर्गः ॥ २ ॥

३. अथ नानार्थवर्गः ॥

अथ नानार्थधातूथान्याख्यातानीह कानिचित् ।
यथामति प्रदर्श्यन्ते व्यक्तं भूवाद्यनुक्रमात् ॥ ४४ ॥
गणेऽवधारणात्कापि सूत्रे तेन विशेषणात् ।
काप्यर्थान्तरनिर्देशादनेकार्था हि धातवः ॥ ४५ ॥

अथ भ्वादिगणः ।

- (१) भवतीत्येष सत्तायां प्राप्तिरसम्पत्तिजन्मसु ।
आद्योपलम्भे पर्याप्तौ सामर्थ्ये प्रभवत्ययम्, ॥ ४६ ॥
सम्भावनायां माने च साहित्ये सम्भवत्यसौ ।
शक्तिप्राप्त्योर्विभवति, प्राकट्ये व्युद्भवत्यपि ॥ ४७ ॥
- (२) ग्रन्थप्रतिष्ठालिप्सासु गाधते (३) नाथनीति तु ।
याज्ञोपतापैश्वर्येषु (४) तेष्व्वाशिषि च नाथते ॥ ४८ ॥
- (५) स्तवेऽभिवादाने चापि वन्दते (६) भन्दते पुनः ।
सौख्यकल्याणयो(७)र्मोदमदस्वप्नगतिस्तुतीः ॥ ४९ ॥
आह मन्दत इत्येत(८)द्ददते दानधारणे ।
- (९) क्रीडायामूर्दते माने (१०) ङादते ङादशब्दयोः ॥ ५० ॥
- (११) कुन्थति पुन्थति लुन्थति मन्थति मान्थत्यमी पञ्च ।
हिंसासङ्कलेशनयो(१२)श्चन्दत्याहाददीपनयोः ॥ ५१ ॥
- (१३) गतिमाङ्गल्यशास्त्रेषु सेधति (१४) स्थैर्यहिंसयोः ।
खदत्य(१५)थार्दति गतियाज्ञाहिंसासु सम्मतम् ॥ ५२ ॥
- (१६) कन्दति क्रन्दति क्लन्दत्याहाने रोदने त्रयम् ।
- (१७) द्रेकते ध्रेकते शब्दोत्साहयो(१८)श्चकते पुनः ॥ ५३ ॥
तृप्तौ च प्रतिघाते च (१९) गत्याक्षेपे तु मद्धते ।
कैतवे (२०) द्राघते त्वेतत्सामर्थ्यायामयोर्मतम् ॥ ५४ ॥
- (२१) गतौ लङ्गत इत्येतन्निवृत्तौ भोजनस्य च ।

- (२२) शोषणे चालमर्थे च राखत्योखति लाखति ॥ ५५ ॥
 द्राखति भ्राखतीत्येते (२३) गतौ त्वङ्गति कम्पने ।
- (२४) मञ्जते धारणोच्छ्वायपूजनेष्व(२५)थ कञ्जते ॥ ५६ ॥
 दीप्तिबन्धनयो(२६)र्गत्यामीजते कुत्सनेऽपि च ।
- (२७) * शाठ्यमेदनदम्भेषु मुञ्जते मचते पदम् ॥ ५७ ॥
- (२८) स्थानार्जनोपार्जनगतिष्वृजेः स्यादर्जने पदम् ।
- (२९) स्यात्सम्पर्चनकौटिल्यप्रतिष्ठम्भविलेखने ॥ ५८ ॥
 तारे शब्दे काचतीति (३०) याच्नागत्योस्तथाऽश्नते ।
- (३१) तयोश्च पूजने चाश्नत्य(३२)जति क्षेपणे गतौ ॥ ५९ ॥
- (३३) कौटिल्याल्पीभवनयोः कुञ्जति क्रुञ्जतीत्युभे ।
- (३४) मूर्च्छत्येष समुच्छ्राये मोहे स्यात् (३५) खर्जतीति तु ॥ ६० ॥
 व्यथने पूजने (३६) हिंसात्राणयोस्तुञ्जतीत्ययम् ।
- (३७) शब्दे गजति मादे च (३८) हिण्डतेऽनादरे गतौ ॥ ६१ ॥
- (३९) अतिक्रमे च हिंसायामदृते (४०) मुण्ठते शुचौ ।
 पलायने च (४१) कटति वर्षावरणयोर्गतौ ॥ ६२ ॥
- (४२) शटत्ययं विशरणे गतौ रुज्यवसादने ।
- (४३) बाल्ये च परिभाषायां लटतीत्य(४४)थ पेटति ॥ ६३ ॥
 शब्दसङ्घातयो(४५)र्मादे निवासे च मठत्यदः ।
- (४६) हठतीति बलात्कारे प्लुतौ शङ्कन्दनेऽपि च ॥ ६४ ॥
- (४७) हिंसासङ्केशयोः पेटत्य(४८)थो शठति कैतवे ।
 तयोश्चा(४९)थो लुण्ठतीति गतावालस्य एव च ॥ ६५ ॥
- (५०) तेपते क्षरणे कम्पे (५१) ग्लेपते दैन्यकम्पयोः ।
- (५२) अवसंसृते प्रणादे च संसते (५३) लम्बते पुनः ॥ ६६ ॥
 शब्दे चावसंसने च (५४) मानसे च जपत्ययम् ।

- (५५) हिंसाभाषणयोः शोभत्य(५६)प्र दीप्तौ च शुम्भति ॥ ६७ ॥
 (५७) शब्दे रणति गत्यां तु घटादावेष पठ्यते ।
 (५८) पैणति प्रेरणाऽऽश्लेषगमनेषु पदं त्रिषु ॥ ६८ ॥
 (५९) लौहित्ये शोणति गतौ (६०) सम्भक्तौ वनति ध्वनौ ।
 (६१) दीप्तिकान्तिगतिष्विष्टं त्रिष्वर्थेषु कनत्यदः ॥ ६९ ॥
 (६२) गतौ च शब्दसम्भक्त्योरमतीति प्रयुज्यते ।
 (६३) क्रमते क्रम्यते स्यातां तायनोत्साहवृत्तिषु ॥ ७० ॥
 (६४) नयते रक्षणे गत्यां (६५) दयते तु तयोरपि ।
 आदानदानहिंसासु (६६) कनूयते क्लेशशब्दयोः ॥ ७१ ॥
 (६७) पूयते स्याद्विशरणे दुर्गन्धे चा(६८)थ तायते ।
 पालने स्फीततायाश्च (६९) प्रेप्सागत्योश्च हर्षति ॥ ७२ ॥
 (७०) भ्रंशेऽदने गलति च (७१) शब्दसङ्ख्यानयोर्द्वयोः ।
 कलते (७२) शलते त्वेष चलने संवृतावपि ॥ ७३ ॥
 (७३) भलते भल्लते हिंसादानयोः परिभाषणे ।
 (७४) चलने सञ्चये चोक्तः खलतीति (७५) फलत्यदः ॥ ७४ ॥
 आदितश्चेद्विशरणे निष्पत्तौ स्यादनादितः ।
 (७६) अलतेऽलति भूषायां पर्याप्तौ वारणे द्वयम् ॥ ७५ ॥
 (७७) गतौ जगधौ च चरति (७८) सङ्घाते रुजि शूलति ।
 (७९) हिंसाकरणयोः कृण्वेः कृणोति प्रापणेऽपि च ॥ ७६ ॥
 (८०) पराभिभूतावुत्कर्षे जयत्यन्ते त्वकर्मकः ।
 (८१) स्वाम्यर्थदानावगतिप्रवेशयाच्चागतीच्छाश्रुतिवृत्त्यवाप्तीः ७७
 आलिङ्गरसाद्युतिभागवृद्धिर्हिंसाक्रियाश्चावतिरेष वक्ति ।
 (८२) धुक्षते धिक्क्षते सन्दीपनक्लेशनजीवने ॥ ७८ ॥
 (८३) हिंसाविश्राणनगतिष्वीषते स्यात् (८४) दक्षते ।
 शैघ्रयवृद्धयोर्घटादौ तु तदेव गतिर्हिंसयोः ॥ ७९ ॥

- (८५) स्यान्मौण्ड्येऽप्योपनयनव्रतादेशेषु दीक्षते ।
 (८६) जिज्ञासने च विद्याया ग्रहणे चापि शिक्षते ॥ ८० ॥
 (८७) कासते कफजे शब्दे दीप्तौ चायं पयोगतः ।
 (८८) द्राक्लुति ध्राक्लुति ध्वाक्लुतीच्छाणां घोरवाशिते ॥ ८१ ॥
 (८९) अक्षत्यक्ष्णोति सङ्घाते व्याप्तावप्य(९०)थ मर्षति ।
 सहने सेचने (९१) श्लेषक्रीडयोर्लसनीत्यदः ॥ ८२ ॥
 (९२) जर्जति द्वे चर्चति सन्तर्जने परिभाषणे ।
 (९३) उरसा गमने दाने वृद्धावपि च मोहने ॥ ८३ ॥
 (९४) क्ष्वेदते स्नेहने मोक्षे (९५) दीप्तौ स्वादे च रोचते ।
 (९६) प्रपादे स्तंसते चावस्त्रमने ध्वंसने गतौ ॥ ८४ ॥
 (९७) क्षज्जते दानगत्योः स्याद् (९८) व्यथने चलने भये ।
 (९९) कम्पे विलसने चार्थे कम्पते चलनीत्यम् ॥ ८५ ॥
 (१००) हलतीति पदं गत्यां तदेव चलने मितम् ।
 (१०१) हर्षश्लेषनयोर्मिस्त्वान्मदेर्मदयतीति णौ ॥ ८६ ॥
 (१०२) बलतीत्येष घान्यस्यावरोधे प्राणनेऽपि च ।
 (१०३) बन्धुक्रियायां संस्त्याने कोलतीत्य(१०४)थ होलति ॥ ८७ ॥
 स्याद्धिसासंवरणयोः (१०५) क्रोशत्याह्वानरोदने ।
 (१०६) सीदति स्याद्विशरणे गनावप्यवसादने ॥ ८८ ॥
 (१०७) सम्पर्चने तु कौटिल्ये प्रतिष्ठम्भे विलेखने ।
 तारे शब्दे कोचतीति ज्वलादेरितरस्य च ॥ ८९ ॥
 (१०८) मिथ्याज्ञानेऽनवस्थाने भ्रमति भ्राम्यतीत्युभे ।
 * स्त्यायतेः प्रागात्मनेऽपि (१०९) गतिशुद्धयोस्तु धावति ९०

- (११०) पदं भूषणपर्याप्तिवारणेष्वलतीत्यदः ।
 (१११) दीप्त्यादानगतिष्विष्टमसतीत्य(११२)थ जीवति ॥ ९१ ॥
 स्यादादाने संवरणेऽप्य(११३)थ हिंसनमेधयोः ।
 मेदत्येत(११४)न्मेधति तु सङ्गमे च तयोरपि ॥ ९२ ॥
 (११५) कुत्सायां सन्निकर्षे च नेदतीत्य(११६)थ वेणति ।
 चिन्तानिशापनगतिवादित्रग्रहबुद्धिषु ॥ ९३ ॥
 (११७) निशामनेऽर्चने चायत्य(११८)थ स्पशति बाधने ।
 स्पर्शने(११९)वहतीत्येतत्स्यन्दने प्रापणे धृतौ ॥ ९४ ॥
 (१२०) श्रवत्यादानसंवृत्योः हिंसायां चेन्न चात्मने ।
 (१२१) यजतीति तु देवार्चादानसङ्गतिकर्मसु ॥ ९५ ॥
 (१२२) हयति स्पर्धने शब्दे (१२३) वपत्युप्तौ च मुण्डने ।
 (१२४) दाने निरसने दीप्तावप्यवात्स्वेपतीत्यदः ॥ ९६ ॥
 (१२५) शब्दसङ्घातयोर्धात्वोः स्त्यायत्य(१२६)थ धमत्यदः ।
 कृशानुफूत्कृतौ शब्दे(१२७)ऽप्युपतापे स्वरत्यपि ॥ ९७ ॥
 (१२८) ऋच्छेर्गतीन्द्रियलयमूर्तिभावेषु ऋच्छति ।
 ऋच्छादेशे तदेवार्तेः शिति स्यात्प्रापणे गतौ ॥ ९८ ॥
 (१२९) सवतीति पदं धात्वोः प्रसवैश्वर्ययोर्गतौ ।
 (१३०) पुत्रे तरत्युत्तरणे (१३१) स्कन्दतीति तु शोषणे ॥ ९९ ॥
 गत्या(१३२)मथो नमत्येतन्नमस्कारेऽपि शब्दने ।
 (१३३) सेवने सचते तद्वत्समवाये सचत्यपि ॥ १०० ॥
 (१३४) वदते तूक्तिविषयभासनोत्साहवृत्तिषु ।
 (१३५) सहतेऽभिभवे क्षान्तौ गतिवृद्धयोः श्वयत्ययम् ॥ १०१ ॥
 (१३६) पवते रक्षणादौ च सोमस्य मरुतो गतौ ।
 (१३७) निर्णेतृत्वेन भजने तिष्ठते स्वप्रकाशने ॥ १०२ ॥
 (१३८) देवार्चासङ्गतिकृतिमैत्रीषु पथिकर्तृके ।

धात्वर्थे * मन्त्रकरणेऽकर्मके चोपतिष्ठते ॥ १०३ ॥

परस्मैपदमन्यत्र लिप्सयोपस्थितौ न वा ।

इति भ्वादिगणः ।

अथादादिगणः ।

(१३९) गतिगन्धनयोर्वाति (१४०) हन्तीति गतिर्हिसयोः ॥१०४॥

(१४१) ग्रहणेऽप्युपहन्त्येतदशुचीकरणे ? ऽपि च ।

(१४२) वेतीति कान्तिगमनप्रजनासनखादने ॥ १०५ ॥

(१४३) गतिशासनयोः कस्त (१४४) ईर्ते तु गतिकम्पयोः ।

(१४५) ईद्रे† स्तुतौ गतिनायां याङ्गप्रेरणभोजने ? ॥ १०६ ॥

(१४६) व्यक्तवाचि भवेच्छष्टे दृष्टौ (१४७) यौति तु मिश्रणे ।

अमिश्रणेऽपि (१४८) सौतीति प्रसवैश्वर्ययोर्मतम् ॥१०७॥

(१४९) ज्ञानविश्वासयोः प्रत्येत्य(१५०)ध्येत्यधिगमे स्मृतौ ।

(१५१) भक्षे जक्षिति हसने (१५२) दीधीते भासि देवने ॥१०८॥

(१५३) वेवीते वेति तुल्यार्थश्छान्दसाविति भाष्यकृत् ।

(१५४) तवीति तौति वृद्धयर्थे हिसायां पूरणे गतौ ॥ १०९ ॥

इत्यदादिगणः ।

अथ जुहोत्यादिगणः ।

(१५५) जुहोति हविरासेके दानेऽप्येके (१५६) पिपतिं तु ।

पालने पूरणे (१५७) दीप्तौ क्षरणार्थे जिघर्त्यदः ॥ ११० ॥

(१५८) बभस्ति भर्त्सने दीप्तौ (१५९) मिमीते मानशब्दयोः ।

(१६०) नेनेक्ति पोषणे शौचे (१६१) बिभर्ति धृतिपोषयोः ॥१११॥

तयोर्दधाति दाने चाभिदधात्युक्तिबन्धयोः ।

अदधाति तु विस्रम्भस्पृहयोः पञ्च चात्मने ॥ ११२ ॥

इति जुहोत्यादिगणः ।

* “मन्त्रेण चार्थे” इति पाठान्तरम् ॥

† “स्तुतौ वर्धनायां याङ्गा प्रेरणपूरणे” इति पाठान्तरम् ॥

अथ दिवादिगणः ।

(१६२) विजिगीषागतिक्रीडाव्यवहारश्रुतिस्तुतीः ।

दीव्यतीत्याह (१६३) गत्यां तु शोषणे स्त्रीव्यतीत्यदः ॥११३॥

(१६४) क्रस्यति हरणे दीप्तौ (१६५) व्रीडतीत्येषं चोदने ।

लज्जायां चा(१६६)थ हिंसायां त्वरणे चापि तूर्यते ॥११४॥

(१६७) घूर्यते गूर्यते चोभे गतिहिंसनयोर्मते ।

(१६८) हिंसायां च वयोहानौ घूर्यते जूर्यते पदे ॥ ११५ ॥

(१६९) हिंसायां शूर्ति स्तम्भेऽप्य(१७०)थ संराद्धिहिंसयोः ।

रध्यत्यु(१७१)पक्रमज्ञानस्वीकारे प्रतिपद्यते ॥ ११६ ॥

(१७२) *विपक्वतिक्षणवृद्ध्यादौ राध्यत्येतदकर्मकम् ।

(१७३) इर्षणे मोचने दृष्यत्य(१७४)थ ग्लानौ च ताम्यति ॥११७॥

काङ्क्षायामपि (१७५) खेदे तु श्राम्यत्येष तपस्यपि ।

(१७६) मोचने क्षिद्यति स्नेहे (१७७) गात्रस्थौल्येऽपि भेद्यति ॥११८॥

इति दिवादिगणः ।

अथ स्वादिगणः ।

(१७८) पीडने मन्थने स्नाने सन्धानेऽभिषुणोत्यदः ।

आत्मनेऽप्य(१७९)थ वृद्धौ च हिनोतीति गतावपि ॥११९॥

(१८०) सङ्घाते चाश्नुते व्याप्तौ (१८१) स्पृणोति प्रीतिपालने ।

इति स्वादिगणः ।

अथ तुदादिगणः ।

(१८२) जुषते सेवने प्रीतौ (१८३) विजते चलने भये ॥ १२० ॥

(१८४) युद्धनिन्दादानहिंसाकथनेषु रिफत्यदः ।

(१८५) शब्दोपकृत्योः कुणति (१८६) चृतति ग्रन्थहिंसयोः १२१

(१८७) गतिकौटिल्यहिंसासु द्रुणनीत्य(१८८)थ खण्डने ।

* “विपक्वतिक्षणवृद्ध्यादौ, विपक्वतिक्षणवृद्ध्यादौ” इति पञ्चादारे ॥

छेदे स्मरति (१८९) भीमार्थशब्दयोर्धुरतीत्यदः ॥ १२२ ॥

(१९०) ऐश्वर्यदीप्तयोः स्मरति (१९१) किलति श्वैत्यखेलयोः ।

(१९२) इलति प्रेरणे स्वप्नेऽप्य(१९३)याक्षेपप्रमर्दयोः ॥ १२३ ॥

मुटत्य(१९४)थ कुढत्येतद्बाल्ये च घमने मतम् ।

(१९५) निवासगतयोः क्षियति (१९६) गतौ स्थैर्ये भ्रुवत्यदः ॥ १२४ ॥

इति तुदादिगणः ।

अथ रुधादिगणः ।

(१९७) दीप्तिदेवनयोऽल्लुन्ते लृणत्तीति (१९८) तृणस्यदः ।

तृन्ते हिंसानादरयोः(१९९)र्विनक्ति चलने भये ॥ १२५ ॥

(२००) अनक्ति अक्षणगतिकान्तिव्यक्तिषु कीर्तितम् ।

इति रुधादिगणः ।

अथ तनादिगणः ।

(२०१) साहासिकप्रकथनोपयोगेषु च सेवने ॥ १२६ ॥

पदं प्रकुरुते(२०२)ऽयाधिकुरुतेऽभिभवे तथा ।

स्नान्तौ(२०३) विकुरुते शब्दकर्मकेऽर्थेऽप्यकर्मकः ॥ १२७ ॥

(२०४) ऊर्ध्वर्यूर्ध्वरीभ्यश्च करोति कुरुते पदे ।

विस्ताराङ्गीकरणयोः (२०५) पतियन्त्रे तु वैकृते ॥ १२८ ॥

उपस्कुरुत इत्येतद्वाक्याध्याहारयोरपि ।

(२०६) हृष्टभक्षार्थिनीडार्थिविहङ्गमचतुष्पदाम् ॥ १२९ ॥

आलेखनेऽपस्कुरुत आत्मनेपदमुद्बिधेः ।

इति तनादिगणः ।

अथ क्रयादिगणः ।

(२०७) कान्तितर्पणयोः प्रीणात्य(२०८)थ श्रीणाति मिश्रणे ॥ १३० ॥

पाके चा(२०९)थ पृणातीति पालने पूरणेऽपि च ।

(२१०) अश्नाति प्रतिहर्षेऽपि मोचने चा(२११)थ पूरणे ॥ १३१ ॥

गृष्णाति द्वे च प्लुष्णाति मोचने स्नेहने त्रिषु ।

(२१२) गृह्णात्येतदुपादाने ज्ञाने गृह्णीत इत्यपि ॥ १३२ ॥

(२१३) अवष्टम्भनात्यवष्टम्भोत्यन्तिकालम्बनार्थकौ ।

इति क्रयादिगणः ।

अथ चुरादिगणः ।

(२१४) दर्शनाङ्कनयोर्लक्षयत्य(२१५)थोर्जयतीति तु ॥ १३३ ॥

बलप्राणनयोः (२१६) कुट्टयति * छेदनभर्त्सने ।

(२१७) गत्यसंस्कारयोः शाठयति श्वठयति द्वयम् ॥ १३४ ॥

(२१८) भाषार्हिसाबलादाननिकेतेशु च पञ्चसु ।

पदं तुञ्जयतीत्याह तथा पिञ्जयतीत्यपि ॥ १३५ ॥

(२१९) मण्डयत्येष भूषायां हर्षे पुस्तयतीत्यपि ।

(२२०) स्यादादरानादरयोस्तथा बुस्तयतीत्यदः ॥ १३६ ॥

(२२१) मार्गसंस्कारगत्योः स्याद्वाजयत्येतदर्थयोः ।

(२२२) ज्ञापने मारणादौ च ज्ञपयत्येतदीरितम् ॥ १३७ ॥

(२२३) छेदने पूरणे चापि वर्धयत्येतदर्थयोः ।

(२२४) संश्लेषणे च ग्रहणे पदं स्पाशयते भवेत् ॥ १३८ ॥

(२२५) चेतनायां वेदयते तथाऽऽख्याने विवासने ।

(२२६) निकारे चाप्युपस्कारे यातयत्येतदीरितम् ॥ १३९ ॥

(२२७) निर्यातयति वैरस्य शुद्धौ न्यासार्पणे हतौ ।

(२२८) छेदने स्नेहने चापि हरणे वासयत्यदः ॥ १४० ॥

(२२९) सम्पर्वने मोहने च रेचयत्यपि रेचति ।

(२३०) श्रद्धायां चोपकरणे तानयत्युपतापने ॥ १४१ ॥

(२३१) शौचालङ्कारयोर्मार्जयति मार्जति चेरितम् ।

(२३२) लवने क्षालने चार्थे स्यात्पलपूलयतीत्यदः ॥ १४२ ॥

* "छेदे च कुहने" इति पाठान्तरम् ॥

(२३३) वर्णक्रियायां विस्तारे गुणोक्तौ वर्णयत्यदः ।

इति चुरादिगणः ।

अथ नामधातवः ।

(२३४) ऋतीयते धिग्घृणयोः (२३५) पूजावृद्धयोर्महीयते ॥१४३॥

(२३६) भोजने तन्निवृत्तौ च पदं व्रतयतीत्यदः ।

इति नामधातवः ।

अथ कण्ठ्वादयः ।

(२३७) रोषे च * वैमनस्ये च मन्तूयति पदं विदुः ॥ १४४ ॥

(२३८) माधुर्यपूजयोर्वल्गूयति (२३९) स्यात्तु हृणीयते ।

रोषमन्दाक्षयोः (२४०) स्वप्ने धौत्ये लेय्यति लोय्यति १४५

इति कण्ठ्वादयः ।

इति नानार्थवर्गः ॥ ३ ॥

४. अथात्मनेपदपरस्मैपदवर्गः ॥

(१) भावे कर्मणि सर्वस्माद्धातोः स्यादात्मनेपदम् ।

ङिभ्यस्तथाऽनुदात्तेद्भ्यो भूयतेऽप्यायतेऽयते ॥ १४६ ॥

(२) क्रियाव्यतिहृतौ तद्व्यतिस्ते व्यतिषिञ्चते ।

(३) शब्दार्थहसावहृगतिर्हिसार्थकान्न तत् ॥ १४७ ॥

व्यतिभ्यां जल्पति हसत्येति हन्तीत्यमूर्दिशः ।

नात्र सम्प्रवहन्ते सम्प्रहरन्ते निषेधनम् ॥ १४८ ॥

(४) परस्परतरान्योन्योपपदान्नात्मनेपदम् ।

अन्योन्यस्य व्यतिलुनन्त्येषा दिङ् (५) निपरादिशोः ॥ १४९ ॥

* “वै मत्सरे” इति पाठान्तरम् ॥

- (६) परिव्यवेभ्यः क्रीणाते(७)जयतेर्विपरापरात् ।
 (८) आङो दाजो विकामस्वास्यप्रसारणयोर्न हि ॥ १५० ॥
 (९) गमेः क्षमायां णेराङि नुपृञ्छथोः (१०) क्रीडनेरनोः ।
 पर्याङ्भ्याञ्च(११)समोऽकूजे(१२)जिज्ञासायां शकेः सनः १५१
 (१३) अपस्किरो(१४)ऽथो * हरतेर्गतिताच्छील्य (१५) आशिषि ।
 नाथः(१६)शपेस्तु शपयं ७ स्थो निर्णीतौ प्रकाशने १५२
 प्रतिज्ञायामावसंविप्रा(१७)दुदौऽर्ध्वचेष्टने ।
 (१९) † देवार्चासङ्गतिकृतिमैत्रीषु पथिर्नर्तके ॥ १५३ ॥
 धात्वर्थे मन्त्रकरणे कर्मके अर्धे पूर्वकात् ।
 वा लिप्सायां(२०)ममः प्रणिग्गम्यृच्छिस्पृश्रुवेत्तितः॥१५४॥
 दशोऽर्नेश्चाकर्मके च (२१) आङ्पूर्वाभ्यां यमेर्हनः ।
 (२२) उद्भिभ्यां तपतेः स्वाङ्गकर्मके भ्योऽप्य(२३)थास्यतेः ॥ १५५ ॥
 ऊहश्च सोपसर्गाद्वा (२४) द्वौ निसंव्युपपूर्वकात् ।
 (२५) आङस्तु स्पर्धने (२६) धूचनावक्षेपणसेवने ॥ १५६ ॥
 प्रतियत्ने प्रकथनोपयोगे साधने कृजः ।
 (२७) अघेः प्रसहने (२८) वेस्तु शब्दकर्मण्यकर्मकात् ॥ १५७ ॥
 (२९) पूजाचार्यकृतिज्ञानसञ्जनेषु भृतौ व्यये ।
 नीजो वेगणने ३०) कर्तृस्थिते चामूर्नकर्मणि ॥ १५८ ॥
 (३१) वृष्य साहस्फोतनासु क्रमे(३२)स्तद्वत्परोपयोः ।
 (३३) ज्योतिरुद्गमने द्वाङ्गो (३४) वेः पादविहृतार्थकात् ॥ १५९ ॥
 (३५) आरम्भणार्थे प्रोपाभ्यां (३६) विभाषाऽनुपसर्गकात् ।
 (३७) अपह्वेऽकर्मकाच्च ज्ञो(३८)ऽनाध्याने प्रतेः समः ॥ १६० ॥

* “हरतेर्गतिकौटिल्य” इति पाठान्तरम् ॥

† “देवार्चासङ्गकरणमैत्रीषु” इति पाठान्तरम् ॥

- (३९) यत्रोपसान्त्वनज्ञानासनेषूपनिषन्त्रणे ।
 विमतौ चापि वदतेः (४०) समनुभ्यां त्वकर्मकात् ॥१६१॥
- (४१) व्यक्तवाचां सहोक्तौ च (४२) विप्रलापे विभाषया ॥१६२॥
- (४३) सृजेः श्रद्धावति श्यश्च यथा मालां हि सृज्यते ।
 (४४) ग्रोऽवात् (४५) समः प्रतिज्ञाने (४६) चरेरुदि सकर्मकात् १६३॥
- (४७) समस्तृतीयायुक्तात् (४८) स्वीकरणे तूषयच्छते ।
 (४९) तृतीयाचेच्चतुर्थ्यर्थे दाणः (५०) शिति शदे (५१) मृङ्गः १६४
 लुङ्लिट्ठोश्च (५२) कृजि प्राग्वदामो यस्तु प्रयुज्यते ।
- (५३) * सनो ज्ञाश्रुस्मृदशिभ्यो नानोज्ञ आङ्प्रतेः श्रुवः ॥ १६५ ॥
- (५४) अयङ्गपात्रेषु युजेरजाद्यन्तोपसर्गतः ।
 (५५) समः क्षणाते (५६) रनवने भुजेरपि च (५७) णेरणौ ॥ १६६ ॥
 यत्कर्म णौ स कर्ता चेद्भवेदाध्यामवर्जिते ।
 यथाऽऽरोहयन्ने हस्ती स्वयं दर्शयते नृपः ॥ १६७ ॥
- (५८) भीस्म्योः प्रयोजकाङ्गीतिस्मययो (५९) र्वश्चतेर्गृध्रः ।
 प्रलम्भने (६०) लिघः पूजान्यक्कृत्योर्वश्चनेऽपि च ॥ १६८ ॥
- (६१) मिथ्याशब्दोपपदतः पौनःपुन्ये कृजो णिचः ।
 (६२) फले च कर्त्रभिप्राये स्वरितेतो जितो णिचः ॥ १६९ ॥
 पचते कुरुते स्नानं कटं कारयते यथा ।
 चुरादेरपि लक्ष्यैः स्वरितेस्वमनार्पकम् ॥ १७० ॥
- (६३) अपाद्दः (६४) समाङ्गुद्धयो यमेरग्रन्यगोचरे ।
 (६५) ज्ञश्चोपसर्गरहिताच्छब्दान्तरगतौ तु वा ॥ १७१ ॥
 णिजर्थे च यजेर्नित्यं सामान्योक्तौ न तत् स्मृतम् ।
 यथा धरिर्त्री दुदुहुः (६६) कृजोऽप्यनुपरापरात् ॥ १७२ ॥

* “सनश्च स्मृदशिभ्यामनोज्ञोऽनाङ्प्रतेः” दशिभ्यां च नानोज्ञोना ।

(६७) क्षिपोऽभिप्रत्यातिभ्यः (६८) प्राद्वहे(६९)र्मृषिवहोः परेः ।

(७०) व्याङ्परिभ्यो रम(७१) * उपा(७२)द्विभाषा चेदकर्मकः १७३

(७३) आहारचलनार्था ये गण्यन्ते ये त्वकर्मकाः ।

चित्तवत्कर्तृकास्तद्वत्तोषयत्येष पार्थिवम् ॥ १७४ ॥

(७४) प्रद्रुसूबुधजनयुधेङ्नाशिभ्यश्च णिचो यतः ।

(७५) न पादम्याङ्ग्यमाङ्ग्यसपरिमुद्गरुचिवद्वसः ॥ १७५ ॥

नृतिधेदूषिषतिभ्यश्च (७६) क्यषन्तात्तु विभाषया ।

(७७) द्युतादेर्लुङि (७८) वृद्ध्यः स्यसनो(७९)र्लुङि च कल्पते ॥ १७६ ॥

परस्मैपद(८०)मन्यस्माच्चथा शिष्टप्रयोगतः ॥ १७७ ॥

इत्यात्मनेपदपरस्मैपदवर्गः ॥ ४ ॥

इति तृतीयकाण्डः ।

इति भट्टपल्लविरचिताऽऽख्यातचन्द्रिका समाप्ता ॥

* 'उपात्' इति योगविभागो 'विभाषे'त्यनेन 'उप'मात्रस्यैव सम्बन्धार्थस्तेन 'उप' पूर्वकादेव रमेरकर्मकात् विभाषापरस्मैपदं न तु व्याङ्परिभ्योऽपि। एतच्च "व्याङ्परिभ्यो रमः" "उपाच्च" "विभाषाऽकर्मकात्" (पा० सू० १।३।८३-८५) इति पाणिनियोगविभागपर्यालोचनपुरःसरमेवेति बोध्यम् ॥

आख्यातचन्द्रिकायाः पर्याय-सूची ।

पर्यायाः	काण्डः वर्गः पर्यायाः	पर्यायाः	काण्डः वर्गः पर्यायाः	पर्यायाः	काण्डः वर्गः पर्यायाः
अ		अटाव्यते	२।३।३५	अधिरोहति	२।३।२७
अंहते	२।३।३२	"	३।२।१७	अधिवसति	२।३।२७
अकति	२।३।३५	अट्टति	२।३।५५	अधिषेते	२।३।२७
अक्षति	२।३।६१	अट्टते	३।३।३९	अधीते	१।४।२
"	३।१।६	अट्टयति	१।३।१०	अध्यक्षयति	१।२।१६
"	३।३।८९	"	२।३।५५	अध्यक्षीकरोति	१।२।१६
अक्ष्णोति	२।३।६१	अडति	२।३।६३	अध्यवस्यति	१।२।१४
"	३।३।८९	अडुति	२।३।५७	अध्यापयति	१।४।३
अगति	३।३।३५	अणति	१।५।१	अध्यास्ते	२।३।२७
अघयति	२।५।१९	अणठते	२।३।३२	अध्येति	१।२।१९
अङ्गपालयति	२।१।४४	अतति	२।३।३९	"	३।३।१५०
अङ्गति	२।३।३२	अतिक्रामति	२।३।५५	अनाक्ति	३।३।२००
{ अङ्गीकरोति	१।२।२८	अतिक्राम्यति	२।३।५५	अनिति	१।१।५
{ अङ्गीकुरुते		अतिचरति	२।३।५५	अनुकम्पते	१।३।१४
अङ्गते	२।३।३२	{ अतिदधाति	२।४।२८	{ अनुकरोति	२।१।१९
अजति	२।३।३२	{ अतिधत्ते	२।३।६९	{ अनुकुरुते	२।१।१७
"	३।३।३२	अतिषेते	२।३।६९	अनुक्रोडते	१।३।१४
अञ्चति	१।१।२।२	{ अतिसन्द्धाति	१।३।१०	अनुक्रोशति	१।४।२४
"	२।३।३२	{ अतिसन्धत्ते	२।२।११	अनुगृणाति	१।३।१४
"	२।४।३१	अतिसृजति	२।१।२६	{ अनुगृह्णाति	१।३।१४
"	३।३।३१	अत्ति	१।३।३०	{ अनुगृह्णीते	१।३।१६
{ अञ्चति	२।२।६	{ अधःकरोति	१।३।३०	अनुत्तपति	२।१।४
{ अञ्चते	२।३।३२	{ अधःकुरुते	१।३।१	अनुतिष्ठति	{ अनुनयति।
अञ्चते	३।३।३०	अधिकुरुते	२।३।६८	{ अनुनयते	१।४।३९
"	२।२।६	"	३।३।२०२	अनुपालयति	२।३।१८
अञ्चयति	२।३।६९	अधिक्रामति	२।३।२७	अनुभवति	१।२।१६
"	२।३।३२	अधितिष्ठति	२।३।२७		

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
अनुमनुते	१।२।२८	अपनयति	१।४।३८	अपोहति	१।४।३८
अनुमन्यते	१।२।२८	अपभाषते	१।४।९	अप्येति	१।१।१६
अनुयुङ्क्ते	१।४।३३	अपभ्रंशयति	१।४।९	अप्यसरायते	३।२।५
अनुरजति	१।३।१८	{ अपरजति	१।३।४	अभिगच्छति	२।३।५६
अनुरज्यति	१।३।१८	{ अपरजते	१।३।४	अभिजानाति	१।२।१९
{ अनुसृणद्धि	२।३।१३	{ अपरज्यति	१।३।४	अभिदधाति	१।४।१
{ अनुसृण्ये	२।३।१३	{ अपरज्यते	१।३।४	{ अभिदधाति	३।३।१६१
अनुसृण्यते	१।३।१३	अपरध्यति	१।३।१२	{ अभिधत्ते	३।३।१६१
अनुलिम्पति	२।१।१०	अपराध्नाति	१।३।१२	अभिधत्ते	१।४।१
अनुलिम्पते	२।१।१०	अपराध्यति	१।३।१२	अभिनिविशते	१।३।१३
अनुवर्तते	२।३।१३	अपलपति	१।४।३७	अभिभवति	२।३।६८
अनुशास्ति	१।४।३	{ अपवरति	२।४।२८	अभिमनुते	१।३।१९
अनुशेते	१।३।१६	{ अपवरते	२।४।२८	अभिमन्यते	१।३।१९
अनुसन्दधाति	१।२।२२	अपवर्जयति	२।२।११	अभिधाति	२।३।५६
अनुसरति	२।३।१३	अपवारयति	२।४।२८	अभियुङ्क्ते	२।३।५७
अनुसृज्यते	२।१।१४	अपवृज्यते	२।२।३२	अभिवक्ति	१।४।३६
अनुहरति	२।१।१९	{ अपवृणोति	२।४।२९	अभिवन्दते	२।२।५
अन्तति	२।५।१६	{ अपवृणुते	२।४।२९	अभिवादयते	२।२।५
अन्तरयति	२।५।२०	अपशब्दयति	१।४।९	अभिगपति	१।४।१३
अन्तरेति	२।५।२०	अपस्कुरुते	३।३।२०६	अभिज्ञसति	१।४।१३
अन्वर्धत्ते	२।३।५३	{ अपहरति	२।५।१०	{ अभिषुणोति	२।४।५२
अन्दति	२।५।१६	{ अपहरते	२।५।१०	{ अभिषुणुते	२।४।५२
अन्यते	१।१।५	अपहृते	१।४।३७	[„	३।३।१७८
अन्यथयति	१।४।१०	{ अपाकरोति	१।४।३८	अभिषेणयति	२।३।५८
अन्वाजेकरोति	२।३।७९	{ अपाकुरुते	१।४।३८	अभिसन्धत्ते	२।२।१५, २२
अन्वीक्षते	२।४।३१	अपानिति	१।१।५	अभ्यनुजानाति	१।२।२८
अन्वेषते	२।४।३१	{ अपात्यति	१।४।३८	अभ्यर्थयते	२।४।३०
अपकरोति	१।३।१२	{ अपात्यते	१।४।३८	अभ्यवस्कन्दति	२।३।५७
„	१।४।१४	{ अपिदधाति	२।४।२८	{ अभ्यवहरति	२।१।२६
अपकुरुते	१।३।१२	{ अपिधत्ते	२।४।२८	{ अभ्यवहरते	२।१।२६
अपक्रामति	२।३।५३	{ अपिधत्ते	२।४।२८	{ अभ्यवह्यति	१।३।५
अपक्षयति	१।१।१५	{ अपिधत्ते	२।४।२८	{ अभ्यवह्यते	२।३।६८
अपक्षीयते	१।१।१५	{ अपिधत्ते	२।४।२८	{ अभ्यवह्यति	१।४।१३
{ अपचायति	२।२।६	अपेक्षते	२।४।३०	{ अभ्यवह्यति	१।४।१३
{ अपचायते	२।२।६	अपेक्षति	२।३।५३	{ अभ्यवह्यते	१।४।१३
अपजानाति	१।४।३७	अपोर्णते	२।४।२८	अभ्याख्याति	१।४।१३
अपदिशति	१।२।१६	अपोर्णोति	२।४।२८	अभ्याचष्टे	१।४।१३

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
अभ्यादत्ते	२।१।१	[,, ३।३।७६, ११०		अश्नानाति	२।१।२६
अभ्युपगच्छति	१।२।२७	अवकल्पयति	१।२।११	अश्नुते	२।३।६१
अभ्युपपद्यते	१।३।१४	अवक्रीणोते	२।४।६९	"	३।३।१८०
अभ्युपेयते	१।२।२७	अवगच्छति	१।२।२	अश्नोति	३।१।६
अभ्युपैति	१।२।२७	{ अवगणयति		अश्वति	३।२।४
अभ्येति	२।३।५६	{ अवगणयते	१।३।१०	अश्वथति	३।२।२४, ३२
अभ्रति	२।३।३२	अवगल्भते	२।३।२१	अश्वस्यति	२।१।४७
अमति	२।३।३२	अवगाहते	२।२।२	अश्वायते	३।२।४
"	३।३।६२	अश्वगिरते	१।२।२७	{ असति	
अम्बते	१।५।१	अश्वगुरते	२।३।६३	{ असते	२।१।१४
अयति	२।३।३२	अवजानाति	१।३।१०	[,, ३।३।१११	
अयते	२।३।३२	अवर्त्सति	२।१।१२	असूयति	३।२।१४
"	३।४।१	अवति	२।२।१६	अस्तमयते	२।३।५२
अरायते	२।३।३५	"	२।३।२	अस्तमेति	२।३।५२
"	३।२।१७	"	३।३।८१	अस्ति	१।१।१
{ अरुष्करोति		अवतिष्ठते	१।१।४	अस्यति	२।३।१२
{ अरुष्कुरुते	२।३।८१	अवते	१।५।१	अस्यति	१।३।१७
अर्कयति	१।४।१८	अवत्वेषति	३।३।१२४	{ अहङ्करोति	
{ अर्चति		{ अवदधाति		{ अहङ्कुरुते	१।३।१९
{ अर्चते	२।२।६	{ अवधत्ते	१।२।२६	आ	
अर्चयति	२।२।६	अवदायति	२।२।३	आकर्णयति	१।२।३०
अर्जति	२।४।२२	"	३।१।२	आकर्षति	२।३।६७
अर्जते	३।३।२८	अवधीरयति	१।३।१०	आकाङ्क्षति	१।३।१
अर्जयति	२।४।२२	अवमन्यते	१।३।१०	आकारयति	१।४।३०
अर्थयति	१।३।२	अवमेहति	२।१।७	आक्रमति	२।३।१८
अर्थापयति	१।४।२९	अवयौति	३।१।५	आक्रमते	२।३।४९
अदति	२।३।३२, ८३	{ अववृणद्धि		आक्रम्यति	२।३।६८
"	२।४।३०	{ अववृणुते	२।३।६०	आक्रम्यते	२।३।४९
"	३।३।१५	अवष्टम्भनाति	२।३।५९	आक्रीडते	२।१।१७
अर्दयति	२।३।८३	"	३।३।२१३	आक्रीडति	१।४।१२
अर्पयति	२।२।११	अवष्टम्भोति	२।३।५९	आखण्डयति	२।५।७
अर्वति	२।३।८३	"	३।३।२१३	आख्याति	१।४।१
अर्हति	२।२।६	अवष्णति	२।१।२६	आगमयते	२।३।१८
अर्हयति	२।२।६	अवस्यति	२।१।३९	आगृह्णाति	१।३।१३
{ अलङ्करोति		अवहन्ति	२।४।१४	आग्रहयति	२।३।७७
{ अलङ्कुरुते	२।१।११	अवैति	१।२।२	आचरति	२।१।४
{ अलति		अश्ननायति	२।१।२५	आचष्टे	१।४।१
{ अलते	२।३।६२				

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
आचामति	२।१।२४	आमृशति	१।२।३२	आसीदति	२।३।५९
"	२।२।४	आच्छेदयति	१।४।५	आसेधति	२।३।५७
{ आचिनोति	२।३।६१	{ आयच्छति	२।३।६७	आस्कन्दति	२।५।११
{ आचिनुते	२।३।६१	{ आयच्छते	२।३।६७	आस्तिष्नुते	२।३।५७
आज्ञापयति	२।३।९	आयतते	२।३।६	आस्ते	१।१।४
आञ्छति	२।३।६७	आरमति	१।१।१७	"	२।१।३६
आतङ्कति	१।१।६	आराधयति	१।३।३	आस्फालयति	२।३।७७
आतञ्जति	२।४।४०	"	२।२।६	आस्वादयति	१।२।३३
आतनोति	१।४।२८	आराध्नोति	२।२।६	आहते	२।३।७७
{ आतालीकरोति	२।३।८३	आरोहति	२।३।२७	आहन्ति	२।४।२४
{ आतालीकुरुते	२।३।८३	आरोहयते (हस्ती)	३।४।५७	{ आहरति	२।४।४४
आतिष्ठते	१।२।२७	{ आर्द्रीकरोति	२।४।१०	{ आहरते	२।४।४४
{ आदधाति	२।१।२	{ आर्द्रीकुरुते	२।४।१०	आह्लादते	२।१।२२
{ अधत्ते	२।१।२	आलपति	१।४।१	आह्वयति	१।४।३०
{ आदयति	२।२।२०	आलभते	१।२।३२	आह्वयति	३।२।२४
{ आदयते	२।२।२०	"	२।३।८३	इ	
{ आदिशति	२।३।९	आलम्बयति	२।४।४१	इङ्गति	२।३।३२
{ आदिशते	२।३।९	आलिङ्गति	२।१।४४	इच्छति	१।३।१
आद्रियते	२।२।७	आलोकते	१।२।२९	इन्दति	२।३।१
आध्यायति	१।२।२०	आलोकयति	१।२।२९	इन्धे	२।४।४७
आनन्दति	१।३।६	आवजंयति	२।३।४	इन्वति	२।३।६१
{ आनयति	२।४।४४	{ आवहति	२।१।२	इयति	२।३।३२
{ आनयते	२।४।४४	{ आवहते	२।१।२	इलति	३।३।१९२
आनुते	१।५।१२	आविरस्ति	१।२।१	इष्यति	२।३।३२, ५३
आपयति	२।३।१६	आविर्भवति	१।२।१	ईक्षते	१।२।२१, २९
आपूर्यते	१।१।८	आविष्करोति	१।४।२९	"	१।४।३५
आपृच्छते	१।४।३४	{ आवृणोति	२।४।२८	ईषति	२।३।३२
आप्यायते	१।१।८	{ आवृणुते	२।४।२८	ईजते	२।३।३२
आप्याययति	२।२।२१	आर्क्षते	१।३।१	"	३।३।२६
आप्रवते	२।३।५४	आशास्ते	१।३।१	ईडे	१।४।१८
आप्लवते	२।२।२	"	१।४।२५	"	३।३।१४५
आमनति	१।४।२	आशृणोति	१।२।२७	ईप्सति	१।३।१
आमन्त्रयते	२।२।१७	आश्रयायते	२।४।९	ईयते	२।३।३२
आमयति	२।१।५१	आश्लिष्यति	२।१।४४	ईरति	२।३।१२
"	२।३।८५	आश्वसति	१।२।१२	ईरयति	२।३।१२
{ आमुञ्चति	२।१।१३	आसजति	२।४।४१	ईर्ष्यति	१।३।५
{ आमुञ्चते	२।१।१३			ईतं	२।३।३२, ७६

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
ईते	३।३।१४४	उत्तरति	२।४।४३	{ उद्यच्छति	२।३।६३
ईर्यति	१।३।९	उत्तरयति	१।४।३६	{ उद्यच्छते	१।३।१९
ईषति	२।४।१३	उत्तिष्ठति	२।१।३७	उद्यति	१।३।३
"	२।३।८३	उत्तिष्ठते	२।१।९	उद्युक्ते	२।३।६३
ईषते	३।३।८३	उत्तेजयति	२।९।४	"	२।१।८
ईष्टे	२।३।१	उत्पद्यते	१।१।२	{ उद्वहति	२।१।४२
ईहते	२।१।९	उत्पद्यति	१।२।९	{ उद्वहते	१।१।१८
उ		उत्पादयति	२।३।८८	उद्वाति	१।१।१८
उक्षति	२।४।१०	उत्पादयति	२।१।३	उद्वायति	१।१।१८
उक्षरते	२।३।९९	उत्पुंसयति	२।४।२९	उद्विजते	१।३।८
उक्षरति	१।९।१३	उत्प्रेक्षते	१।२।९	उनति	२।४।१०
उच्चिनुते	२।४।१३	उत्सहति	१।३।३	उन्नमति	२।३।४८
उच्चिनोति	२।४।१३	उत्सहते	१।३।३	उन्नयते	२।४।४३
उच्यति	२।४।३६	उत्सादयति	२।१।८	उन्माद्यति	२।३।८३
{ उच्छ्रयति	२।३।३०	उत्सारयति	२।४।२९	उन्मनायते	१।२।२०
{ उच्छ्रयते	२।३।३०	उत्सीदति	२।१।८	उन्माद्यति	१।३।२०
उज्जयति	२।३।८८	उत्सृजति	२।१।३९	उन्मीलति	१।१।९
उज्जहाति	२।३।८८	उत्सृज्यते	२।१।३९	उन्मूलयति	२।३।८३, ८८
उज्जिहीते	२।३।४८	{ उद्वज्जति	२।३।४८	उपक्रमते	२।१।२, ९३
उज्जासयति	२।३।८३	{ उद्वज्जते	२।३।४८	उपक्रम्यते	२।१।१
उज्जति	२।१।३९	उदनिति	१।१।९	{ उपक्रोशति	१।४।१४
उज्जति	२।४।१३	उदन्यति	२।१।२३	{ उपक्रोशते	१।४।१४
उत्कण्ठति	१।२।२०	{ उद्वयति	२।३।४८	{ उपगूहति	२।१।४४
उत्कण्ठते	१।२।२०	{ उद्वयते	२।३।४८	{ उपगूहते	१।४।३९
उत्कण्ठयति	१।२।२०	उदास्ते	२।२।२९	उपचच्छन्दयति	२।३।२४
उत्कर्षयति	२।३।६९	उदीक्षते	१।२।१९	उपजपति	२।१।१
{ उत्क्षिपति	२।४।४३	उदीयते	२।३।४८	उपजानाति	२।३।१३८
{ उत्क्षिपते	२।४।४३	उदीरयति	१।४।१	{ उपतिष्ठति	२।२।९
उत्क्षिप्यति	१।४।४३	उदेति	२।३।४८	{ उपतिष्ठते	२।२।९
उत्कुरुते	१।४।४०	उद्वच्छति	२।३।४८	{ उपदेगिष्व	२।१।४६
{ उत्खनति	२।३।८८	उद्गारयते	२।३।६३	{ उपदिग्धे	२।४।२७
{ उत्खनते	२।३।८८	उद्गिरयति	२।१।३१	उपनिवृत्ताति	२।१।२६, ९०
उत्संसति	२।१।१२	उद्दिगलति	२।१।३१	उपभृङ्गे	२।४।४९
उत्सन्नाति	२।४।४३	उद्गातयति	२।१।१	उपभृज्जति	१।४।३९
उत्सन्नोति	२।४।४३	उद्दिशति	१।२।१६	उपमन्त्रयते	२।४।४८
उत्सम्भयति	२।४।४३	उद्वन्ति	१।३।१९		
		उद्भवति	१।१।३		

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
{ उपयच्छति	२।१।४२	उल्लसति	२।१।१४	एति	२।३।३२
{ उपयच्छते		उल्लाघयति	२।१।५३	एधते	१।१।८
उपयुङ्गे	१।४।२	उल्लापयते	१।३।११	एलयति	२।३।१२
उपरमति	२।१।५३	ऊ		एलायति	२।१।१७
{ उपरमति		ऊनयति	२।१।३९	एषते	१।३।३
{ उपरमते	१।१।१७	ऊयते	२।५।१	"	२।३।३२
"	२।२।३०	{ ऊरीकरोति	१।२।२८	ओ	
उपलभते	१।२।२	{ ऊरीकुरुते	३।३।२०४	ओखयति	३।३।२२
{ उपलिम्पति	२।४।४६	["	१।२।२८	ओजायते	२।३।७९
{ उपलिम्पते		{ ऊरीकरोति	१।२।२८	"	३।२।५
उपवदते	१।४।३९	{ ऊरीकुरुते	३।३।२०४	ओणति	१।४।३८
उपवसति	२।२।२६	["	१।१।५	ओलण्डयति	२।४।४३
उपविशति	२।१।३६	ऊर्जयति	३।३।२१५	ओषति	२।५।८
उपवीणयति	१।५।२३	"	२।४।२८	ओहति	२।३।८४
उपशाम्यति	२।२।३०	{ ऊर्णति	३।३।१९	क	
उपश्लोकयति	१।४।२१	{ ऊणुते	२।४।२८	कंसङ्गातयति	३।२।४४
उपसेवते	२।२।१०	ऊर्ध्वते	२।१।३७	ककते	१।३।२
उपसङ्गुह्णाति	२।२।५	ऊर्ध्वभवति	२।३।८	ककलति	२।१।१६
उपसङ्गुह्णीते	२।२।५	ऊर्ध्वति	२।३।८५	कलति	२।३।३२
उपल्लुङ्गते	३।३।२०५	ऊहते	१।२।१९	कङ्कते	२।५।१६
"	२।२।४	ऊहते	३।२।२	कचते	२।१।१४
उपल्लुङ्गति	३।३।४१	ऊहते	१।१।१८	कच्चते	३।३।२५
उपाजिह्वति	२।३।७९	ऊहते	१।२।२४	"	३।३।२५
उपालभते	१।४।१६	"	२।३।३२, ६०	कटति	३।३।४१
उपालोचते	१।२।९	"	३।३।१२८	कठति	१।१।६
उपालोचयते	१।२।९	ऊचयति	३।२।२	कडति	१।३।१९
उपास्ते	२।२।८	ऊजते	२।४।४९	कणति	१।५।१
उपेक्षते	२।२।२९	ऊणोति	२।३।३२	कण्डते	१।३।१९
उभति	२।२।२१	ऊसीयते	१।३।१४, २३	कण्डयति	२।४।१४
उम्भति	२।२।२१	"	३।३।२३४	{ कण्डयति	३।२।१४
{ उररीकरोति	१।२।२८	ऊधनोति	१।१।८	{ कण्डयते	१।४।१९
{ उररीकुरुते		ऊधयति	१।१।८	कथयति	१।४।१
["	३।३।२०४	प		कनति	२।१।१४
उरसिकरोति	१।२।३	पजति	२।३।७६	"	३।३।६१
उरसिकुरुते	१।२।३	पजते	२।१।१४	कन्दति	१।३।१७
उलण्डयति	२।४।४३	पठते	२।३।८५		
उल्लङ्घयति	२।३।५५				

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
कन्दति	३।३।१६	कुञ्चति	२।३।२२	कृपायते	१।३।१४
कम्पते	२।३।२०	"	३।३।३३	कृषयति	१।१।१३
कबते	१।४।२०	कुटति	२।३।२२	कृषति	२।४।१
कम्पते	२।३।७६	कुहयति	३।३।२९६	कृषते	२।४।१
"	३।३।९९	कुडति	३।३।९९४	केतयति	२।२।१७
कम्पयति	२।३।७२	कुणति	३।३।९८५	केपते	२।३।७६
करुणायते	१।३।१४	कुणयति	२।२।१७	केलति	२।१।१७
{ कराति	२।१।२	कुण्डते	२।५।८	केलायति	२।१।१७
{ कुरुते		कुण्डयति	२।३।२	{ केवालीकरोति	
कर्दति	१।५।१८	कुत्सयते	१।४।१४	{ केवालीकुरुते	२।३।८३
कर्वति	१।३।१९	कुश्र्नाति	२।३।८५	{ केवालीकरोति	
कर्षति	२।४।१	कुन्थति	२।३।८३	{ केवालीकुरुते	२।३।८२
कलते	२।४।२२	"	३।३।११	कोकते	२।१।३८
"	३।३।४१	कुन्त्रयति	१।४।७	कोचति	१।५।७
कलयति	२।४।२२	कुप्यति	१।३।१३	"	३।३।२९, १०७
कलहायते	२।३।७८	कुमारयति	२।१।१७	कोजति	२।५।१०
कल्पते	१।१।७	कुम्बति	२।४।२८	कोलति	३।३।१०३
"	२।३।६२	कुम्बयति	२।४।२८	कौति	१।५।१
कल्लते	१।५।१	कुरति	१।५।६	कल्यति	३।३।१६४
कवते	१।५।१	कुरुते	३।४।६२	कनूयते	१।५।१
कवयति	१।४।२०	कुपुम्भयति	२।३।१२	"	३।३।६६
कष्टायते	२।५।१९	{ कुस्मयति		कमरति	२।३।२२
"	३।२।८	{ कुस्मयते	२।१।२२	क्रथति	२।३।८३
कस्ते	३।३।१४३	कुहयते	२।३।७१	क्रइते	२।३।२०
{ काञ्चति	२।५।१६	कृजति	१।५।१	क्रन्दति	१।३।१७
{ काञ्चते		कृटयति	२।५।८	"	३।३।१६
कामयते	१।३।१	कृणयति	१।१।१०	क्रन्दते	२।३।२०
"	२।१।४५	कृणयते	१।४।२७	क्रपते	१।३।१४
कायति	१।५।१	कृदते	२।१।१७	क्रमते	१।१।८
कारयते	३।४।६२	कलति	२।४।२८	"	१।३।३
कालयति	२।३।१२	कृच्छ्रायते	१।३।२२	"	३।३।६३
कासते	१।५।१६	कृणति	२।३।६४	क्रम्यते	१।१।८
"	३।३।८७	कृगाति	२।३।८३	"	१।३।३
किलति	३।३।१९१	{ कृणोति		"	३।३।६३
कीटयति	२।१।४१	{ कृणुते	२।३।८३	क्राथयति	२।३।८३
कीर्त्तयति	१।४।१	कृणोति	३।३।७९	क्रामति	२।३।३२
कीलति	२।२।१६	कृन्तति	२।५।५	कीडति	२।१।१७

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
क्रीणाति	२।४।१८	क्षाम्यति	१।३।१	खदति	३।३।१४
क्रीणीते	२।४।१८	क्षायति	१।१।१५	खनति	२।४।१
कुञ्चति	२।३।२२	क्षिणाति	२।३।८३	खर्जति	३।३।३५
"	३।३।३३	क्षिणोति	१।३।१२	खर्दति	२।१।२९
कुडति	२।२।२	क्षिणोति	२।३।८३	खर्वति	१।३।१९
कुड्यति	१।३।१३	{ क्षिणुते	२।३।८३	खलति	२।४।१२
{ क्रोडीकरोति	२।१।४४	{ क्षिपति	१।४।१४	"	३।३।७४
{ क्रोडीकुरुते	१।३।१७	{ क्षिपते	२।३।१२	खवते	१।५।१
क्रोशति	३।३।१०५	"	१।४।१४	खादति	२।१।२६
"	२।३।८३	क्षिपति	२।३।१२	खायति	२।४।८
कुड्यति	१।३।१७	क्षिप्यति	१।१।१४	खिद्यते	१।३।२१
कुदते	३।३।१६	क्षिपति	२।३।८६	खिन्ते	१।३।२१
कुन्दति	१।३।१७	"	२।३।१५	खिन्दति	१।३।२१
"	१।३।२१	क्षीजति	१।५।१	खुरति	३।३।१८८
कृमति	१।३।२१	क्षीयते	१।३।१९	खर्षते	२।१।१७
कृम्यति	२।४।१०	क्षुणति	२।३।८६	खेटति	२।३।७४
कृन्दति	१।३।१७	क्षुड्यति	२।१।२५	खेदयति	२।३।८५
कृन्दते	१।३।१७	क्षुप्ते	२।३।८६	खेलति	२।१।१७
कृशनाति	२।३।८५	क्षुन्नाति	२।३।३१	खेलायति	२।१।१७
कृश्यते	१।३।२२	क्षुम्यति	२।३।३१	खेवते	२।३।१३
कृषते	२।३।२१	क्षुरति	२।४।१	खोजति	२।५।१७
कृषायते	२।३।२१	{ क्षेणोति	२।३।८३	खोरति	२।३।४१
कृषते	२।३।१३	{ क्षिणुते	२।३।८३		
कृषयति	२।३।८५	क्षोभते	२।३।३१	ग	
कणति	१।५।१	क्षौति	१।५।१५	गच्छति	२।३।३२
कथ्यते	२।४।४८	क्षणौति	२।५।४	गजति	१।५।१
क्षञते	३।३।१७	क्षमापयति	२।३।७२	"	३।३।३७
क्षञयति	१।१।६	क्षमायते	२।३।७६	गडति	२।४।१०
{ क्षेणोति	२।३।८३	क्षमोलति	१।१।१०	गणयति	२।४।२२
{ क्षणुते	२।३।८७	क्षिद्यति	३।३।१७६	गदति	१।४।१
क्षपयति	१।३।१९	क्षेदते	३।३।१४	गदयति	१।५।१०
क्षमते	२।३।६२	खजति	२।३।७३	गन्धयते	२।३।८४
"	१।३।१९	खञति	२।३।४१	गमयति	१।४।२
क्षम्पयति	२।४।३५	खदति	१।३।१	गरति	२।४।१०
क्षरति	१।३।१९	खदति	२।४।८	गर्जति	१।५।१, १०
क्षामयति				गर्जयति	१।५।१
				गर्धयति	१।३।११
				गर्वति	१।३।१९

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
गर्वयते	१३११९	{ गृह्णीति	२३१२१२	घुणति	२३१४७
गर्हते	१४११४	{ गृह्णीते		घुणते	२१३१८
"	२११३८	गेपते	२३१७६	घुरति	१५१६
गलति	२३१५१	गेवते	२३११३	"	३३११८९
"	३३१७०	गोपयति	२१४१२८	घृणंति	२३१४७
गल्हति	१४११४	गोपायति	२३१२	घृणंते	१३१२४
गल्हते	१४११४	गोमयति	२१४१४६	"	२३१४७
गवते	१५११	गोष्टते	३११६	घृयंते	३३११६८
गवेषयति	२१४१३१	ग्रन्नाति	१४१२६	घृणायते	१३११४
गाते	२३१३२	ग्रन्थति	१४१२६	{ घृणोति	
गाधते	३३१२	ग्रन्थते	२३१२२	{ घृणुते	२१११४
गायति	१५१२२	ग्रन्थयति	१४१२६	घृणते	२११३८
गालोडयति	३३१२४	{ ग्रन्थयति		घोटते	१३१२७
गाहते	२३१७३	{ ग्रन्थयते	२१५१६	घोणते	२३१४७
गिरति	२११२७	ग्रसते	२११२७	घोषति	१४१२९
गिलति	२११२७	ग्रामयति	२३१६७	"	१५११
गुजति	१५११	ग्रोचति	२१५१०	घोषयति	१४१२९
गुञ्जति	१५११	गल्पयति	२३१८५		ळ
गुणयति	१४१५	गल्सते	२११२७	ळवते	१५११
"	२१४२४	गल्हते	२११३८		च
गुण्डति	२३१२	गलापयति	२३१८५	चकति	२११३४
गुण्डयति	२३१६४	गलायति	१३१२१	चकते	३१११८
गुह्नाति	१३११३	ग्लुञ्चति	२३१३२	चकास्ति	२१११४
गुह्यति	२३१६४	ग्लेपते	१३१२१	चम्बुयंते	२३१३५
गुप्यति	२३११९	"	२३१७६	चणति	२३१११
गुफति	१४१२६	"	३३१५१	चण्डते	१३११३
गुम्फति	१४१२६	ग्लेवते	२३११३	{ चतति	
गुवति	२११६	ग्लोचयति	२१५१०	{ चतते	२१४३०
गूर्धते	२३१६३, ८३			{ चदति	
"	३३११६७	घवति	२१११६	{ चदते	२१४३०
गृञ्जति	१५११	घटते	२११५	चन्दति	३३११२
गृणाति	१४११	"	२३१३२	चपति	१४१३९
गृधयति	१३१२	घडते	२३१२९	चमति	२११२६
गृह्यते	२११३८	घरति	२१४१०	चरणयति	२३१३२
{ गृह्णाति		घवते	१५११	चरति	२११२६
{ गृह्णीते	१२१२	घसति	२११२६	"	२३१३२, ५०
["]	२११३८	चिण्णते	२११३८		

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
चरति	३३१७७	चुण्डते	११११३	छुटति	२१११६
चरते (रथेन)	२३३१६०	चुम्बति	२१११४८	छुपति	११२३३
चर्वति	११४१२	चुम्बयति	२१२१८३	छृणसि	३३३१९७
"	२११११०	चुरण्यति	२११११०	छृम्ते	३३३१९७
"	३३३१९२	चुलति	२११११८	छेदयति	२१११६
चर्चयति	११४१२	चूयते	२१११८	छोटयति	२१११६
"	२११११०	चूषति	२१११२४	छयति	२१११६
चर्वति	२१११२६	चूषयति	२१२११८		
चलति	२३३१२९	चूतति	२३३१८३	ज	
"	३३३१९९	"	३३३११८६	जंसति	२३३१२
चलयति	२३३१७२	चेक्रीयते	३३३११९	जक्षति	२१११६, २६
{ चषति		चेदयति	११४११८	"	३३३१९१
{ चषते	२१११२६	चेतति	११२१२	जङ्गम्यते	२३३३६
चष्टे	११२१२९	चेतयते	११२१२	"	३३३११८
"	३३३११४६	चेलति	२१११९	जजति	२३३१७८
चायति	३३३११७	"	२३३१२९	जजन्ति	२१११६२
चिकित्सति	२१११६३	चेष्टते	२१११६	जज्ञति	२३३१७८
चिकेति	११२१२	चोपति	११३१२१	जक्षपीति	२१२१२६
चिकेसि	११२१२	"	२३३३७	जक्षसि	२१२१२६
चित्सेकरोति	११२१३	चोरयति	२११११०	जक्ष्ण्यते	२१२१२६
चित्सेकुहते	११२१३	चयवते	२३३१६१	जक्ष्म्यते	१३३१२६
चित्रीयते	२३३१५०			जटति	३३३१६
{ चिनोति		छ		जनयति	२१११६२
{ चिनुते	२३३३१	छङ्गयति	२३३३२	जपति	२३३१२४
चिन्तयति	११२११८	{ छन्दति		"	३३३१५४
चिरिणोति	१३३११२	{ छन्दते	२३३१२८	जमति	२३३१२६
चिह्नति	२३३१४२	छमति	२३३१२६	जम्भते	१३३१२६
{ चीत्करोति		छर्दते	२३३१४७	जम्भयति	२३३१८७
{ चीत्कुहते	११११२०	छर्दयति	२३३१४७	जयति	२३३१६८, ९०
{ चीवति		छलयति	१३३१११	"	३३३१८०
{ चीवते	१३३३८	{ छषति		जरति	१३३१११
चीवति	३३३११२	{ छषते	२३३१८३	जर्जति	३३३१९२
चुचयति	२३३११२	छादयति	२३३१२८	जर्हति	२३३१११
चुटति	२३३११६	छिषते	२३३१६	जल्पति	१३३११
चुहति	२३३११८	छिद्यति	२३३१७	जवति	२३३३३
		{ छिनति		जहाति	२३३३९
		{ छिन्ते	२३३१६	जागति	१३३३८

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
जानाति	१।२।२	ज्वलति	२।१।१४	तपस्यति	२।२।२७
जानीते	१।२।२	ज्वलयति	२।४।४७	"	३।२।१३
जायति	१।१।१५	ज्वालयति	२।४।४७	तप्यते	२।२।२७
जायते	१।१।२	झ		"	२।३।१
जारयति	१।१।११	झटति	३।१।६	तरति	२।३।६८
जासयति	२।३।७७	झमति	२।१।२६	"	३।३।१३०
जिघत्सति	२।१।२५	{ झषति	२।१।३८	तर्जयति	१।४।१५
जिघति	२।१।१४	{ झषते		तर्जयते	१।४।१५
"	३।३।१५७	"	३।३।१२०	{ तर्णाति	२।१।१६
जिघांसति	१।३।१२	झीर्यति	१।१।११	{ तर्णते	
जिघ्रति	१।२।३२	ट		तर्दति	२।३।८३
जिनाति	१।१।११	टकुयति	२।५।१६	तर्धति	२।२।१६
जिन्वति	२।२।१६	{ टकुरोति		तबोति	१।१।८
जिरिणोति	१।३।१२	{ टकुस्ते	१।१।२०	"	३।३।१५४
जिह्वीते	२।३।३२	टलति	२।३।२०	तस्यति	१।१।१५
जिह्वेति	१।३।७	टीकते	२।३।३२	ताडयति	१।३।७७
जीर्यति	१।१।११	द्वलति	२।३।२०	तानयति	३।३।२३०
जीवति	१।१।५	ड		तापयति	२।५।८
जुगुप्सते	१।३।२३	डयते	२।३।३४	ताम्यति	१।३।२१
"	१।४।१४	डिपति	२।३।१२	"	३।३।१७४
जुहति	२।१।४०	डिप्यति	२।३।१२	तायते	३।३।६८
जुटति	२।५।१६	डीयते	२।३।३४	तिक्कोति	२।३।५७
जुषते	२।३।१३	डेपयति	२।३।१२	तिमोति	२।३।५७
"	३।३।१८२	डोलयति	२।३।७२	वितिक्षते	१।३।१९
जुहोति	२।२।१५	त		विम्यति	२।४।१०
"	३।३।१५५	तकति	२।१।१६	विरयति	२।४।२८
जूर्यते	१।१।११	तक्षति	२।५।३	{ तिरस्करोति	
"	३।३।१६८	तक्ष्णोति	२।५।३	{ तिरस्कृते	१।३।१०
जृणाति	१।१।११	तटति	२।३।३०	[,"	२।४।२८
जृम्भते	१।३।२५	तण्डते	२।३।७७	{ विरोदधाति	
जैमति	२।१।२६	तनक्ति	१।४।२७	{ विरोधते	२।४।२८
जेषति	२।४।१०	तनयति	२।५।३	तिष्ठति	१।१।४
जेहते	१।३।३	{ तनूकरोति		"	२।१।३७
जोतते	२।१।१४	{ तनूकृते	२।५।३	तिष्ठते	१।४।२९
ज्ञपयति	३।३।२२	तप्तस्यति	१।३।२२	"	३।३।१३७
शीप्सति	१।४।३३	तपति	२।३।१८५	तीवति	१।१।८
अयति	२।३।६८	"	२।५।८	तुजति	३।३।३६

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
तुञ्जयति	३।३।२१८	तेपते	२।४।३५	त्वरते	२।३।१९
तुणति	०।३।२२	"	३।३।१०	{ त्वेषति	२।१।१४
तुतोति	२।३।१९	तेमयति	२।४।१०	{ त्वेषते	२।३।४०
{ तुदति		तेवते	१।३।१७	त्सरति	
{ तुदते	२।३।८५	तोजति	२।३।८३	ध	
तुपति	२।३।८३	तोपति	२।३।८३	धुडति	२।४।२८
तुफति	२।३।८३	तोफति	२।३।८३	धूर्वति	२।३।८३
तुम्नाति	२।३।८३	तोमते	२।३।८३	द	
तुम्पति	२।३।८३	तोषयति	३।४।७३	दंशयति	२।१।३०
तुम्पति	२।३।८३	तोसति	१।५।१	दंशयते	२।३।२६
तुम्फति	२।३।८३	तोहति	२।३।८४	दक्षते	२।४।२१
तुम्बति	२।३।८४	तौति	१।१।८	"	३।३।८४
तुम्बयति	२।३।८४	"	३।३।१५४	दण्डयति	२।३।३३
तुरणयति	२।३।१९	त्यजति	२।१।३९	ददते	२।२।११
तुज्यति	१।३।६	अकुते	२।३।३२	"	३।३।८
तुणयति	२।२।२१	अन्दति	२।१।५	{ ददाति	२।२।११
तुयते	२।३।३३	अपते	१।३।७	{ दक्षे	
"	३।३।१६६	असति	१।३।८	दधते	२।३।८
तूर्वति	२।३।८३	अस्यति	१।३।८	{ दधाति	२।२।११
तुलति	२।५।१४	त्रायते	२।३।२	{ धक्षे	
तुषते	१।३।६	त्रासयति	२।३।८	"	३।३।१६१
तुंहति	२।३।८३	त्रिगुणाकरोति	२।४।४	दधाति	२।३।८
तुणत्ति	३।३।१९८	तुटति	२।५।५	"	२।५।१६
तुणाति	२।३।८३	तुथ्यति	२।५।६	दन्दग्धि	२।५।९
तुणेडि	२।३।८३	तुम्पति	२।३।८३	दन्दशीति	२।१।२९
{ तुणोति		तुम्फति	२।३।८३	दन्दयते	२।१।२९
{ तुणुते	२।१।२६	त्रोटति	२।५।६	दन्दष्टि	२।१।२९
तुतीथाकरोति	२।४।४	त्रोटयति	२।५।५	दन्दहीति	२।५।९
तुन्ते	३।३।१९८	त्रोपति	२।३।८३	दन्दह्यते	२।५।९
तुपति	२।१।३४	त्रोफति	२।३।८३	दम्नोति	१।१।१३
तुप्नोति	२।१।३४	त्रौकते	२।३।३२	दयते	१।३।१४
तुप्बति	२।१।३४	त्वक्षति	२।५।३	"	२।३।२
तुम्फति	२।१।३४	त्वङ्गति	२।३।३२, ७६	"	३।३।६५
तुज्यति	२।१।२३	"	३।३।२३	दरति	१।३।८
तुहति	२।३।८३	त्ववति	२।४।२८	दरयति	२।३।७४
तेजति	२।३।२	त्वजति	२।३।३२	दरिद्राति	१।१।१४
				दर्भति	१।३।८

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
दर्शयति	१।३।८	दूयते	१।३।२२	{ दूणाति	
दर्शयते (नृपः)	३।४।९७	दूर्वति	२।३।८३	{ दूणोते	२।४।८३
दलति	१।१।१२	दूषयति	१।४।३८	द्रेचते	३।३।१७
दशति	२।१।३०	दृणति	२।३।८३	द्विगुणाकरोति	२।४।३
दस्यति	१।१।१९	दृणाति	२।६।७	द्वितीयाकरोति	२।४।३
दहति	२।६।८	दृणोति	१।३।१२	{ द्वेष्टि	
दाम्बयति	२।३।३	दृप्यति	१।३।१९	{ द्विष्टे	१।३।४
दारयति	२।६।७	"	३।३।१७३	ध	
{ दाशति		दृफति	२।३।८६	धक्यति	२।३।८७
{ दाशते	२।२।११	दृभति	१।४।२६	धचे	२।३।८
दादनोति	१।३।१२	दृम्फति	२।३।८९	धनायति	१।३।२
{ दासति		दृहति	२।४।११	धन्वति२	१।३।२
{ दासते	२।२।११	देरिघ	२।१।१०	धमति	३।३।१२६
दिग्धे	२।१।१०	{ दोरिघ		धयति	२।१।२४
दिदम्भिषति	२।३।२६	{ दुग्धे	२।४।३४	{ धरति	
{ दिशति		दोलयति	२।४।४३	{ धरते	२।३।८
{ दिशते	२।२।११	दोहति	२।३।८४	धर्षति	२।३।६८
दीक्षते	२।२।२३	द्यति	२।६।९, ७	धर्षयति	२।३।६८
"	३।३।८६	द्योतते	२।१।१४	{ धवति	
दीधीते	२।१।१४	द्यौति	२।३।६६	{ धवते	२।३।७२
"	३।३।१६२	द्रवयति	२।३।७	{ धापयति	
दीप्यते	२।१।१४	द्रमति	२।३।३२	{ धापयते	२।२।१८
दीयते	१।१।१६	द्रवति	२।३।३३	धारयति	२।३।८
दीव्यति	१।४।१८	द्रवते	२।३।३२	धावति	२।३।३३
"	२।१।१४, १७	द्रवस्यति	२।२।८	{ धावति	
"	२।४।१७	द्राखति	३।३।२२	{ धावते	२।२।१
"	३।३।१६२	द्राघते	२।६।१३	["]	३।३।१०९
दुःखयति	२।३।८६	"	३।३।२०	धिक्षते	३।३।८२
"	२।६।१९	द्राङ्गति	१।६।६	धिस्सति	२।१।२३
{ दुःखाकरोति		"	३।३।८८	धिनोति	२।२।१६
{ दुःखाकुर्वते	२।३।८६	द्राडते	१।१।१२	धिन्वति	२।२।१६
दुःखायते	१।३।२२	द्राति	२।३।४३	धिप्सति	२।३।२६
"	३।२।११	द्रायति	१।३।२६	धियति	२।३।८
दुःखयति	१।३।२२	द्रावयति	२।४।६१	धीप्सति	२।३।२६
दुग्धे	२।४।३३	द्राहते	१।३।२८	धुक्षते	३।३।८२
दुनोति	२।३।८६	द्रुणति	३।३।१८७	{ धुनाति	
दुष्यति	२।६।२०	द्रुञ्जति	१।३।१२	{ धुनोते	२।३।७२
दूनयति	२।३।८६				

पथार्थाः	का.व.प.	पथार्थाः	का.व.प.	पथार्थाः	का.व.प.
{ धुनोति		नटति	२१११५	निजागर्ति	२११२८
{ धुनुते	२१३१७२	नदति	११५११	निजेगिल्यते	२११२८
धुवति	२१३१७२	नन्दति	११३१६	निद्राति	११३१२६
धूनयति	२१३१७२	नभते	२१३१८३	निद्रायते	११३१२६
{ धूनति		नभनाति	२१३१८३	निधुवति	२११४९
{ धूनुते	२१३१७२	नभयति	२१३१८३	निध्यायति	११२१२९
धूपायति	२१३१८५	नमति	२१२१५	{ निन्दति	
धूर्यते	२१३१८३	"	३१३१३२	{ निन्दते	११४११४
"	३१३१६७	नमस्कुर्वते	२१२१५	निन्वति	२१४११०
धूर्वति	२१३१८३	नमस्यति	२१२१५	निपुणति	२१४१२१
धृष्णोति	२१३१६८	{ नयति		निबन्धाति	११४१२६
धोरति	२१३१३८	{ नयते	२१३११६	{ निबुन्दति	
ध्रञ्जति	२१३१३२	नयते	११२१२	{ निबुन्दते	११२१२९
ध्रणति	११५११	"	३१३१६४	निबोधते	११२१२
ध्रवति	२१४१८	नर्दति	११५११	निभालयते	११२१२९
ध्रस्नाति	२१४११३	नश्यति	२१३१५३	निमन्त्रयते	२१२११७
ध्राक्षति	३१३१२२	नसते	२१३१२२	निमयते	२१४११९
ध्राङ्गति	११५१५	नद्धति	२१५११६	निम्लोचति	२१३१५२
"	३१३१८८	नाटयति	२११११५	नियुङ्क्ते	२१३१९
ध्राडते	१११११२	नाथति	२१३११	{ निरस्यति	
ध्रायति	२११३४	"	३१३१३	{ निरस्यते	११४१३८
"	२१२११६	नाथते	११३११	निराचष्टे	११४१३८
ध्रासयति	२१४११३	नाधते	३१३१४	निरिणाति	२१४१२९
ध्रियते	११११४	नाशयति	२१३१८७	{ निरुणद्धि	
ध्रुवति	२१४१८	नासते	११५११	{ निरुन्धे	२१३१६६
"	३१३१९६	निस्ते	२१११४८	निरूपयति	११२१२९
ध्रक्ते	३१३११७	{ निकरोति		निर्णयति	११२११४
ध्वंसयति	२१३१८७	{ निकुर्वते	११३११८	निर्णयते	११२११४
ध्वजति	२१३१३२	निक्षति	२१११४८	{ निर्णेनेष्कि	
ध्वञ्जति	२१३१३२	{ निक्षिपति		{ निर्णेनिष्के	२१२११
ध्वनति	११५११	{ निक्षिपते	२१४१२७	{ निर्दिशति	
ध्वनयति	११५११	निक्षिप्यति	२१४१२७	{ निर्दिशते	२१३१९
ध्वरति	२१३१२२	{ निगृह्णाति		निर्धारयति	११२११४
ध्वाङ्गति	११५१५	{ निगृह्णीते	२१३१६६	निर्भाति	११२११
"	३१३१८८	निङ्क्ते	२१२११	निर्माति	२१११३
न		निचायति	'विचायति' द्र	निर्मिमीते	२१११३
नक्षयति	२१२१८७				
नक्षति	२१३१३२				

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
निर्यातयति	२।४।३२	निष्कुष्णाति	२।५।१४	पञ्चते	१।४।२९
निर्वदति	३।३।२२७	निष्टुडयति	१।२।१४	पञ्चयति	१।४।२९
निर्वपति	१।४।१४	निष्ठावति	२।१।३२	{ पटपटावति	३।२।७
{ निर्वपते	२।२।११	निष्ठीव्यति	२।१।३२	{ पटपटावते	३।२।७
निर्वर्णयति	१।२।२९	निष्णाति	२।४।२१	पटयति	१।४।२६
निर्वर्तते	१।१।२	{ निष्पन्नाकरोति		पठति	१।४।२
निर्वर्तयति	२।१।३	{ निष्पन्नाकुर्वते	२।५।१५	पणते	२।४।१७
{ निर्वहति		निष्पद्यते	१।१।३	पणायति	१।४।१८
{ निर्वहते	२।५।२१	निष्पादयति	२।१।३	पण्डते	१।२।२
निर्वाति	१।१।१८	निहते	१।४।३७	पतति	२।३।५१
"	१।३।६	निह्वयते	१।४।३०	पतयते	२।३।३२
निर्वापयति	२।३।८३	नोलति	३।१।४	पथति	२।३।३२
निर्वायति	१।१।१८	नीलायते	३।१।४	पद्यते	२।३।३२
निर्विद्यते	१।३।२१	नीवति	१।१।८	पनते	२।४।१७
निविशति	२।१।५०	नुदति	२।३।१२	पनायति	१।४।१८
{ निर्वृणोति		नुवति	१।४।१८	पन्थयति	२।३।३२
{ निर्वृणुते	१।३।६	नृणाति	२।३।१६	पम्पस्यति	१।३।२२
{ निर्वपति		नृत्यति	२।१।१५	पयति	२।४।३१
{ निर्वपते	२।२।१२	{ नेदति		पयते	२।३।३२
निष्क्रमयति	१।२।३०	{ नेदते	२।३।५९	पयस्यते	३।२।५
निशामयते	१।२।२९	नेदति	३।३।११५	पयायते	३।२।५
निशाम्यति	१।२।३०	{ नेनेकि		पराकरोति	१।४।३८
{ निशिनोति		{ नेनेके	३।३।१६१	पराक्रमते	२।३।८०
{ निशिनुते	२।५।४	नेषति	२।४।१०	पराक्रम्यते	२।३।८०
{ निशोशांसति		नेषते	२।३।३२	{ पराणुदति	१।४।३८
{ निशोशांसते	२।५।४	नौति	१।४।१८	{ पराणुदते	१।४।३८
निश्चिनुते	६।२।१४	न्यक्करोति	२।३।६८	{ परापुनाति	
निश्चिनोति	१।२।१४	{ न्यस्यति		{ परापुनीते	२।४।१४
निश्चयति	२।५।४	{ न्यस्यते	२।४।२७	पराभवति	२।३।८९
निषीदति	२।१।३६	न्युञ्जति	२।३।२२	पराभवते	२।३।८९
निषीव्यति	२।५।२			पराभावयति	२।३।६८
{ निषेचति				परामृशति	१।२।९
{ निषेचते	२।१।४०			परास्यति	१।४।३८
निष्कर्षति	२।५।१४			परिक्रीडते	२।१।१७
{ निष्कुलाकरोति				परिक्रीणीते	२।३।५
{ निष्कुलाकुर्वते	२।५।१४			{ परिक्षिपति	
				{ परिक्षिपते	२।३।६४

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
परिचरति	२।२।८	पदंते	१।५।१९	पिपत्ति	२।२।२१
{ परिचिनोति	१।४।५	पर्यटति	२।३।४७	"	२।३।२
{ परिचिनुते		{ पर्यवस्यति	१।१।१७	"	३।३।१५६
{ परिणमति	१।१।७	{ पर्यवस्यते		पिपासति	२।१।२३
{ परिणमते		पर्याप्नोति	२।१।६२	पिबति	२।१।२४
{ परिणयति	२।१।४२	पर्यालोचते	१।२।९	पिशुनयति	१।४।४०
{ परिणयते		पर्यालोचयते	१।२।९	पीडयति	२।३।८५
परिदधाति	२।१।९	पर्येति	२।३।४७	पीयते	२।१।२४
{ परिदधाति	२।३।२७	पर्वति	२।२।२१	पीलति	२।५।१७
{ परिधत्ते		पर्वति	२।४।१०	पीवति	१।१।८
परिदेवते	१।३।१७	पलायते	२।३।५३	पुंसयति	२।४।११
परिधत्ते	२।१।९	पलपूलयति	२।२।१	पुत्रकाम्यति	३।२।२
परिभवति	१।३।१०	"	३।३।२३२	पुत्रीयति	३।२।२, ३
परिभाषते	१।४।१७	पवते	२।३।४५	पुष्टयति	२।३।८२
परिभृष्यति	१।३।९	"	३।३।१३६	{ पुनाति	
परिम्लायति	१।३।२१	पद्मयति	१।२।२९	{ पुनीते	२।२।१
परिरभते	२।१।४४	{ पाणौकरोति	२।१।४२	पुन्थति	२।३।८३
परिवदति	१।४।१४	{ पाणौकुक्षते		"	३।३।११
परिवर्तते	१।३।२७	पाति	२।३।२	पुरति	२।३।४४
परिवर्तयति	२।४।१७	पायति	२।४।९	पुष्पाति	२।४।११
परिवासयति	२।५।३	{ पाययति	२।२।१८	पुष्पयति	१।१।९
परिविन्दति	२।१।४३	{ पाययते		पुष्पयति	१।१।८
परिविविष्टे	२।२।१९	पारयति	२।२।२१	पुस्तयति	३।३।२२०
परिविवेष्टि	२।२।१९	"	२।३।६२	पूजयति	२।२।६
परिव्रजति	२।२।३१	{ पादौलीकरोति	२।३।८३	पूयते	३।३।६७
परिशिनष्टि	२।१।३३	{ पादौलीकुक्षते		पूरयति	२।२।२१
परिषीव्यति	२।५।२	पालयति	२।३।२	पूर्वति	२।२।२१
{ परिष्करोति	२।१।११	पाशयति	२।३।८६	पूलति	३।१।६
{ परिष्कुक्षते		"	२।४।१६	पूलयति	३।१।६
परिष्वजते	२।१।४४	पिञ्जयति	३।३।२१८	पूषति	१।१।८
परिसमूहति	२।४।४५	पिण्डते	३।१।६	पूच्छति	१।४।३३
{ परिहरति	२।१।४०	पिण्डयति	३।१।६	पृडति	२।२।२२
{ परिहरते		{ पिदधाति	२।४।२८	पृणाति	२।२।१६, २१
परिहसति	२।१।२१	{ पिधत्ते		"	३।३।२०९
परैति	१।१।१७	पिनष्टि	२।३।८६	पेटति	३।३।४४
पर्थयति	२।२।१४	{ पिनह्यति		पेठति	३।३।४७
		{ पिनह्यते	२।१।१३	पेवते	२।३।१३

पर्यायः	का.व.प.	पर्यायः	का.व.प.	पर्यायः	का.व.प.
पणति	३।३।५८	{ प्रतिमुञ्चति	२।१।१३	{ प्रयति	२।१।१६
पोषति	१।१।८	{ प्रतिमुञ्चते		{ प्रयते	
पोषयति	२।३।८	प्रतिवक्ति	१।४।३६	प्रयुञ्चति	१।२।२५
प्यायते	१।१।८	प्रतिशृणोति	१।२।२७	प्ररोहति	१।१।२
"	३।४।१	प्रतिष्करति	२।३।८३	प्रलीयते	१।१।१६
प्रकथयति	१।४।२९	प्रतिष्ठते	२।३।३२	प्रलोभयति	१।३।११
प्रकर्णयति	२।३।६९	प्रतिसन्ध्याति	१।२।२२	प्रवदति	१।४।१४, ३६
प्रकाशते	२।१।१४	प्रतिसन्धत्ते	१।२।२२	प्रवर्तते	२।१।५
प्रकिरति	२।४।६	प्रतीक्षते	२।३।१८	प्रवर्हति	२।३।४६
प्रकुर्वते	२।५।१८	प्रतीच्छति	२।१।३८	प्रशंसति	१।४।१८
'	३।३।२०१	प्रत्यभिजानाति	१।२।२२	प्रश्नयति	१।४।३३
प्रक्रमते	२।१।१	प्रत्यभिवादति	१।४।२५	प्रश्नसिति	१।२।१२
प्रक्रमयते	२।१।१	प्रत्यवमृशति	१।२।२२	प्रसते	१।१।८
प्रक्षालयति	२।२।१	प्रत्यवस्यति	२।१।२६	प्रसवति	१।२।२८
{ प्रक्षिपति	२।२।१४	प्रत्यवैति	२।५।२०	{ प्रसहति	२।५।१२
{ प्रक्षिपते		प्रत्याख्याति	१।४।३८	{ प्रसहते	२।३।६८
प्रक्षिप्यति	२।२।१४	प्रत्याखष्ट	१।४।३८	प्रसाधयति	२।१।११
प्रगल्भते	२।३।८०	"	२।१।४०	प्रसीदति	१।३।१४
प्रचलायते	१।३।२४	{ प्रत्यादिशति	१।४।३८	प्रसूते	२।१।५२
प्रचेतीभवति	१।३।६	{ प्रत्यादिशते		प्रसूयते	२।१।५२
प्रजायते	२।१।५२	प्रत्याह	१।४।३६	प्रसौति	१।२।२८
{ प्रणिदधाति	१।२।२६	{ प्रत्युहति	२।५।२०	प्रस्तुते	२।१।१
{ प्रणिधत्ते		{ प्रत्युहते		प्रस्तुम्पति	२।३।८२
प्रणिपतति	२।२।५	प्रत्येति	१।२।२, १२	प्रस्तौति	२।१।१
प्रतारयति	१।३।११	"	३।३।१४९	प्रस्थापयति	२।३।१०
प्रतिगृणाति	१।४।२४	प्रथते	१।१।८	प्रस्तुते	२।४।३४
प्रतिजानाति	१।२।२०	प्रध्वंसते	१।१।१६	प्रस्फोटयति	२।४।१४
प्रतिजानोते	१।२।२७	प्रपूरयति	२।४।३४	प्रस्मरति	१।२।२३
प्रतितिष्ठति	२।४।८	प्रबुध्यते	१।३।२८	प्रस्नवति	२।१।७
प्रतिदत्ते	२।४।३२	प्रभवति	२।३।६२	प्रहिणोति	२।३।१०
प्रतिपद्यते	१।२।२	"	३।३।१	{ प्रहरति	२।३।७७
"	३।३।१५१	प्रभाति	३।१।१	{ प्रहरते	
प्रतिपादयति	२।२।११	प्रमनीभवति	१।३।६	प्रहसति	२।१।१६
प्रतिपालयति	२।३।१८	प्रमाद्यति	१।२।२५	प्राणिति	१।१।५
प्रतिबध्नाति	२।५।१७	प्रमापयति	२।३।८३	प्राति	२।२।२१
प्रतिभासते	१।२।१	प्रमीयते	१।१।१७	प्रादुरस्ति	१।२।१
प्रतिभिनत्ति	१।४।१६	प्रमीलति	१।३।२४	प्रादुर्भवति	१।२।१
प्रतिभिन्ते	१।४।१६	प्रयतते	१।३।३		

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
प्रादुष्करोति	१।४।२९	ब		भ	
प्रापयति	२।३।१६	बंहते	१।१।८	{ भक्षति	२।१।२६
प्राप्नोति	२।३।६०	बदति	२।४।८	{ भक्षते	
प्राश्नते	२।१।१२	बध्नाति	२।६।१६	भक्षयति	२।१।२६
प्रीयते	१।३।६, १९	बभस्ति	२।१।१४	भजति	२।१।४९
प्रीणयति	२।२।१६	"	३।३।१५८	"	२।३।१३
{ प्रीणाति		बर्हति	१।१।८	{ भजते	
{ प्रीणीते	२।२।१६	बलति	१।१।५	{ भजति	२।२।६
प्रीणाति	३।३।२०७	"	३।३।१०२	भजयति	२।३।८६
प्रुष्णाति	३।३।२११	बाधते	२।३।८५	मणति	१।४।१
प्रक्षते	१।२।२	बाष्पायते	१।३।७७	मण्डते	२।१।२१
प्रेक्षति	२।३।२९	"	३।२।१०	{ भद्राकरोति	
प्रेक्षालयति	२।३।७२	बिन्दति	३।१।५	{ भद्राकुरुते	२।२।२८
प्रेषयति	२।३।१२	{ बिभर्ति		भनक्ति	२।३।८६
प्रेषयति	२।३।१०	{ बिभृते	३।३।१६१	भन्दते	३।३।६
प्रेष्यति	२।३।१०	बिभर्ति	२।३।८	{ भरति	
प्रैति	१।१।१७	बिभृते	२।३।८	{ भरते	२।३।८
प्रोञ्छति	२।४।२५	बिभेति	१।३।८	भर्जते	२।४।४९
{ प्रोथति		बिलति	२।५।७	भत्स्यते	१।४।१५
{ प्रोथते	२।३।६२	बीजाकरोति	२।४।२	भत्स्यते	१।३।५
प्रोर्णते	२।१।९	बीभत्सते	१।३।२३	भर्वति	२।३।८३
प्रोर्णाति	२।१।९	बुद्धति	१।५।२	भलते	३।३।७३
प्रोर्णाति	२।१।९	बुद्धयति	१।५।२	भल्लते	३।३।७३
प्रोषति	२।५।८	बुद्धति	२।१।४०	भवति	१।१।१
प्लवते	२।३।३६	बुध्यते	१।२।२	"	३।३।१
प्लुष्णाति	३।३।२११	बुभूषति	३।२।१	भवते	२।३।६०
प्लुष्यति	२।५।८	बुत्स्यति	३।३।२२०	भषते	१।५।२
प्लोषति	२।५।८	बुत्स्यति	२।१।३९	भाति	२।१।१४
प्लाति	२।१।२६	बृहति	१।१।८	भापयते	२।३।७५
फ		"	१।५।९	भामते	१।३।१३
फक्कति	२।३।४२	"	२।३।७	भामयति	१।३।१३
फणति	२।३।३२	बेटति	१।४।१२	भाययति	२।३।७४
फलति	१।१।३, १२	बोधति	१।२।२	{ भावयति	
"	३।३।७५	बोभोति	३।२।१६	{ भावयते	३।२।१९
{ फलीकुरुते		ब्रवीति	१।४।१	भावयति	१।२।१८
{ फलीकरोति	२।४।१४	ब्रह्मीभवति	२।२।३२	"	२।१।३
फुलति	१।१।९	ब्रूते	१।४।११	भावयते	२।३।६०
				भाषते	१।४।१

पर्यायाः	का.व.प	पर्यायाः	का.व.प	पर्यायाः	का.व.प.
भासते	१।१।१४	आशते	२।१।१४	मन्यति	३।३।११
भिक्षते	२।४।३०	आक्षयते	२।१।१४	मन्दते	१।३।२६
भिन्दति	३।१।५	अणयते	१।३।२	"	१।४।१८
भिनत्ति	२।५।७	अजते	२।१।१४	"	२।१।१४
भिन्ते	२।५।७	अेषति	१।४।१०	"	२।३।४१
भिषज्यति	२।१।५३	भ्लाशते	२।१।१४	"	३।३।७
भिष्णज्यति	२।२।१०	भ्लाक्षयते	२।१।१४	मन्दाक्षयति	१।३।७
भीषयते	२।३।७५	भ्लेषति	१।४।१०	मन्दायते	२।३।१७
भुङ्क्ते	२।१।२६	म		मन्यते	१।२।२
भुजति	२।३।२२	मंहते	१।१।८	{ मर्षति	
भुनक्ति	२।३।०	मगध्यति	२।३।६४	{ मर्षते	२।४।१०
भुरण्यति	२।३।८	मङ्कते	२।१।११	मर्षति	२।२।२१
भूयते	३।४।१	मङ्कते	१।३।१०	मर्षति	२।४।१०
भूषति	२।१।११	"	२।५।१३	"	३।३।९०
भूषयति	२।१।११	"	३।३।१९	{ मर्षति	
भृज्जते	२।४।४९	मचते	३।३।२७	{ मर्षते	१।३।९
भृणाति	२।२।२१	मज्जति	२।२।२	मर्षयति	१।३।९
भृशायते	३।२।६	मञ्जते	३।३।२४	मलते	२।३।८
भृश्यति	२।३।५१	मठति	१।१।४	मखलते	२।३।८
भेषति	१।३।८	"	३।३।४५	मवति	२।५।१६
भेषते	१।३।८	मणति	१।५।१७	मवते	२।५।१६
{ भोजयति		मण्टते	१।२।२०	{ मव्यति	
{ भोजयते	२।२।२०	मण्डति	२।१।११	{ मव्यते	२।५।१६
भ्यसते	१।३।८	मण्डते	२।३।६४	मषति	२।३।८३
अंसते	२।३।५१	मण्डयति	२।१।११	{ मसमसाकरोति	२।३।८३
अणति	१।५।१	"	३।३।२९	{ मसमसाकुरुते	२।३।३२
अमति	१।२।६	मयति	२।३।७३	{ मस्मसाकरोति	२।३।८३
"	२।३।४७	मथनाति	२।३।७३	{ मस्मसाकुरुते	२।३।८३
{ अमति		मदयति	२।२।२२	मस्यति	२।४।१५
{ अमते	३।३।१०८	"	३।३।१०१	महति	२।२।६
अम्बति	२।३।४७	{ मद्राकरोति	२।२।२८	महयति	२।२।६
अक्षयति	२।३।५१	{ मद्राकुरुते		महीयते	३।३।२३५
आजयति	२।२।११	मनस्यति	१।२।४	माङ्गति	१।३।११
आजते	२।१।१४	मनुते	१।२।२	माति	१।२।१७
आम्यति	१।२।६	मन्तूयति	१।३।१३	मादयते	२।१।३४
"	२।३।४७	"	३।३।२३७	माद्यति	१।३।६, १९
{ आम्यति		मन्त्रयते	२।३।२३	मानति	२।२।६
{ आम्यते	३।३।१०८	मन्यति	२।३।७३, ८५	मानयति	२।२।६

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
मानयते	११२१२	सुञ्चते	२११३९	मेदते	११२१५
मान्थति	३१३१११	"	३१३१२७	"	११३११९
मायते	२१४११५	मुञ्जति	११५११	मेधति	११३११९
मारयति	२१३१८३	मुटति	२१३१८६	"	३१३११७७
{ मार्गति	२१४१३०	"	३१३११९३	मेधति	३१३१११४
{ मार्गते	२१४१३१	मुणति	११२१२७	मेधायति	११२१५
मार्गति	२१४१३१	मुण्ठते	२१३१५३	मेध्यति	११११८
मार्गयति	२१४१३१	"	३१३१४०	मेवते	२१३११३
मार्जति	२१२११	मुण्डति	२१२१२८	मेषति	२१४११०
"	३१३१२३१	"	२१५१७	मेहति	२१४११०
मार्जयति	२१२११	मुण्डयति	२१२१२८	मोक्षते	२१२१३०
"	३१३१२३१	"	३१२१२१	मोक्षयति	२१११३९
मार्ष्टि	२१२११	मुसुक्षते	२१२१३०	मोचयति	२१११३९
माहते	२१४११५	मुरति	२१३१६४	मोजति	११५११
मिथुनीभवति	२१११४९	मुष्णाति	२१५११०	मोटति	२१३१८६
मिथ्याकारयते	११४१११	मुस्तयति	३१११६	मोटयति	२१३१८६
मिजुते	११२११७	मुरयति	२१५१७	मोदते	११३१६
मिनोति	११२११७	मूर्छति	११२१२५	मोहत	३१३१९३
{ मिनोति	२१२११४	"	३१३१३४	म्रक्षति	३१११६
{ मिजुते	२१२११४	"	२१११७	म्रदते	२१३१८६
{ मिन्दयति	११३११८	मृत्रयति	२१५११६	म्रियते	१११११७
{ मिन्दयते	२१४११०	मूर्वति	२१४१८	म्रेडति	११३१२०
मिन्वति	११२११७	मूर्छति	२१५११०	म्रोचति	२१३१३२
मिमोते	२१४११५	मृषति	२१४१३१	म्लेच्छति	११४१९
"	३१३११५९	मृगयते	२१४१३१	म्लेच्छयति	११४१९
"	२१४१३९	मृगयति	२१४१३१	म्लेटाव	११३१२०
मिलति	२१४१३८	मृडति	२१२१२२	म्लोचति	२१३१३२
मिश्रयति	२१४१३८	मृडयति	२१२१२२		
{ मीनाति	२१३१८३	मृणति	२१३१८३	य	
{ मिनीते	२१३१३२	मृणाति	२१२१२२	यक्षयते	२१२१६
मीमति	११२१९	"	२१३१८३	यच्छति	२१२१११
मीमांसते	११२१९	मृदनाति	२१३१८६	यजति	२१२१९
मीषते	११२११७	{ मृष्यति	११३१९	"	३१३१२२१
मीलति	१११११०	{ मृष्यते	११२१५	यजते	२१२१९
मीवति	११११८	मेदति	११२१५	यन्त्रयति	११४१२७
मुकुलीभवति	१११११०	"	२१३१८३	यमति	२१११४९
मुच्यते	२१२१३२	"	३१३१११३	यसति	११३१३
मुञ्चति	२११३९			यस्यति	११३१३

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
{ याचति	२।४।३०	रसति	१।५।१	रुच्यति	१।३।१३
{ याचते		रसयति	१।२।३३	रेकते	१।२।१०
यातयति	१।३।१०	रहति	२।१।३९	रेचति	२।४।३७
"	३।३।२२६	रहयति	२।१।३९	"	३।३।२२९
याति	२।३।३२	राकयति	१।२।३३	रेचयति	२।४।३७
यामयति	२।२।१९	राखति	२।१।४०	"	३।३।२२९
यियणसयि	२।१।४५	"	३।३।२२	रेभते	१।५।१
युङ्गति	२।१।४०	राघते	२।३।६२	रेवते	२।३।३२
युध्यते	२।३।७८	{ राजति	२।१।१४	रेषति	२।३।८३
युनाति	२।५।१६	{ राजते		रेषते	१।५।३
युध्यति	१।२।२४	राति	२।२।११	रोचते	२।१।१४
यूषति	२।३।८३	राधयति	२।३।४	"	२।४।५५
योजति	२।५।१६	राधनोति	१।१।३	"	३।३।९५
योजयति	२।५।१६	राध्यति	१।१।३	रोठते	२।३।८५
योत्तते	२।१।१४	"	१।२।२१	रोदिति	१।३।१७
यौति	२।४।३७	"	१।४।३५	रोमन्थायते	३।२।९
"	३।३।१४७	"	२।३।६	रोषति	२।३।८३
र		"	२।४।४८	रोषयति	१।३।१३
रंहति	२।३।३३	"	३।३।१७२	रौडति	१।३।१०
रक्षति	२।३।२	रायति	१।५।१	रौति	१।५।१
रगति	१।२।१०	रात्रीकरोति	२।४।१२		
रङ्गति	२।३।३२	रासते	१।५।१	ख	
रचयति	२।१।३	रिङ्गति	२।१।२०	लक्षति	१।२।२९
{ रजति	३।१।३	रिणक्ति	२।४।३४	"	१।४।२९
{ रजते		रिणाति	१।५।३	"	३।३।२१४
{ रज्यति	३।१।३	रिणोति	१।३।१२	लक्षयते	१।२।२९
{ रज्यते		रिण्वति	२।३।३२	लक्षीकरोति	१।२।१६
रणति	१।५।१	रिफति	३।३।१८४	लङ्गति	२।३।३२
"	३।३।५७	रिरंसते	२।१।४५	लङ्गते	२।२।२६
रण्वति	२।३।३२	रिद्यति	२।३।८३	"	२।३।३२
रदति	२।४।१	रिष्यति	१।१।१६	"	२।४।९
रध्यति	३।३।१७०	"	२।३।८३	"	३।३।२१
रध्यते	२।४।४८	रीयते	२।४।३५	लङ्गयति	२।३।६८
रम्धयति	२।४।४८	रुजति	२।१।५१	लजति	१।४।१५
रपति	१।४।१	"	२।३।८५	लजते	१।३।७
रभते	२।१।१७	रुण्टति	२।५।१०	लज्जते	१।३।७
रम्भते	१।५।१	रुच्यति	१।२।२४	लज्जति	१।४।१५
रवीति	१।५।१	रुनाति	२।३।८३	लटति	३।३।४३

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
लभते	२।३।६०	लुन्थति	३।३।११	वदते	१।२।२
लम्बते	१।९।१	लुण्यति	१।२।२४	"	३।३।१३४
"	३।३।९३	लुम्यति	१।३।२	वनति	१।९।१
लम्भयति	२।३।१६	{ लुम्पति	२।९।९	"	२।३।१४
लयति	२।४।६१	{ लुम्पते		"	३।३।६०
ललति	२।१।१७	लुम्बति	२।३।८४	वमुते	२।४।२७
लषति	१।३।१	लुम्बयति	२।३।८४	वद्दते	१।४।१८
लषते	१।३।१	लेव्यति	१।३।२०	"	३।३।९
लष्यति	१।३।१	"	३।३।२४०	वपति	२।४।६
लष्यते	१।३।१	लेढि	१।२।३३	"	३।३।१२३
लसति	२।१।१७	लोचते	१।२।२९	वषते	२।४।६
"	३।३।९१	लोवति	२।३।७३	वभ्रति	२।३।३२
लासति	३।३।२२	लोयते	२।३।८९	वमति	२।१।३१
लागयति	१।२।३३	लाव्यति	१।३।२०	वयति	२।९।१
लावते	२।३।६२	"	३।३।२४०	वयते	२।३।३२
लाजति	१।४।१९	लांठते	२।३।८९	"	२।९।१
लाजति	१।४।१९	लाडति	१।३।२०	{ वरति	२।१।४१
लाडयति	२।२।१०	लोळुण्यते	३।२।१८	{ वरते	
लाति	२।१।३८	लोष्टते	३।१।६	वरिवल्थति	२।२।८
"	२।२।११	{ लोहितायति	३।१।३	वर्कते	२।१।३८
लापयति	२।४।९१	{ लोहितायते	३।२।७	वर्कते	२।१।१४
लाभयति	२।३।१२	"		वर्जति	२।१।४०
लाभयति	२।४।९१	व		वर्जयति	२।१।४०
लालयति	२।४।९१	वक्ति	१।४।९	वर्णयति	१।४।२०
लिङ्गयति	२।३।७०	वङ्गते	२।३।२२	"	३।३।२३३
लिप्सते	१।३।१	वचति	१।४।१	वर्तते	१।१।४
लिङ्गयते	१।१।१३	वञ्चति	२।३।३२	वर्धते	१।१।८
लीढे	१।२।३३	वञ्चयते	१।३।११	वर्धयति	२।९।९
लीनयति	२।४।९१	वटति	२।३।६४	"	३।३।२२३
लुञ्चति	१।४।३८	वटयति	१।४।२६	वर्षति	२।४।१०
लुञ्चयति	२।३।७३	"	२।३।६९	{ वर्षालीकरोति	२।३।८३
लुण्ठयति	२।९।१०	वठति	१।१।८	{ वर्षालीकुरुत	
लुण्ठति	२।३।१७	वणति	१।९।१	वल्गते	१।३।२७
"	३।३।४९	वणयति	२।४।२६	"	२।३।२९
{ लुनाति	२।९।९	वण्डति	२।४।२६	वल्गति	२।३।३६
{ लुनीते		वण्डते	२।३।६४	वल्गयति	२।२।६
लुन्थति	२।३।८३	वदति	१।४।१	"	३।३।२३८

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
वलभते	२।१।२६	विकुस्ते	३।३।२ ३	विध्यायति	१।१।२८
वल्लते	२।३।२९	विक्रमते	२।२।८०	विनक्ति	१।३।८
वशायति	२।३।४	विक्रम्यते	२।३।८०	"	३।३।१९९
{ वशीकरोति	२।३।४	विक्रीणीते	२।४।१९	विनयते	२।४।३२
{ वशीकुरुते	२।३।४	विह्वयति	२।३।२०	विनश्यति	१।१।१६
वशीभवति	२।३।६	विक्रियति	२।४।४८	विन्ते	२।२।९
{ वषट्करोति	२।२।१५	विकलेद्यति	२।४।४८	{ विन्दति	२।३।६०
{ वषट्कुरुते	२।२।१५	{ विश्रिपति	२।२।१३	{ विन्दते	२।३।६०
वर्षति	२।३।८३	{ विश्रिपते	२।२।१३	विपद्यते	१।१।१६
वष्टि	१।३।१	{ विगृह्णाति	१।३।४	विपर्यम्यति	१।२।६
वसति	१।१।४	{ विगृहीतं	१।३।४	विपर्येति	१।२।६
वस्कते	२।३।३२	विह्वयति	२।५।२०	विपोलति	१।१।८
वस्तयते	२।३।८४	विचति	१।३।१९	विपोल्यति	१।१।८
वस्ते	२।१।९	विचायति	१।२।२९	{ विप्रकराति	१।३।१०
वस्यति	२।५।६७	विचारयति	१।२।९	{ विप्रकुरुते	१।३।१०
वहति	२।३।४६	विचिकित्सति	१।२।८	विप्रतिपद्यते	१।२।७
"	३।३।११९	विषेतीभवति	१।२।२४	विप्रतिसरति	१।३।१६
{ वहति	२।३।१६	विच्छति	२।३।३२	विप्रयुङ्क्ते	२।४।३७
{ वहते	२।३।१६	विच्छायति	२।३।३२	विप्रलभते	१।३।११
वाङ्गति	१।३।१	विच्छिनत्ति	२।५।२०	विपीयते	१।३।४
वाचयति	१।४।१, १४	विच्छिन्ते	२।५।२०	{ विभजति	२।४।२६
वाजयति	२।३।७२	विजते	२।३।७६	{ विभजते	२।४।२६
"	३।३।२२१	"	३।३।१८३	विभवति	२।३।६२
वाञ्छति	१।३।१	विजयते	२।३।६८, ९०	"	३।३।१
वाति	२।३।४५	विजायते	२।१।५२	विभाजयति	२।४।२६
"	३।३।१३९	विजृम्भते	१।१।९	विभाति	३।१।१
वादयति	२।३।११	विडम्बयति	२।१।१९	विभ्राम्यति	१।२।६
वापयति	२।२।२८	{ वितनोति	२।१।२	विमनायते	१।२।२५
वायति	२।४।९	{ वितनुते	२।१।२	विमनीभवति	१।२।२५
वारयति	२।१।४१	वितरति	२।२।११	विमन्यते	१।२।७
वावृत्त्यते	२।१।४१	वितर्कयति	१।२।९	विमानयति	१।३।१०
वाढयते	१।५।४	{ वितुषीकरोति	२।४।१४	"	२।३।६८
वासयति	२।२।१०	{ वितुषीकुरुते	२।४।१४	विमायति	१।२।७
"	३।३।२२८	{ विदधाति	२।१।२	विमुह्यति	१।२।२४
वाहते	१।३।३	{ विधत्ते	२।१।२	विमृशति	१।२।९
विकचते	१।१।९	विदारयति	२।५।७	वियोति	२।४।३७
विकसति	१।१।९	विद्यते	१।१।१	विरज्यति	२।२।३०
विकिरति	२।२।१३	विधयति	२।३।७७	विरमति	१।१।१७

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
{ विरमति		विश्वणति	२११२६	वेपते	२१३१७६
{ विरमते	२१२१३०	विसारयति	२१४११८	वेळति	२१३१२९
विराधाति	११३१५	विस्मृजति	२११३९	वेवीते	३१३१९३
{ विरुणद्धि		विस्मृणाति	११४१२८	{ वेवेष्टि	
{ विरुन्धे	११३१४	विस्मृणोति	११४१२८	{ वेविष्टे	२१३१६१
विलपति	११३११७	विस्मरति	११२१२३	वेष्टते	२१३१६४
विलभते	२१२१११	विस्मापयते	२१३१७१	वेष्टयति	२१३१६५
विलिखति	२१४११	विस्माययति	२१३१७०	वेहते	११३१३
विलोयते	१११११६	वित्यति	२१३११२	वैरायते	११३१४
विलुभति	११२१२४	वित्त्वम्भते	११२११२	"	३१२११२
विलोडयति	२१३१७३	विहन्ति	२१६१२०	{ वौषट्करोति	
विवदते	११२१७	विहरति	२११११७	{ वौषट्कुरुते	२१२११५
विवर्तते	११११७	विहरते	२११११७	व्यञ्जयति	११४१२९
{ विवहति		विह्रलति	२१३१२०	व्यतिजल्पति	३१४१३
{ विवहते	२१११४२	वीरयते	२१३१८०	व्यतिलुनन्ति	३१४१४
{ विविनक्ति		वृङ्गति	२१११४०	व्यतिषिञ्चते	३१४१२
{ विविङ्गते	११२११३	वृक्षते	२१११४१	व्यतिष्ठजति	२१४१३९
विविशति	३११११	वृङ्गते	२१११४०	व्यतिसृते	३१४१२
{ विवृणाति		वृणक्ति	२१११४०	व्यतिहन्ति	३१४१३
{ विवृणुते	११४१२९	{ वृणाति		व्यतिहसति	३१४१३
["]	२१४१२९	{ वृणीते	२१११४१	व्यत्येति	३१४१३
{ विवेवेकि		वृणीते	२१३११४	व्यथते	११३१८, २२
{ विवेविके	११२११३	{ वृणोति	२१११४१	"	३१३१९८
विशब्दयति	११४१२९	{ वृणुते	२१११४१	व्यथयति	२१३१८६
विशिनष्टि	२१३१६५	वृश्चति	२१११४१	व्यनक्ति	११४१२९
विशीर्यते	१११११२	वृक्षयति	२१११४१	व्यनिति	११११५
विशेते	११२१८	वृहति	२१३१६३	व्ययति	२१४१३२
विशेषति	२१३१६९	वेदति	११५११	{ व्ययवधाति	
विशेषयति	२१३१६९	वेणति	३१३१११६	{ व्ययवधते	२१४१२८
विश्रमते	२१११३५	वेति	२१११२६	{ व्ययवहरति	
विश्रमयति	२१२११०	"	३१३११४२	{ व्ययवहरते	२१४११७
विश्राणयति	२१२१११	वेत्ति	११२१२	व्यवस्यति	११३१३
विश्राम्यति	२१११३५	वेथते	२१४१३१	व्यवैति	२१११४९
विश्लेषयति	२१४१३७	वेद	११२१२	व्यस्यति	११४१२८
विश्वसिति	११२११२	वेदयते	११२१२	{ व्यस्यति	
विषोदति	११३११५	"	३१३१२२५	{ व्यस्यते	२१४१२८
विषोध्यति	२१५१२	वेदापयति	११४१४	व्याकरोति	११४१२९
विष्णाति	२१४१३७			व्याकुरुते	११४१२५
विष्यति	२१११३९				

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
{ व्याक्षिपति	२।३।१७	शण्डते	२।३।८५	शुचयति	२।४।५२
{ व्याक्षिपते		"	३।३।६	शुण्डति	२।४।९
व्याख्याति	१।४।२९	शपति	१।४।१२	शुण्डयति	२।४।९
व्याचष्टे	१।४।२९	शपते	१।४।१२	शुष्यति	२।२।३
व्याप्नोति	२।३।६१	शप्यति	१।४।१२	शुनति	२।३।३२
व्याप्रियते	२।१।५	शप्यते	१।४।१२	शुन्धति	२।२।३
व्यायच्छते	२।१।५	शब्दायते	१।५।१	शुन्धते	२।२।३
व्यासेधति	२।१।४०	"	३।२।१२	शुन्धयति	२।२।३
व्याहरति	१।४।१	शम्बाकरोति	२।४।३	शुभति	२।१।१४
व्याहरते	१।४।१	{ शर्धति	२।४।१०	शुम्भति	२।१।१४
व्युच्छते	३।१।१	{ शर्धते		"	३।३।५६
{ व्युदस्यति	१।४।३८	शधते	१।५।१९	शुल्बयति	२।४।१५
{ व्युदस्यते		शर्वति	२।३।८३	शुश्रूषते	२।२।८
व्युद्भवति	३।३।१	शलते	३।३।७२	शुष्यति	२।४।९
व्युष्यति	२।४।२६	शल्भते	१।४।१९	शूरयते	२।३।८०
व्यूहोति	१।१।१४	शवति	२।३।३२	शूर्यते	२।३।८३
व्यूध्यति	१।१।१४	शशति	२।३।३६	"	३।३।१६९
व्रजति	२।३।३२	शसति	२।३।८३	शूलति	२।१।५१
व्रणति	१।५।१	शाखति	२।३।६१	"	२।३।८५
व्रणयति	२।३।८१	शाठयति	३।३।२१७	"	३।३।७८
व्रतयति	२।२।२६	शाडते	१।४।१९	शूलयति	२।४।७
"	३।३।२३६	शाम्यति	१।१।१८	{ शूलाकरोति	२।४।५०
व्रीडति	३।३।१६५	"	२।१।५३	{ शूलाकुक्षते	
व्रीड्यति	१।३।७	शास्ति	२।३।३	शूषति	१।२।२८
व्रीणाति	२।१।४१	शिक्षते	१।४।२	शृणोति	१।२।३०
व्रीयते	२।१।४१	"	३।३।८६	शेटति	१।३।१०
व्हीनाति	२।३।६८	शिक्षयति	१।४।३	शेते	१।३।२६
श		"	२।३।३	शेवते	२।३।१३
शंसति	१।४।१, २२	शिङ्गे	१।५।२१	शेवालीकरोति	२।३।८३
शक्नोति	२।३।६२	शिङ्गति	१।२।३१	शेषति	२।१।३३
शङ्कते	१।२।१०	शिञ्जति	१।५।१	"	२।३।८३
शटति	३।३।४७	शिम्पयति	२।४।१०	शेषयति	२।१।३३
शठति	१।३।११	शिलति	२।४।१३	शोचति	१।३।१५
"	२।५।१३	शिशिक्षिषते	३।२।१	शोठति	२।३।१७
"	३।३।४८	शीकते	२।४।१०	शोणति	२।३।३२
शठयति	१।४।८	शीभते	१।४।१९	"	३।१।३
शठयते	१।४।१९	शीयते	१।१।१२	"	३।३।५९
शणति	२।२।११	शीलति	१।२।२६	शोषयति	२।२।१
		शीलयति	१।४।५		

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
शोभति	२।१।१४	सङ्कुते	२।३।३२	संशेते	१।२।८
"	३।३।९९	सचते	२।३।३२	{ संस्करोति	२।४।९३
शौढति	१।३।२९	द्वञ्चते	२।३।३२	{ संस्कृते	२।४।९३
इच्योतति	२।४।३५	घटयति	१।४।८	संससित	१।३।२६
इयामलायते	३।१।४	स्यति	१।१।८	संसृजति	२।४।३८
इयामायते	३।१।४	"	३।३।१३५	संसित	१।३।२६
इयायते	२।३।३२	स्यतयति	२।३।३२	{ संस्तौति	१।४।५
अणति	२।२।११	घलति	२।३।३३	{ संस्तुते	१।४।५
अथति	२।३।८३	घललति	२।३।३३	संहयते	१।४।३१
अरुनाति	१।४।२६	स्यसति	१।१।५	सङ्कुलपयति	१।२।१५
"	३।३।२१०	स्यठयति	३।३।२१७	सङ्कुचति	१।१।१०
अद्धाति	१।२।१२	खिन्दते	३।१।२	सङ्क्राडति	१।५।१३
{ अद्धाति	३।३।१६१	इवेतते	३।१।२	सङ्क्रीडते	२।१।१७
{ अद्घते	१।२।१२	इवेतयति	३।२।२४	{ सङ्क्षिपति	१।४।२७
अन्धते	२।४।४२	घ		{ सङ्क्षिपते	१।४।२७
अन्धयति	१।४।२६	घोवति	२।१।३२	सङ्क्षिप्यति	१।४।२७
{ अपयति	२।४।४८	स		सङ्क्षणुते	२।५।४
{ अपयते	२।४।४८	{ संयच्छति	२।५।१६	सङ्क्षयाति	२।४।२३
{ अयति	२।३।१३	{ संयच्छते	२।३।२६	सङ्क्षुच्छति	२।४।३९
{ अयते	२।४।४८	संयतते	१।३।३	सङ्क्षिरते	१।२।२७
आति	१।३।२१	संयसति	१।३।३	{ सङ्गृह्णाति	१।४।२७
आम्यति	२।२।२७	संयस्यति	१।३।३	{ सङ्गृह्णाते	२।३।४
"	३।३।१७५	संयोजति	२।४।३८	["]	२।३।४
आयति	२।४।४८	संरभते	१।३।१३	सङ्ग्रामयति	२।३।७८
ओणाति	२।४।४८	संरोपयति	२।४।७	सचते	२।४।१०, ३९
"	३।३।२०८	संरोहयति	२।४।७	{ सचति	३।३।१३३
{ ओणाति	२।४।३८	{ संवर्भयति	२।३।२६	{ सचते	३।३।१३३
{ ओणते	२।४।३८	संवर्भयते	२।३।२६	{ सजुःकरोति	२।३।१५
ओषति	२।५।८	संवर्भयति	२।३।२६	{ सजुःकृते	२।३।१५
ओणति	३।१।६	संवाहयति	२।२।१०	{ सजति	२।३।२६
ओयति	२।३।८३	संविद्यति	१।३।२६	{ सज्जते	२।३।२६
ओखति	२।३।६१	"	२।१।४९	सज्जते	२।४।२२
ओयते	१।४।१९	{ संवृणोति	२।४।२५	{ सज्जते	२।४।२२
ओषति	२।५।८	{ संवृणुते	२।४।२५	{ सज्जते	२।४।२२
ओकते	३।१।६	{ संवेति	१।२।२	{ सज्जते	२।४।२२
ओणति	३।१।६	{ संविसे	१।२।२	{ सज्जते	२।४।२२
		{ संश्रुणोति	१।२।२८	{ सज्जते	२।४।२२
		{ संश्रुणुते	१।२।२८	{ सज्जते	२।४।२२

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
सत्रयते	२।५।२१	समवैति	२।४।३९	सम्मर्दयति	२।३।७८
{ सत्याकरोति		{ समस्यति	१।४।२७	सम्मन्यते	२।२।७
{ सत्याकुरुते	२।४।२०	{ समस्यते		सम्माति	२।४।१५
सत्यापयति	१।४।६	{ समादधाति	१।२।२६, २७	सम्माजयति	२।४।४५
"	३।२।२३	{ समाधत्ते		सम्माष्टि	२।४।४५
{ सत्यापयति	२।४।२०	समाप्नोति	१।१।१७	सरति	२।३।३२
{ सत्यापयते		{ समाहरति	१।४।२७	सजति	२।४।२२
सत्राकरोति	२।३।१५	{ समाहरते		सर्पति	२।३।३२
सनति	२।३।१४	समियति	२।४।३९	सर्मति	२।३।८३
{ सनोति	२।२।११	समूहति	२।४।१२	सलति	२।३।३२
{ सनुते		समूहते	२।४।१२	सवति	३।३।२२९
{ सन्तनोति	२।५।२१	"	२।४।४५	ससति	२।३।३२
{ सन्तनुते		समृच्छति	२।४।३९	{ सहति	
सन्तर्जति	१।४।१५	सम्पद्यते	१।१।७	{ सहते	१।३।९
सन्तानयति	२।५।२१	{ सम्पद्यति	१।२।२९	सहते	३।३।३५
सन्तिष्ठते	१।१।१७	{ सम्पद्यते		{ सद्यति	
{ सन्द्धाति	२।४।५२	सम्पृक्ते	२।४।३८	{ सद्यते	१।३।९
{ सन्धत्ते		{ सम्पृच्छति	१।२।९	साक्षयति	१।२।१६
सन्धानयति	२।५।१६	{ सम्पृच्छते		{ साक्षात्करोति	१।२।१६
सन्दिग्धे	१।२।८	सम्पृणक्ति	२।४।३८	{ साक्षात्कुरुते	
{ सान्दधाति	२।३।११	सम्प्रधारयति	१।२।९	साधयति	२।१।३
सन्दिशते	२।३।११	सम्प्रवहन्ते	३।४।३	"	२।४।४८
सन्दीपयति	२।४।४७	सम्प्रहरते	२।३।७८	साधनोति	१।१।३
सन्देशि	१।२।८	सम्प्रहरन्ते	३।४।३	सान्त्वयति	१।४।३९
सन्धुक्षयति	२।४।४७	सम्बध्नाति	२।४।३९	सामयति	१।४।३९
{ सन्नद्यति	२।३।२६	{ सम्बभति	२।४।१२	सायति	१।१।१५
{ सन्नद्यते		{ सम्बभृते		सादयति	१।३।९
सन्निकर्षति	२।३।५९	{ सम्भरति	२।४।१२	{ सिद्धति	
{ सन्निकृषति	२।३।५९	{ सम्भरते		{ सिद्धते	२।४।१०
{ सन्निकृषते		सम्भवाति	१।१।२	सिद्धयति	१।१।३
{ सन्न्यस्यति	२।२।३१	"	२।४।१६	{ सिनाति	
{ सन्न्यस्यते		"	३।३।१	{ सिनीते	२।५।१६
{ सपत्राकरोति	२।५।१५	सम्भाण्डयते	२।४।१२	सिनुते	२।५।१६
{ सपत्राकुरुते		"	३।२।४३	{ सिनोति	
सपर्यति	२।२।६	"	१।२।११	{ सिनुते	२।५।१६
सभाजयति	२।२।६	सम्भावयति	२।२।७	सिलति	२।४।१३
समति	२।३।२०	"	२।१।५०	सोक्षयति	२।४।१०
समर्थयति	१।२।९	सम्भुङ्क्ते	२।३।१९	सोदति	१।१।१२
समनिति	१।१।५	सम्भ्रमति	२।३।१९	"	३।१।१०५
{ समयाकरोति	२।३।१७	सम्भ्रमयति	२।३।१९		
{ समयाकुरुते		सम्भ्रामयति	२।३।१९		

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
सीक्यति	२।५।२	स्कुम्नाति	२।२।१७	जिह्वति	१।३।१९
सुखयति	२।२।२२	स्कुम्नाति	२।५।१७	स्नुह्यति	२।१।३१
सुखायते	१।३।६	स्खलति	१।४।१०	स्नौति	२।४।३६
{ सुखयति	१।३।६	"	२।१।२०	स्पन्दते	२।३।२८
{ सुखयते	१।३।६	स्तनयति	१।५।१०	स्पधते	१।३।४
सुद्वयति	१।३।१०	स्तम्नाति	२।५।१७	स्पशयति	२।२।११
सुमनायते	१।३।६	स्तम्नोति	२।५।१७	स्पशति	३।३।११८
"	३।२।६	स्तमति	२।३।२०	{ स्पशति	१।२।३२
सुमनोभवति	१।३।६	स्तम्भते	२।५।१७	{ स्पशते	१।२।३२
सुरति	२।३।१	स्तम्भयति	२।५।१७	स्पष्टयति	१।४।२९
"	३।३।१९०	स्तवोति	१।४।१८	स्पाशयते	३।३।२२४
सुवति	२।३।१, १२	स्तिम्यति	२।४।१०	स्पृणोति	२।३।२
सुचयति	१।४।४०	स्तीम्यति	२।४।१०	"	३।३।१८१
सूदति	२।४।१०	स्तुते	१।४।१८, २३	स्पृशति	१।२।३२
सूदते	२।३।८३	स्तुष्यति	२।३।३०	स्पृहयति	१।३।१
सूक्षति	२।२।७	स्तुम्नाति	२।५।१७	स्फायते	१।१।८
सूक्षयति	१।३।५	स्तुम्नोति	२।५।१७	स्फिड्यति	२।३।७७, ८३
सृजति	२।१।३	{ स्तृणोति	२।४।२८	स्फीतोभवति	१।१।८
सृज्यते	३।४।४३	{ स्तृणोते	२।४।२८	स्फुटति	१।१।९
सृम्भति	२।३।८३	स्तृणुते	२।४।२८	स्फुण्डयति	२।१।२१
सेटति	१।३।१०	स्तृणोति	२।४।२८	स्फुरति	१।२।१
सेधति	३।३।१३	स्पृहति	२।३।८३	"	२।३।२८
सेवते	२।३।१३	स्तेनयति	२।५।१०	स्फुरते	२।३।६२
सोसृज्यते	२।३।१७	स्तेपते	२।४।३५	स्फुलति	२।३।२८
सौति	२।३।१	स्तोमयति	१।४।१९	स्फूर्छति	१।२।२३
"	३।३।१४८	स्तौति	१।४।१८, २३	स्फूर्जति	१।५।११
सौधीयति	३।२।३	स्त्यायति	३।१।६	स्फोटति	१।१।१२
स्कन्दति	२।३।५१	"	३।३।१२५	स्फाटते	१।१।९
"	३।३।१२१	स्थगयति	२।४।२८	स्फोटयति	२।५।७
स्कम्नाति	२।५।१७	स्थलति	१।१।४	स्मयते	२।१।१६
स्कम्नोति	२।५।१७	स्थवयति	३।२।२२	स्मरति	१।२।१९
स्कम्भते	२।५।१७	स्थापयति	२।३।७	स्माययते	१।३।१०
स्कम्भयति	२।५।१७	स्थिरीभवति	२।४।८	स्मीलति	१।१।१०
स्कुनाति	२।३।५४	स्थुडति	२।४।२८	स्थन्दते	२।४।३५
स्कुनीते	२।३।५४	स्थूलयते	१।१।८	स्थमति	१।५।१
स्कुनुते	२।३।५४	ज्ञाति	२।२।२	स्थमयते	१।२।९
स्कुनोति	२।३।५४	ज्ञायति	२।२।२	जंसति	१।२।२५
स्कन्दते	२।३।८, ५४	"	२।३।६४	जंसते	२।३।५१
				"	३।३।५२, ९६

पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.	पर्यायाः	का.व.प.
खड्गते	२।३।३२	हर्यति	३।३।६९	हेडति	२।३।६४
खम्भते	१।२।२६	हर्षति	१।३।१९	हेडते	१।३।१०
खवति	२।३।३२	हलति	२।४।१	हपते	१।६।८
"	२।४।३६	हलयति	२।४।६	होडते	१।३।१०
खीव्यति	३।३।१६३	हस्तयति	२।३।३२	होळति	३।३।१०४
खवदते	२।४।६६	हस्तयते	३।३।४०	ह्यलति	२।३।२९
{ स्वधाकरोति	२।२।१२	{ हस्तेकरोति	२।१।४२	ह्यलयति	२।३।७२
{ स्वधाकुरुते		{ हस्तेकुरुते		ह्यलयति	२।३।७२
खनति	१।६।१	हापयति	२।१।३९	ह्यगति	२।४।२८
खपति	१।३।२६	हिंसति	२।३।८३	ह्यसति	१।१।१३
खरति	३।३।१२७	हिंसयति	२।३।८३	"	१।६।१
खवदते	२।४।६६	हिक्कति	१।६।१४	हादते	१।६।१
खादते	२।४।६६	हिक्कते	१।६।१४	हीच्छति	१।३।७
{ स्वाहाकरोति	२।२।१६	हिण्डते	१।३।१०	हेषते	१।६।८
{ स्वाहाकुरुते		"	३।३।३८	ह्यगति	२।४।२८
{ स्वीकरोति	२।१।३८	हिनस्ति	२।३।८३	ह्यदते	१।३।६
{ स्वीकुरुते		हिनोति	३।३।१७९	"	१।६।१
ह		हिन्वति	२।२।१६	"	३।३।१०
हठति	२।१।१४	हिलति	२।१।१८	{ ह्यति	३।३।१२२
हठति	२।६।१२	हुण्डते	३।१।६	{ ह्यते	
"	३।३।४६	हुंछति	२।३।२२	ह्यते	१।४।३२
हदते	२।१।६	हुणीयते	१।३।७	हरति	२।३।२२
हन्ति	२।३।७९, ८३	"	३।२।१४	हलति	२।३।२९
"	३।३।१४०	"	३।३।२३९	"	३।३।१००
हम्मति	२।३।३२	हृष्यति	१।३।६, १९	हलयति	२।३।७२
हर्यति	१।३।१	हेठते	२।३।८६	ह्यलयति	२।३।७२

इति पर्यायसूची ।

अथ पर्यायार्थसूची ।

पर्यायार्थाः	का.व.प.	पर्यायार्थाः	का.व.प.	पर्यायार्थाः	का.व.प.
अ		अपह्नव	१।४।३७	असन	३।३।१४२, १५३
अङ्गुन	३।३।२१४	अपाङ्गति	२।३।४६	असम्भृति	१।४।८
अङ्गचूर्णन	२।३।८९	अपानशब्द	१।५।१९	अस्तङ्गत	२।३।५२
अङ्गीकरण	३।३।२०४	अभिक्रम	२।३।५६	आ	
अतिक्रम	२।३।५५	अभिभव	२।३।६८	आकर्ष	२।३।६७
"	३।३।३९	"	३।३।१३५, २०२	आक्रोशन	१।४।१२
अतिविस्तार	१।४।२८	अभियोग	२।३।५७	आक्षेप	३।३।१९३
अतिशय	२।३।६९	अभिवादन	३।३।५	आख्यान	३।३।२२५
अदन	३।३।७०	अभिषव	२।४।५०	आग्रह	१।३।१३
अद्भुत	२।३।७०	अभुक्ति	२।२।२६	आचमन	२।२।४
अधिगम	३।३।१५०	अमिश्रण	३।३।१४७	आच्छाद	२।१।९
अधिरोहण	२।३।२७	अर्चन	२।२।६	आज्ञा	२।३।९
अधोगति	२।३।५१	"	३।३।११७	आतञ्जन	२।४।३७
अध्ययन	१।४।२	अर्जन	२।४।१९	आदर	२।२।७
अध्याहार	३।३।२०५	"	३।३।२८	"	३।३।२२०
अनवधान	१।२।२५	अर्दन	२।३।८४	आदान	२।१।३८
अनवस्थान	३।३।१०८	अलङ्कार	३।३।२३१	"	३।३।६०, ७३, १११, ११२, १२०, २१८
अनादर	१।३।१०	अलमर्थ	३।३।२२	आद्योपलम्भ	३।३।१
"	३।३।३८, १९८, २२०	अल्पत्व	१।१।१३	ज्ञानाति	२।४।४०
अनुकार	२।१।१९	अल्पाभवन	३।३।३३	आप्रवण	२।३।५४
अनुज्ञा	१।२।२८	अवगति	३।३।८९	आभिमुख्येनवचन	१।४।३६
अनुमा	१।२।१७	अवतंस	२।१।१२	आमन्त्रण	२।२।१७
अनुशय	१।३।१६	अवधान	१।२।२६	आयत्ति	२।३।६
अनृतोदित	१।४।७	अवयव	३।१।५	आषाम	३।३।२०
अन्तधि	२।४।२५	अवसादन	३।३।४२, १०६	आर्तध्वनि	१।५।६
अन्तिक	२।३।५९	अवसंस	३।३।५२	आर्त्तीभाव	२।४।१०
"	३।३।२१३	अवसंसन	३।३।५३, ९६	आलम्बन	२।४।३८
अन्यत्वं	१।४।१०	अवासि	३।३।८१	"	३।३।२१३
अन्यथात्वं (असकृ-		अशनिनिर्घाष	१।५।११	आलस्य	३।३।४९
त्कृत)	१।४।११	अशुचीकरण	३।३।१४१	आलिङ्गन	२।१।४४
अन्यस्त्रीकामन	२।१।४६	अश्वध्वनि	१।५।८	आलेखन	३।३।२०६
अन्वेषण	२।४।३१	अस्वाकामन	२।१।४७	आवरण	३।३।४१
अपक्षय	१।१।१५	असंस्कार	३।३।२१७		
अपशब्द	१।४।९				

पर्यायार्थः	का.व.प.	पर्यायार्थः	का.व.प.	पर्यायार्थः	का.व.प.
आशिष्	३।३।४	अद्यम	२।३।६३	कम्प	२।३।७६
आशीर्वाद	१।४।२६	उद्वाह	२।१।४२	” ३।३।६०, ६१, ९९, १४४	
आश्लेष	२।३।६८	उन्माद	१।३।२०	कम्पन	३।३।२३
आस्वाद	१।२।३३	उपकरण	३।३।२३०	करण	३।३।७९
आह्लाद	३।३।१२	उपकृति	३।३।१८६	करिकरध्वनि	१।६।२०
आह्वान	३।३।१६, १०६	उपक्रम	२।१।१	कल्याण	१।६।६
इ		”	३।३।१७१	कवित्व	१।४।२०
इच्छा	१।३।१	उपताप	३।३।३, ४, १२७	काङ्क्षा	३।३।१७४
”	३।३।८१, ८८	उपतापन	३।३।२३०	कान्ति	३।३।६१, १४२, २००, २०७
इष्टथा	३।३।८६	उपनयन	३।३।८६	कामन	२।१।४६
इष्ट्यारम्भ	२।२।२३	उपभोग	२।२।६०	कारुण्यध्वनि	१।६।२०
इन्द्रियलय	३।३।१२८	उपमा	१।२।१७	कुक्षिशब्द	१।६।१८
ई		उपयोग	३।३।२०१	कुटिलगति	२।३।३६
ईक्षण	१।२।२९	उपलेपन	२।४।४६	कुत्सन	३।३।२६
ईक्षण (देवपर्याय- लोचन)	३।३।१७२	उपवेशन	२।१।३६	कुत्सा	३।३।११६
ईर्ष्या	१।३।६	उपसेवा	२।२।१०	कुत्सागति	२।३।४३
उ		उपस्कार	३।३।२२६	कुत्सितजप	२।२।२६
उक्ति	१।४।१	उपादान	३।३।२१२	कुत्सितस्मयन	२।१।२२
”	३।३।१६१	उपाज्जन	३।३।२८	कुच्छजीव	१।१।६
उक्तिविषय	३।३।१३४	उपालम्भ	१।४।१६	कृति	२।१।२
उच्छ्राय	२।३।३०	उपास्ति	२।२।८	कृपा	१।३।१४
”	३।३।२४	उसकृष्टि	२।४।२	कृपानुपूतकृति	३।३।१२६
उच्छ्र	२।४।१३	उसि	२।४।६	कृषि	२।४।१
उत्कण्ठा	१।२।२०	”	३।३।१२३	कैलि	२।१।२१
उत्कण्ठास्वन	१।६।१२	ऊ		कैतव	३।३।१९, ४८
उत्कर्ष	३।३।८०	ऊर्ध्वत्व	२।१।३७	कैवल्य	२।२।३२
उत्कर्षसम्प्राप्ति	२।३।९०	ऋ		कौटिल्य	२।३।२२
उत्कोचादिवशीकृति	२।३।६	ऋग्भिरुपस्तवन	१।४।२२	”	३।३।२९, ३३, १०७, १८७
उत्क्षेप	२।४।३९	ऐ		क्रय	२।४।१८
उत्तरण	३।३।१३०	ऐश्वर्य	२।३।१	क्रिया	३।३।८१
उन्नासन	२।३।७४	”	३।३।३, ४, १२९, १४८, १९०	क्रीडन	२।१।१७
उत्सादन	२।१।८	क		क्रीडा	३।३।९, ९१, १६२
उत्साह	१।३।३	कथन	१।४।१९	क्रोध	१।३।१३
”	३।३।१७, ६३, १२४	”	३।३।१८४	क्लेद	३।३।६६
उदय	२।३।४८	कफजशब्द	१।६।१६	क्लेशन	३।३।८२
उद्देश	१।२।१६	”	३।३।८७		

पर्यायार्थाः	का.व.प.	पर्यायार्थाः	का.व.प.	पर्यायार्थाः	का.व.प.
क्लैष्य	३।३।२१	गात्रस्थौल्य	३।३।१७७	ज	
क्षरणा	२।४।३५	गाध्व	१।३।२	जग्धि	३।३।७७
"	३।३।५०, १५७	गीत	१।५।२२	जन्म	१।१।२
क्षान्ति	१।३।९	गीर्णि	२।१।२७	"	३।३।१
"	३।३।१३५, २०२	गुणन	२।४।२४	जप	२।२।२४
क्षालन	३।३।२३२	गुणोक्ति	३।३।२३३	जरा	१।१।११
क्षुत	१।४।१५	गुप्तोक्ति	२।३।२३	जागर	१।३।२८
क्षुध्	२।१।२५	गोकर्तृकहिसा	२।३।८२	जिघांसन	१।३।१२
क्षेपण	३।३।३२	ग्रन्थ	१।४।२६	जिज्ञासन	३।३।८६
क्षोभ	३।३।३१	"	३।३।२, १८६	जोमृतध्वनि	१।५।१०
ख		ग्रहण	३।३।१४१, २२४	जीव	१।१।५
खण्डन	३।३।१८८	ग्लानि	१।३।२१	जीवन	३।३।८२
खादन	३।३।१४२, १५३	"	३।३।१७४	जृम्भ	१।३।२५
खेद	३।३।१७५	ग्लेपन	३।३।१०९	ज्ञान	१।२।२
खेला	३।३।१९१	घ		"	३।३, १४९, १७१
ग		घसन	३।३।१९४	ज्ञापन	३।३।२२२
गति	२।३।३२	घृणा	३।३।२३४	ज्येष्ठेऽनुदे कनिष्ठ-	
"	३।३।७, १३, १५, २१, २३, २६, २८, ३०, ३१, ३२, ३८, ४१, ४२, ४९, ५७, ५९, ६१, ६२, ६४, ६५, ६९, ७७, ८१, ८३, ८४, ९६, ९७, १००, १०६, १०९, १११, ११६, १२८, १२९, १३१, १३५, १३९, १४०, १४३, १४४, १५३, १५४, १६२, १६३, १६७, १७९, १८७, १९५, १९६, २००, २१७, २२१	घोरवासित	१।५।५	विवाह	२।१।४३
गत्याक्षेप	३।३।१९	"	३।३।८८	ज्योतिस्त्वम	२।३।४९
गन्धन	३।३।१३९	घ्राण	१।२।३१	त	
गमन	३।३।५८, १४२	च		तक्षण	२।५।३
गर्भमोक्ष (प्रसव)	२।१।५२	चतुरगति	२।३।३८	तन्त्री	१।३।२४
गर्व	१।३।१९	चर्चा	२।१।१०	तपस्	३।३।१७५
गर्हितगोर्णि	२।१।२८	चलन	२।३।२९	तपःकृत	२।२।२७
गर्हितवाह	२।५।९	"	३।३।७२, ७४, ९८, ११०, १८३, १९९	तर्पण	२।२।१६
गर्हार्दक्ष	२।१।२९	चिन्ता	३।३।११६	"	३।३।२०७
		जुम्भन	२।१।४८	तर्ष	२।१।२३
		चेतना	३।३।२२५	ताडन	२।३।७७
		चेष्टन	२।१।५	तायन	३।३।६३
		चोदन	३।३।१६५	तारशब्द	३।३।२९, १०७
		छ		तारनिस्वन	१।५।६
		छद्मगति	२।३।४०	तिर्थध्वनि	१।५।४
		छेद	३।३।१८८	तीक्ष्णत्व	२।५।४
		छेदन	२।५।५	तृप्ति	२।१।३४
		"	३।३।२१६, २२३, २२८	"	३।३।१८, ८१
				तेजोविरति	१।१।१८
				तोषण	२।२।२२

पर्यायार्थाः	का.व.प.	पर्यायार्थाः	का.व.प.	पर्यायार्थाः	का.व.प.
त्याग	२।१।३९	द्युति	३।३।८१, १६२	न्यासापेण	३।३।२२७
त्राण	२।३।२	द्रवीकृति	२।४।६१	प	
"	३।३।३६	द्विःकृषि	२।४।३	पथिकलृक	३।३।१३८
त्रिदशार्चा	२।१।९	द्वेष	१।३।४	पराभिभूति	३।३।८०
त्रिःकृषि	२।४।४	ध		परिणाम	१।१।७
त्वरण	३।३।१६६	धान्यावरोध	३।३।१०२	परिभाषण	३।३।७३, ९२
त्वरा	२।३।१९	धापन	२।२।१८	परिभाषा	३।३।४३
थ		धारण	२।३।८	परिवृति	१।३।२७
थूत्कृति	२।१।३०		३।३।८, २४	परिवेषण	२।२।१९
द		धिक	३।३।२३४	पर्यासि	३।३।१, ७६, ११०
दंश	२।१।३०	धूर्तक्रिया	२।६।२३	पलायन	२।३।९३
दम्भ	३।३।२७	धृति	३।३।१९९, १६१	"	३।३।४०
दम्भेच्छा	२।३।२६	धौर्त्य	३।३।२४०	पाक	२।४।४८
दरिद्रत्व	१।१।१४	ध्यान	१।२।१८	"	३।३।२०८
दर्शन	३।३।२१४	ध्वनि	३।३।६०	पान	२।१।२४
दान	२।२।११	ध्वंसन	३।३।९६	पालन	३।३।६८, १६६,
"	३।३।८, ६६, ८१,	न		"	१८१, २०९
९७, १२१, १२४,		नमस्कार	३।३।१३२	पितृदान	२।२।१२
१९९, १६१		नाशान	२।३।८७	पूजन	३।३।२४, ३१, ३९
दाह	२।६।८	निकार	३।३।२२६	पूजा	३।३।२३६, २३८
दीपन	३।३।१२	निकेत	३।३।२१८	पूरण	२।२।२१
दीप्ति	२।१।१४	निद्रा	१।३।२६	"	३।३।१६४, १६६,
"	३।३।२६, ६६, ६१,	निम्दा	१।४।१४	२०९, २११, २२३	
८७, ९६, १११, १२४		"	३।३।१८४	पोष	३।३।१६१
१६७, १६८, १६४,		निरसन	३।३।१२४	पोषण	३।३।१६०
१९०, १९७		निराकृति	१।४।३८	प्रकथन	३।३।२०१
दुःख	१।३।२२	निरोधन	२।३।६६	प्रकम्पन	२।३।७२
दुर्गन्ध	३।३।६७	निर्णय	१।२।१४	प्रकाशन	१।४।२९
दुष्कृत	२।६।१९	निर्णेतृत्वेन भजन	३।३।१३७	प्रक्षेप	२।२।१४
दृष्टि	३।३।१४६	निवास	३।३।४६, १९९	प्रजन	३।३।१४२
देवन	३।३।१६२, १९७	निशामन	३।३।११६, ११७	प्रणति	२।२।६
देवार्चा	३।३।१२१, १३८	निष्कर्ष	२।६।१४	प्रतिघात	३।३।१८
दैन्य	३।३।९१	निष्पत्ति	३।३।७६	प्रतियत्न	२।४।६४
दैवपर्यालोचयती-		नीचैर्गति	२।३।४२	"	३।३।२०६
त्यर्थ	१।२।२१	वृत्त	२।१।१६	प्रतिष्टम्भ	३।३।२९, १०७
दोहन	२।४।३४	नैपुण्य	२।४।२१	प्रतिष्ठा	३।३।२
दोहानुकूल्य	२।४।३३	न्यास	२।४।२७	प्रतिहर्ष	३।३।२१०

पर्यायार्थाः	का.व.प.	पर्यायार्थाः	का.व.प.	पर्यायार्थाः	का.व.प.
प्रतीक्षा	२।३।१८	बाल्य	३।३।४३, १९४	मन्थन	३।३।१७८
प्रत्यक्ष	१।२।१७	बीभत्स	१।३।३३	मन्दगति	२।३।३७
प्रत्यभिज्ञान	१।३।२३	बुद्धि	३।३।११६	मन्दोक्ष	३।३।२३९
प्रसर्द	३।३।१९३	भ		मरण	१।१।१७
प्रमा	१।२।१७	भक्ष	३।३।१५१	मरुतो गति	३।३।१३६
प्रमाद	३।३।५२, ९६	भङ्ग	२।३।८९	मदे	२।३।८६
प्रयोजकाङ्ग	२।३।७५	भय	३।३।९८, १८३, १९९	माङ्गल्य	३।३।१३
प्रवेश	३।३।८१	भर्त्सन	३।३।१५८, २१६	माद	३।३।३७, ४६
प्रहन	१।४।३३	भाग	३।३।८१	माधुर्य	३।३।२३८
प्रसव	३।३।१२९, १४८	भावकृति	३।१।१८	माध्यस्थ्य	२।२।२९
प्रसूनव	२।४।३४	भाषण	३।३।५५, ५६	मान	१।४।१५
प्राकट्य	३।३।१	भाषा	३।३।२१८	"	३।३।१, ९, १५९
प्राणन	३।३।१०२, २१५	भास्	३।३।१५२	मानस	३।३।५४
प्रापण	२।३।१६	भासन	३।३।१३४	मारण	३।३।२२२
"	३।३।७९, ११९, १२८	भीति	१।३।८	मार्गसंस्कार	३।३।२२१
प्राप्ति	२।३।६०	भीमार्थ	३।३।१८९	मिति	१।२।१७
"	३।३।१	भुक्ति	२।१।२६	मिथ्याज्ञान	३।३।१०८
प्रीति	१।३।६	भूषण	२।१।११	मिथ्याभिर्भासन	१।४।१३
"	३।३।१८१, १८२	"	३।३।११०	मिश्रण	२।४।३८
प्रेप्सा	३।३।६९	भूषा	३।३।७६, २१९	"	३।३।१४७, २०८
प्रेरण	२।३।१२	भूषाधामोचन	२।१।१३	मुण्डन	३।३।१२३
"	३।३।५८, १९२	भूषाध्वनि	१।५।२१	मूत्रण	२।१।७
प्रेषण	२।३।१०	भेद	२।३।२४	मूर्तिभाव	३।३।१२८
प्रोच्छ	२।४।३५	भेदन	२।५।७	मेदन	३।३।२७
प्लव	३।३।१३०	मैषज्य	२।१।५३	मेधा	१।२।५
प्लुतगति	२।३।३६	भोजन	२।२।२०	"	३।३।११३, ११४
प्लुति	३।३।४६	"	३।३।१४५, २३६	मैत्री	३।३।१३८
ब		भोजननिवृत्ति	३।३।२१, २१६	मधुन	२।१।४९
बन्ध	३।३।१६१	भ्रंश	३।३।७०	मोक्ष	३।३।९४
बन्धन	३।३।२५	भ्रम	२।३।४७	मोचन	३।३।१७३, १७६, १७७, २१०, २११
बन्धुक्रिया	३।३।१०३	आट्टपाक	२।४।४९	मोद	३।३।७
बल	३।३।२१५, २१८	म		मोह	१।२।२४
बलात्कार	३।३।४६	मज्जन	२।२।२	"	३।३।३४
बलात्कृति	२।५।१२	मद	३।३।७	मोहन	३।३।२२९
बलाद्धरण	२।५।११	मनसागोचरीकार	१।२।३	मौण्ड्य	२।२।२८
बलापण	२।३।७९	मनस्वित्व	१।२।४	"	३।३।८५
बाधन	३।३।११८	मन्त्रकरण	३।३।१३८		

पर्यायार्थः	का.व.प.	पर्यायार्थः	का.व.प.	पर्यायार्थः	का.व.प.
अक्षय	३।३।२००	वातगति	२।३।४९	विसृम्भ	३।३।१६१
य		वादित्रग्रहण	३।३।११६	वीणयोपगान	१।५।२३
याचना	२।४।३०	वान्ति	२।१।३१	वृकशब्द	१।५।३
"	३।३।३, ४, १५,	वारण	३।३।७६, ११०	वृत्ति	३।३।६३, १३४
	३०, ३१, ८१	विकलगति	२।३।४१	वृद्धि	१।१।८
यात्राप्रवृत्ति	१।४।३४	विकास	१।५।९	"	३।३।८१, ८४,
युद्ध	२।३।७८	विक्रम	३।२।८०		९३, १३५, १५४,
"	३।३।१८४	विक्रय	२।४।१९		१७९, २३५
र		विक्रिप्ति	३।३।१७२	वेगगति	२।३।३३
रक्षण	३।३।६४, ६५	विक्षेप	२।२।१३	वेदमाचष्ट इत्यर्थ	१।४।४
रक्षा	३।३।८१	विघ्न	२।५।२०	वेष्ट	२।३।६४
रजिमन्	३।१।३	विजिगीषा	३।३।१६२	वेष्टना	२।३।६५
रिङ्गण	२।१।२०	विहृतसर्ग	२।१।६	वैकृत	३।३।२०५
रुचि	२।४।५५	वितर्क	१।२।९	वैकुण्ठ	२।३।२०
रुज्	२।१।५१	वितोत्सग	२।५।२९	वैतुष्यकरण	२।४।१४
"	३।३।४२, ७८	विद्याग्रहण	३।३।८६	वैमनस्य	३।३।२३७
रोदन	१।३।१७	विनाश	१।१।१६	वेरशुद्धि	३।३।२२७
"	३।३।१६, १०५	चिप्रवृत्ति	१।४।३५	वैराग्य	२।२।३०
रोपण	२।४।७	विभाग	२।४।२६	व्यक्तवाक्	३।३।१४६
रोष	३।३।२३७, २३९	विभ्रम	१।२।६	व्यक्ति	३।३।२००
ल		विमति	१।२।७	व्यथन	३।३।३५
लज्जा	३।३।१६५	विलम्बन	२।३।१७	व्यवहार	२।४।१७
लवन	३।३।२३२	विलसन	३।३।९९	"	३।३।१६५
लिप्सयोपस्थिति	३।३।१३८	विलेखन	३।३।२९, १०७	व्याप्ति	२।३।६१
लिप्सा	३।३।२	विवासन	३।३।२२५	"	३।३।८९, १५३, १८०
लौहित्य	३।३।५९	विवृति	२।४।२६	व्युष्ट	३।१।१
व		विवेक	१।२।१३	व्युत्ति	२।५।१
वञ्चन	१।३।११	विशरण	१।१।१२	उद्योगगति	२।३।३४
वयोहानि	३।३।१६८	"	३।३।४२, ६७,	अतादेश	३।३।८५
वरण	२।१।४१		७५, १०६	श	
वर्जन	२।१।४०	विश्राणन	३।३।८३	शकटकूजन	१।५।१३
वर्णक्रिया	३।३।२३३	विश्रान्ति	२।१।३५	शक्ति	२।३।६२
वर्धन	२।४।११	विश्लेषण	२।४।३७	"	३।३।१
वर्ष	३।३।४१	विश्रवास	१।२।१२	शङ्का	१।२।१०
वशीकृति	२।३।४	"	३।३।१७९	शङ्कन्दन	३।३।४६
वाक्य	३।३।२०५	विस्तार	३।३।२०४, २३३	शब्द	३।३।१०, १७, ३७,
		विस्तृति	१।२।२३		४४, ५७, ६२, ६६,

पर्यायार्थाः	का.व.प.	पर्यायार्थाः	का.व.प.	पर्यायार्थाः	का.व.प.
७१, १२२, १२६, १२६, १५९, १८६, १८९		संवरण ३।३।१०४, ११२		सन्निकर्ष ३।३।११६	
शब्दकर्मकार्य ३।३।२०३		संवृति ३।३।७२, १२०		सन्त्यास २।२।३१	
शब्दन ३।३।१३२		संशय १।२।८		समवाय ३।३।१३३	
शब्दवाचिन् १।६।१		संश्रव १।२।२७		समुच्छ्राय ३।३।३४	
शास्त्रसम्बन्धि-		संश्लेषण ३।३।२२४		सम्पत्ति ३।३।१	
प्रोत्साह १।४।२४		संस्कृति २।४।६३		सम्पर्चन ३।३।२९, १०७, २२९	
शाठ्य ३।३।२७		संस्त्यान ३।३।१०३		सम्भक्ति २।३।१४	
शासन ३।३।१४३		संहूति १।४।३१		" ३।३।६०, ६२	
शास्त्र ३।३।१३		सङ्कल्प १।२।१५		सम्मम २।४।१६	
शिक्षण १।४।३		सङ्कोच १।१।१०		सम्भावना १।२।११	
शिष्टि २।३।३		सङ्कलेश ३।३।४७, ४८		" ३।३।१	
शीलन १।४।६		सङ्कलेशन ३।३।११		सम्मार्ग २।४।४६	
शुक्लत्व ३।१।२		सङ्क्षेप १।४।२७		सव्ययनिष्कर्ष २।५।१५	
शुचि ३।३।४०		सङ्ख्यान २।४।२३		सहन ३।३।९०	
शुचीभाव २।२।३		" ३।३।७१		सान्त्वन १।४।३९	
शुद्ध ३।३।१०९		सङ्कृति २।४।३९		सामभिरुपलोकन १।४।२३	
शुलपाक २।४।५०		सङ्गतिकर्म ३।३।१२१		सामर्थ्य ३।३।१, २०	
शेष २।१।३३		सङ्गतिकृति ३।३।१३८		साहसिक्य २।६।१८	
शैष्य ३।३।८४		सङ्गम ३।३।११४		" ३।३।२०१	
शैथिल्य २।४।४२		सङ्गात ३।१।६		साहित्य ३।३।१	
शोक १।३।१५		" ३।३।४४, ७८, ८९, १२५, १८०		साह्य २।३।१५	
शोष २।४।९		सङ्ख्य २।४।१२		सिद्धि १।१।३	
शोषण ३।३।२२, १३१, १६३		" ३।३।७४		सुरतवाब्द १।६।१०	
शौच २।१।१		सञ्चार २।३।५०		सूचन १।४।४०	
" ३।३।१६०, २३१		सत्ता १।१।१		सेक २।४।१०	
श्यामत्व ३।१।४		सत्त्वोक्ति १।४।६		सेचन ३।३।९०	
श्रद्धा ३।३।२३०		सञ्चन भुक्ति २।१।२६		सेनयाऽभियान २।३।५८	
श्रद्धायुक्तकृति २।१।४		सनिन्दोपाख्यम् १।४।१७		सेवन ३।३।१३३, १८२, २०१	
श्रवण १।२।३०		सन्ततगति २।३।३९		सेवा २।३।१३	
श्रुति ३।३।८१		सन्तर्जन ३।३।९२		सोमरक्षण ३।३।१३६	
श्लेष ३।३।९१		सन्तान २।६।२१		सौख्य ३।३।६	
श्लोकोपस्तवन १।४।२१		सन्दीपन ३।३।८२		स्तम्भ २।६।१७	
श्वध्वनि १।६।२		सन्देश २।३।११		" ३।३।१६९	
श्वैत्य ३।३।१९१		सन्धान ३।३।१७८		स्तव ३।३।५	
स		सन्धुक्षण २।४।४७		स्तुति ३।३।७, १४५, १६२	
संराद्धि ३।३।१७०		सन्नाह २।३।२६		स्तेय २।५।१०	

पर्यायार्थः	का.व.प.	पर्यायार्थः	का.व.प.	पर्यायार्थः	का.व.प.
स्थान	३।३।२८	स्मृति	१।४।१८	हस	२।१।१६
स्थिति	१।१।४	"	३।३।१५०	हसन	३।३।१५१
स्थिरीकृति	२।३।७	स्यन्दन	३।३।११९	हस्तिध्वनि	१।५।९
स्थर्थ	२।४।८	स्यूति	२।६।२	हिसन	३।३।११३, ११४
"	३।३।१४, १९६	जव	२।४।३६	हिंसा	३।३।११, १४, १५,
स्नान	३।३।१७८	स्वप्न	३।३।७, १९२, २४०	३६, ३९, ४७, ४८, ५५,	
स्नेह	१।३।१९	स्वप्रकाशन	३।३।१३७	५६, ६५, ७३, ७९, ८१,	
"	३।३।१७६, १७७	स्वाद	३।३।९५	८३, ८४, १०४, १२०,	
स्नेहन	३।३।९४, २११, २२८	स्वाम्यर्थ	३।३।८१	१४०, १५४, १६६, १६७,	
स्पन्दन	२।३।२८	स्वीकार	३।३।१७१	१६८, १६९, १७०, १८४,	
स्पर्धन	३।३।१२२	ह		१८६, १८७, १९८, २१८	
स्पर्धयाहव	१।४।३२	हरण	३।३।२२८	हिंसा	१।५।१४
स्पर्श	१।२।३३	हर्ष	३।३।१०१	कृति	१।४।३०
स्पर्शन	३।३।११८	हर्षण	३।३।१७३	कृति	३।३।२२७
स्पृहा	३।३।१६१	हलिग्रह	२।४।५	हेतुतोऽद्भुत	२।३।७१
स्फीतता	३।३।६८	हविरासेक	३।३।१५५	ही	१।३।७
स्फूर्ति	१।२।१	हविर्दान	२।२।१५	ह्लाद	३।३।१०
स्मरण	१।२।१९			हरण	३।३।१६४

इति पर्यायार्थसूची ।

आख्यातचन्द्रिकायाश्शुद्धिपाठः ।

मूले—

काण्डाः श्लोकाः	अशुद्धाः	शुद्धाः	काण्डाः श्लोकाः	अशुद्धाः	शुद्धाः
१ ४६	संसति	संसति	२ १५७	वृहत्सु-	वृहत्सु-
„ ५३	विचायति	विचायति	„ १६६	हठते	हेठते
„ ७६	अपराध्यत्य-	अपरध्यत्य-	„ २०४	द्योतति	इद्योतति
„ ८५	गर्वत्युद्धति	गर्वत्युद्धान्ति	३ २०	वाष्पायते-	वाष्पायते-
२ १०५	जिह्वीते	जिह्वीते	„ ७९	स्यात्तू	स्यात्तु
„ १०८	धञ्जति	धञ्जति	„ १६५	नानोज्ञ	नानोज्ञ
„ १३२	स्युरुयमे-	स्युरुयमे-			

टिप्पण्याम्—

- पृ. ५ †“निचायति” इति पाठान्तरम् इति वर्द्धनीयम् ।
 पृ. ४६ “स्तुतै” इत्यत्र “स्तुतौ” इति संशोध्यम् ।
 पृ. ४९ “दक्षिभ्यां च नानोज्ञौना” इत्यत्र “दक्षिभ्यां च नानोज्ञौना” इति पाठान्तरम् इति संशोध्यम् ।

सुख्याम्—

“अवमाति २।४।२६” इति निवेशनीयम् ।

सन्देहपदानि ।

का.व.प.

- १।४।१४ ‘क्षिपति’ इति द्विःपाठः ।
 १।४।२७ ‘संक्षेपे’ इति ‘संक्षिप्तौ’ इति च द्विरर्थनिर्देशः ।
 २।३।८३ ‘रुशति’ इति द्विःपाठः ।
 २।३।८५ ‘करोति वैकल्पमुदाद्विभ्योमी’ । ‘करोरि वैकल्प्यमुधा दुभ्योमी’ । ‘करोति वैगुल्लुमुष्यतोभ्योमी’ (पा.) ।
 २।४।१६ सम्भवे सम्भवत्यपि ।
 २।४।३२ ‘विनयते’ इति द्विःपाठः ।
 २।५।१६ ‘सिनाति च सिनोति च । संयच्छत्यात्मने षट् स्युः’ इत्युक्त्यैव ‘सिनुते’ इत्यस्य सिद्धौ ‘सिनुते च कञ्चते’ इति पुनः पाठः ॥
 ‘जुडत्यपि च संहति कञ्चते’ (पा.) ।
 ३।२।११ “सुखादेः दुःखायतेमुखाः” इत्यत्र “.....सुखायतेमुखाः” इति युक्तः पाठः प्रतिभाति ।

- ८९ जगदीशोप्यधिकरणम् । न्यायाचार्यश्रीशिवदत्तमिश्रविरचित गंगाख्यव्याख्या टिप्पणी सहितम् । (न्यायविभागे २) ६० २-८
- ९० काव्यकल्पकतावृत्तिः । श्रीभरतचन्द्रयतिनिर्मिता अरिसिंहकृतसूत्रसहिता । (जलकूटारविभागे ४) ६० १-४
- ९१ वैयाकरणसिद्धान्तचन्द्रिका । श्रीरामाश्रमप्रणीता । श्रीसदानन्दकृत-सुबोधिन्या, श्रीलोकेशकरकृत-तत्त्वदीपिकया व्याख्यया च सहिता । १० श्रीनवकिशोरशास्त्रिणा-निर्मितया चक्रधराख्य महत्त्या टिप्पण्या अव्ययार्थमालया लिङ्गानुशासनप्रक्रियया उणादिकोषेण च सहिता । (व्या० वि० ११) पूर्वाद्धम् । ६० २-८ उत्तराद्धम् । ६० २-८
- ९२ त्रिपुरारहस्यम् (महात्म्यखण्डम्) साङ्ख्ययोगशास्त्राचार्य श्रीमुकुन्दलाल शास्त्रिणा संशोधितम् । साहित्याचार्य खिल्ले-हृत्पुपाख्य १० श्रीनारायणशास्त्रिणा निबद्धान्या भूमिकाऽध्यायानुक्रमणिकान्या च सहितम् । (पुराणेतिहास वि० १) ६० १-२
- ९३ आपस्तम्बधर्मसूत्रम् । श्रीमद्भरदत्तमिश्र विरचितया उज्ज्वलाख्यया वृत्त्या संवलितम् । (कर्मकाण्डविभागे ७) ६० ४-०
- ९४ भवच्छेदकत्वचिन्तितः । श्रीजगदीशतर्कालङ्कारकृताः । न्यायाचार्य श्रीशिवदत्त-मिश्रविरचित गंगाख्यव्याख्या टिप्पणी सहितः । (न्याय वि० १३) ६० १-४
- ९५ (१) संस्कारदीपकः । म० म० पण्डित श्रीनित्यानन्दपन्त पर्वतीय विरचितः । गणेशपूजादिग्रहयागान्त-पूर्वाङ्ग निरूपणात्मकः प्रथमोभागः । (कर्म० वि० ८) ६० १-०
- ९५ (२) संस्कारदीपकः । " " " " " विवाह-गर्भाधानादिकशास्त्रान्तसंस्कारनिरूपणात्मकः द्वितीयोभागः । " ६० ३-०
- ९५ (३) संस्कारदीपकः । " " " " " तुलादानादि-मूलशान्त्यादि निरूपणात्मकः नाम परिशिष्टदीपकः तृतीयोभागः । " ६० ३-०
- ९६ वर्षकृत्यदीपकः । कालनिर्णयव्रतोद्यापन सहितः । म० म० पण्डित नित्यानन्द पन्त-पर्वतीय विरचितः । (कर्म० वि० ९) ६० ३-८
- ९७ औतसूत्रम् । श्रीमन्महर्षि-छात्राद्यनप्रणीतमश्विष्टामान्तम् । (कर्म० वि० १०) ६० २-०
- ९८ नलचम्पूः अथवा दमयन्तीकथा । महाकविश्रीत्रिविक्रमभट्टविरचिता । विषमपद-प्रकाशाख्यव्याख्यया सहिता । भावबोधिनी टिप्पणी सहिता । (का० वि० १५) ६० १-४
- ९९ श्रीब्रह्मसूत्रम् । श्रीभगवन्निम्बार्कं महामुनीन्द्रविरचित वेदान्तपारिजात सौरभा-ख्यसूत्रवाक्याथेन श्रीश्रीनिवासाचार्यचरणप्रणीत श्रीवेदान्तकौस्तुभभाष्येन च सनाथीकृतम् । (श्रीनिम्बार्कभाष्यम्) (वेदान्त वि० १०) ६० ३-०
- १०० बावल्लभः । सर्वथाऽपि नवीनोऽपूर्वः प्रौढः परमोपयोगितया नियतमुपादेयतमब्रह्म-न्दोनिबन्धः, श्रीमता दैवज्ञाग्रेसरेणागममार्मिकेण कविपुङ्गवेन दुःखभञ्जनविदुषा विरचितः, तत्सुतेन बहुशास्त्रपारगेण कविचक्रवर्तिना महामहोपाध्यायेन देवीप्रसाद-पण्डितप्रवरेण कृतया वरवर्णिन्या टीकयोपस्कृतः । (छन्दः शास्त्र वि० ४) ६० २-८
- १०१ सिद्धान्तलक्षणम् । श्रीजगदीशतर्कालङ्कारकृतम् । न्यायाचार्य श्रीशिवदत्तमिश्र-विरचित गंगाख्यव्याख्या टिप्पणी सहितम् । (न्याय विभागे ४) ६० १-८
- १०२ वेदभाष्यभूमिकासंग्रहः । (सायणाचार्यविरचितानां स्ववेदभाष्यभूमिकानां संग्रहः) । [वेद० वि० ९] ६० २-८
- १०३ माधवीयधातुवृत्तिः । श्रीमत्सायणाचार्यविरचिता । (व्या० वि० १२) ६० १-०
- १०४ बौधायनधर्मसूत्रम् । श्रीगोविन्दस्वामिप्रणीतविवरणसमेतम् । [कर्म० वि० ११] ६० ४-०
- १०५ ताण्ड्यमहाब्राह्मणम् । सायणाचार्यविरचितभाष्यसहितम् । (वेद वि० ६) (प्रथमोभागः) ६० १-०-० (द्वितीयोभागः) ६० ७-०-०

- १०६ न्यायमञ्जरी । जयन्तभट्टकृता । न्याय-व्याकरणाचार्येण पं० सूर्यनारायणशास्त्रिणा
कृतया टिप्पण्या समेता । सम्पूर्ण । [न्या० वि० १६] ६० ८—
- १०७ नारदातिलकम् । श्रीमद्वाचस्पतिभट्टकृतपदार्थादर्शटीकासहितम् ।
(तन्त्रशास्त्र० वि० १) ६० ६—
- १०८ मन्त्रार्थदीपिका । म० म० श्रीशङ्खभिरविचिता । (वेद० वि० ७) ६० २—
- १०९ शाब्दशक्तिप्रकाशिका । श्रीमज्जगदीशतर्कालङ्कारविनिर्मिता । श्रीकृष्णकान्त-
विद्यावागीशकृतया कृष्णकान्तीटीकया श्रीमद्भामभट्टसिद्धान्तवागीशविरचितया
रामभट्टटीकाया च समलङ्कृता । न्यायाचार्य काव्यतीर्थ पं० दुण्डिराजशास्त्रि-
कृतया छान्दोग्यकृतया विषमस्थलटिप्पण्या मूलकारिकाथेन च सहिता ।
(न्या वि० १६) ६० ४—
- ११० योगदर्शनम् (पातञ्जलदर्शनम्) भगवत्पतञ्जलिरचितं, राववानन्दसरस्वतीकृत-
“पातञ्जलहृत्याख्या”टिप्पणीयुक्तया द्वादशदर्शनकाननपञ्चाननवाचस्पतिमिश्रवि-
रचितया “तत्त्ववैशारद्या”व्याख्यया भूषितेन विज्ञानमिश्रनिर्मित “योगवासिक”-
समुद्भासितेन मधुपुरीयकापिलमठस्थत्वाभिहिरहरानन्दारण्यकृतभास्वतीवृत्त्या
सहितेन भगवच्छ्रीकृष्णद्वैपायनव्यासदेवोपज्ञ-“सांख्यप्रवचन” भाष्येणोद्घोषित-
तम्, प्रदेशविशेषेषु श्रीमन्माधवसम्प्रदायाचार्य-“दार्शनिकसार्वभौम-साहित्य-
दर्शनाद्याचार्य-तत्त्व-न्याय-गोस्वामिदामोदरशास्त्रिणा विहितया टिप्पण्या
“पातञ्जलप्रभा”नामिकया भूमिकया च सेवलितम्, (योग. वि. ३) ४—
- १११ सारस्वत व्याकरणम् । अनुभूतिस्वरूपाचार्येणोक्तम् । श्रीचन्द्रकोटिसूरिप्रणी-
तचन्द्रकोटिनाम्न्या सुबोधिकया व्याख्यया, श्रीवासुदेवभट्टविरचितप्रसादाख्य-
टीकया च समन्वितम् । कवितार्किकोत्कल-यास्क-श्रीनवकिशोरशास्त्रिणा निर्मि-
तया मनोरमाविवृत्या च समुद्भासितम् । पूर्वार्द्धम् । (व्या. वि. १३) ६० १—
- ११२ सामान्यनिरुक्ति-गादाधरी-गुढार्थतत्त्वालोकः । सर्वतन्त्रस्वतन्त्रमिथिलामण्ड-
लमण्डन-पं० कुलपति क्षोपाख्य-श्रीधर्मवृत्त [श्रीवत्सा क्षा] शर्मविरचितः ।
(न्या. वि. १७) ६० १—
- ११३ जगदीशी पञ्चता । न्यायाचार्य पं० शिवदत्तमिश्र गौडकृत गंगाख्यव्याख्या
टिप्पणीसहिता । (न्या. वि. १८) ६० १—
- ११४ मनुस्मृतिः । कुल्लुकभट्टकृतमन्वर्षीमुक्तावलीव्याख्यया काशीस्थगवर्धनेन्द्र सं-
स्कृतकालेज व्याकरण-मीमांसा-धर्मशास्त्राध्यापकेन पं० नेने हस्त्युपाङ्ग गोपाल-
शास्त्रिणमुद्गीतपरिशिष्टटिप्पण्यादिभिरपि सहिता । अत्यन्तशुद्धसंस्करणम् ।
सम्पूर्णम् । (धर्मशास्त्र. वि.) ६० २—
- ११५ न्युत्पत्तिवादः । श्रीमद्गदाधरभट्टाचार्यचक्रवर्तिविरचितः । वैयाकरणशिरोमणि-
शुद्ध श्रीवेणीमाधवशास्त्रिरचित [शास्त्रार्थ-परीक्षोपयोगि] शास्त्रार्थकला टीका-
सहितः । (न्या. वि. १९) ६० २—
- ११६ भामती । ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यव्याख्या सर्वतन्त्रस्वतन्त्रश्रीमद्वाचस्पतिमिश्रविर-
चिता । न्यायाचार्य पं० दुण्डिराजशास्त्रिणा सङ्कलितया विषमस्थलटिप्पण्या सम-
लङ्कृता । तत्रार्थ द्वितीयाध्यायस्य द्वितीयादान्तः प्रथमो भागः । ६० १—
- ११७ जन्मपत्रदोषकः । सोदाहरण-सटिप्पण-हिन्दीटीकासहितः । ज्यौ० पं० श्रीवि-
श्वेश्वरीप्रसादद्विवेदिना विरचितः । (ज्यौ. वि. ९) ६० ०—

